

ZGODOVINA V ŠOLI

Po sledih
kmečkih uporov
na Slovenskem

1974 OB 500 LETNICI
SLOVENSKE KMEČKE UPOROV

1473 1478 1515 1573 1713

ISSN 1318-1416

Izdajatelj in založnik: Zavod RS za šolstvo

Predstavniki: dr. Vinko Logaj

Uredniški odbor:

Gregor Antoličič, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, ZRC SAZU,

Bojana Aristovnik, Zgodovinski arhiv Celje,
Dragica Babič, Gimnazija in ekonomska srednja šola
Trbovlje,

Janja Bec, Osnovna šola Prule Ljubljana,

Mateja Drnovšek, Osnovna šola Polje Ljubljana,

Štefan Harkai ml., Osnovna šola Puconci,

Brigita Praznik Lokar, Osnovna šola Danile Kumar
Ljubljana,

Damjan Snoj, Osnovna šola Presejce,

dr. Mojca Šorn, Inštitut za novejšo zgodovino,

Srečko Zgaga, Gimnazija Poljane.

Odgovorna urednica: dr. Vilma Brodnik

Naslov uredništva: dr. Vilma Brodnik, Zavod RS za
šolstvo OE Ljubljana, Dunajska 104, 1000 Ljubljana,
tel.: 01/236 31 19, faks: 01/236 31 50, e-naslov:
vilma.brodnik@zrss.si

Urednica založbe: Simona Vozelj

Jezikovni pregled: Tine Logar

Prevod povzetkov v angleščino: Ensitra prevajanje,
Brigita Vogrinec s.p.

Oblikovanje: Studio Aleja d.o.o.

Računalniški prelom in tisk: Tisk Žnidarič d.o.o.

Naklada: 450 izvodov

Slika na naslovnici: Spomenik kmečkim uporom na
Ljubljanskem gradu, foto: dr. Vilma Brodnik.

Naročila: ZRSŠ – Založba, Nataša Bokan,
Poljanska c. 28, 1000 Ljubljana,
e-naslov: zalozba@zrss.si, faks: 01/300 51 99

Naročnina:

40,26 EUR – cena dveh dvojnih števil za šole in
ustanove

31,73 EUR – cena dveh dvojnih števil za posameznike

29,36 EUR – cena dveh dvojnih števil za dijake,
študente in upokojence

21,80 EUR – cena dvojne številke v prosti prodaji

48,31 EUR – cena dveh dvojnih števil za tujino

© Zavod RS za šolstvo, 2017

Revija je vpisana v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo pod
zaporedno številko 578.

Vse pravice pridržane. Brez založnikovega pisnega dovoljenja ni dovoljeno
nobena dela te revije na kakršenkoli način reproducirati, kopirati ali
kako drugače razširjati. Ta prepoved se nanaša tako na mehanske oblike
reprodukcije (fotokopiranje) kot na elektronske (snemanje ali prepisovanje na
kakršenkoli pomnilniški medij).

REVIJI NA POT

V letu 2015 je pod okriljem Posavskega muzeja Brežice potekala vrsta dogodkov ob 500. obletnici prvega (vseslovenskega) kmečkega upora. Praznovanju obletnice smo se pridružili tudi s tematsko številko revije Zgodovina v šoli, v kateri objavljamo šest učnih gradiv z delovnimi listi za obravnavo kmečkega upora iz leta 1515 in drugih kmečkih uporov na Slovenskem.¹ Učna gradiva z delovnimi listi vključujejo bogat izbor zgodovinskih virov na temo kmečkih uporov ter predstavljajo zgodovinsko terensko delo s pestrimi in zanimivimi aktivnostmi za učence/dijake v osnovnih šolah in gimnazijah ter drugih srednjih šolah.

Kmetje so predstavljali najštevilčnejši sloj tridelne srednjeveške stanovske družbe, ki se je obdržala še dolgo v novi vek. Sicer precej razslojen in neenoten kmečki stan je bil močno odvisen od zemljiških gospodov in oblastnih elit. Spreminjajoči se družbeni, gospodarski in kulturno-duhovni procesi, vojaški spopadi (avstrijsko-beneška vojna 1508–1516) in turški vpadi ter naravne nesreče (potres leta 1511) so vplivali na večanje kmečkih bremen, omejevanje kmečke trgovine ter vključevanje kmetov vojsko in obrambo. Zato se je večalo kmečko nezadovoljstvo, ki je preraslo v kmečke upore. Na Slovenskem je v 15., 16. in 17. stoletju potekalo pet velikih kmečkih uporov, deset uporov srednjega obsega in okoli sto sedemdeset krajevnih kmečkih uporov. Največji kmečki upor je bil leta 1515, saj se je razprostiral prek vseh treh zgodovinskih (slovenskih) dežel, Kranjske Štajerske in Koroške. V zgodovinskih virih se zato omenja z izrazom »slovenski kmečki upor« (nem. Windischer Bauernbund). V času upora so zabeležili več napadov na gradove kot središča osovraženih zemljiških gospodov, vsesplošnih pustošenj ter spopadov med kmečko in fevdalno vojsko. Kmečka vojska je doživela uničujoč poraz v bitki pri Celju, s kmeti pa so oblasti kruto obračunale. Kljub zatrtju pa predstavlja kmečki upor iz leta 1515 enega od mejnikov v slovenski zgodovini, saj se ga ocenjuje kot enega od identitetnih sidrišč v procesu oblikovanja slovenstva, za njim pa so ostale tudi prve natisnjene slovenske besede (»Stara prauda« in »Leukhup, leukhup, leukhup, leukhup woga gmaina«) na letaku z nemško žolnirsko pesmijo (natisnjeno leta 1515 na Dunaju).² Izsledki novih raziskav zgodovinarjev o kmečkih uporih na Slovenskem so objavljeni v več publikacijah, zlasti pa bi izpostavili zbornika posvetov ob 300. obletnici tolminskega punta in 500. obletnici velikega (vseslovenskega) kmečkega upora.³ Prispevki v obeh zbornikih prinašajo tudi nove interpretacije oz. reinterpreteracije kmečkih uporov glede na nove raziskave in omogočajo posodobitev strokovnih priprav na pouk.

Drugi prispevki v reviji se nanašajo na obravnavo slovenske osamosvojitvene vojne s pomočjo časopisnih člankov in poučevanje o holokavstu z vključevanjem literarnih del z zgodovinskim ozadjem, pričevanj ter kulturno-zgodovinskih spomenikov.

Vabljeni k branju.

Dr. Vilma Brodnik, odgovorna urednica

¹ Velikemu tolminskemu puntu je bila namenjena Zgodovina v šoli, 22. letnik, 2013, št. 3–4.

² Povzeto iz programskih izhodišč simpozija ob petstoti obletnici 'slovenskega' kmečkega upora 1515, ki je potekal 9. in 10. 11. 2015 v Brežicah.

³ Pogledi na tolminski punt in čas ob prelomu stoletja (2013). Nova Gorica, Ljubljana: Zgodovinsko društvo za severno Primorsko in Zveza zgodovinskih društev Slovenije. Op. Zbornik simpozija ob petstoti obletnici 'vseslovenskega' kmečkega upora leta 1515 izide v letu 2016.

Reviji na pot (dr. Vilma Brodnik)

DIDAKTIČNE REŠITVE ZA OSNOVNO ŠOLO

Janja Bec:

- 2 Slovenski kmečki upor 1515 – delo z zgodovinskimi viri

Lorieta Pečoler:

- 16 Spoznajmo slovenski kmečki upor s pomočjo pesmi

Vladka Glaser:

- 21 Terensko delo pri pouku zgodovine: Po sledih kmečkih uporov

DIDAKTIČNE REŠITVE ZA GIMNAZIJO IN DRUGE SREDNJE ŠOLE

Gordana Popovič Lozar:

- 26 Vseslovenski kmečki upor – boj za staro pravdo ali novo družbeno ureditev

Mag. Aleksandra Boldin:

- 54 Vseslovenski kmečki upor 1515: Zborovanje v Konjicah – delo z zgodovinskimi viri

Nataša Šekoranja Špiler:

- 60 Zgodovinsko terensko delo po puntarskih Brežicah

PRIMERI DOBRE PRAKSE ZA SREDNJO ŠOLO

Tina Štupar:

- 71 Poletje 1991 »na kmetih«: Odmevi slovenske osamosvojitve v časopisu Kmečki glas v luči aktualnih dogodkov, kmetovanja in agrarne politike ter uporaba časopisa pri pouku zgodovine v srednji šoli

Bojana Modrijančič Reščič:

- 83 Po sledih holokavsta

POROČILO

- 94 Priročnik Animirajmo! (Magda Stražišar)

- 96 Abstracts

Janja Bec, Osnovna šola Prule, Ljubljana

SLOVENSKI KMEČKI UPOR 1515 – DELO Z ZGODOVINSKIMI VIRI

UVOD

Letos mineva petsto let od izbruha slovenskega kmečkega upora, ki je leta 1515 zajel večino takratnega slovenskega etničnega ozemlja in je v boju za skupno idejo povezal okoli 10 % tedanjega prebivalstva.

Pri pripravi pričujočega učnega gradiva nas je vodilo vprašanje, kako osmošolcem v okviru izbirne teme *Kmečki upori, epidemije in naravne nesreče* približati ta del slovenske zgodovine. Pripravili smo petnajst nalog, s pomočjo katerih učenci spoznajo, kaj je privedlo do dogodkov leta 1515, kje se je vse skupaj začelo, kam se je upor širil in kako, kateri so bili glavni vzroki za kmečke poraze, kakšne so bile posledice poraza ter kaj je botrovalo takšni enotnosti kmetov v boju za »staro pravdo«.

Učno gradivo z naslovom *Slovenski kmečki upor 1515* je zasnovano v obliki delovnih listov z nalogami, ki od učencev zahtevajo samostojno preučevanje danih zgodovinskih virov. Z analizo zemljevidov, arhivskega gradiva, odlomkov iz strokovne literature ter slikovnega gradiva učenci ugotavljajo dejstva in iščejo dokaze o dogodkih, ki so se zgodili v začetku 16. stoletja. S tem razvijajo zmožnost oblikovanja samostojnih sklepov, pogledov, mnenj in stališč. S pisanjem pisma kranjskemu deželnemu upravitelju in vicedomu se vživijo v vlogo kmečkega upornika ter s tem v stvarnost časa velikega slovenskega punta.

NAVEZAVA NA UČNI NAČRT

Širša tema iz učnega načrta	Kmečki upori, epidemije in naravne nesreče
UČNI SKLOP:	Slovenski kmečki upor 1515
OPERATIVNI CILJI ZA VSEBINSKO ZNANJE (ZG. DOGODKI, POJAVI, PROCESI):	Cilji iz učnega načrta Učenci/učenke: • »poučijo se, zakaj so se na Slovenskem med kmečkim prebivalstvom pojavile ljudske pobožnosti; • opišejo vzroke in posledice kmečkih uporov na Slovenskem; • sklepajo o podobnostih in razlikah med kmečkimi upori na Slovenskem; • primerjajo značilnosti kmečkih uporov na Slovenskem z upori drugje po Evropi; • na primerih pojasnijo značilnosti in posledice epidemij in naravnih nesreč na Slovenskem v 15. in 16. stoletju.¹ Operativni cilji za vsebinsko znanje Učenec/učenka: • imenuje države, med katere je bilo leta 1515 razdeljeno slovensko etnično ozemlje; • s pomočjo različnih zgodovinskih virov opiše dogodke, ki so vplivali na poslabšanje življenjskih razmer v slovenskih deželah v začetku 16. stoletja; • iz različnih zgodovinskih virov izlušči vzroke za izbruh slovenskega kmečkega upora 1515; • razloži pojma <i>stara pravda</i> in <i>kmečka trgovina</i>; • iz zemljevida razbere znana dejstva o širjenju upora po slovenskih deželah; • se vživi v vlogo kmečkega upornika in napiše pritožbeno pismo deželnemu upravitelju; • razloži nastanek in pomen prvih tiskanih besed v slovenščini; • iz različnih zgodovinskih virov izlušči vzroke za poraz kmečkih upornikov ter posledice tega poraza.

¹ Program osnovna šola, Zgodovina, učni načrt. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo, str. 18. Dostopno na: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_zgodovina.pdf (dostop: 12. 8. 2015).

OPERATIVNI CILJI ZA PROCESNO ZNANJE (SPRETNOSTI, VEŠČINE, ZMOŽNOSTI):	Učenec/učenka: • razvije zmožnost preproste analize, sinteze in interpretacije uporabljenih odlomkov in slikovnega gradiva iz izbrane strokovne literature o kmečkih uporih; • analizo izbranih zgodovinskih virov razvije zmožnost zbiranja in izbiranja informacij in dokazov ter spretnosti časovne in prostorske predstavljalnosti.
OPERATIVNI CILJI ZA ODNOSNO ZNANJE (VREDNOTE):	Učenec/učenka: • ob sodelovalnem učenju razvije socialne in komunikacijske spretnosti; • s pomočjo analize zgodovinskih virov, ki se dotikajo vsakdanjega življenja posameznih družbenih slojev v času slovenskega kmečkega upora 1515, razvije občutljivost na področju medčloveških odnosov, medsebojnega sodelovanja in strpnosti.
KLJUČNI KONCEPTI (POJMI):	Temeljni zgodovinski koncepti: kmečki upor (punt), stara pravda, kmečka trgovina. Koncepti za globlje razumevanje: vzroki in posledice, podobnosti in razlike, spremembe in kontinuiteta. Koncepti, ki izhajajo iz narave zgodovinske vede: kronologija, dokazi iz zgodovinskih virov, interpretacija.
DIDAKTIČNI PRISTOPI:	Aktivne učne oblike: • sodelovalno učenje (delo v dvojicah). Aktivne učne metode: • metoda dela s sekundarnimi viri, • metoda dela z arhivskim gradivom, • metoda dela z zemljevidom, • metoda dela z grafičnimi prikazi, • metoda dela s slikovnim gradivom (fotografije, ilustracije), • metoda izkustvenega učenja (igra vlog).
(SAMO)REFLEKSIJA UČITELJA:	Kaj mi je pri obravnavi kmečkih uporov z zg. viri uspelo? Kaj moram izboljšati? Ali zaradi dela z zg. viri kakovostneje uresničujem učne cilje oz. pri učencih dosegam globlje razumevanje? Utemeljitev.
(SAMO)REFLEKSIJA UČENCA:	Ali zaradi učenja z zg. viri bolje razumem učno snov? Ali sem imel/-a težave in kako bi jih lahko odpravil/-a?

OPIS IN UTEMELJITEV POTEKA AKTIVNOSTI

Delovni list je zasnovan kot učni pripomoček pri obravnavi izbirne teme *Kmečki upori, epidemije in naravne nesreče* v 8. razredu osnovne šole. Učenci s pomočjo zemljevidov, odlomkov iz strokovne literature in arhivskega ter slikovnega gradiva samostojno raziskujejo čas največjega kmečkega upora na slovenskih tleh. Reševanje nalog lahko poteka v dvojicah pri pouku ali kot samostojno domače delo oz. v okviru projektnega dela.

LITERATURA IN SPLETNI VIRI

- Brusnjak, M. et al. (2006). Urbanistična zasnova Krtine. Dostopno na: <http://www.krtina.com/Okrtini/Urbanizem/UZ2.asp> (dostop: 24. 5. 2015).
- Grafenauer, B. (1962). Kmečki upori na Slovenskem. Ljubljana: DZS.
- Kordiš, I. et al. (2015). Leukup, leukup woga gmaina: 500 let kmečkega upora 1515. Kočevje: Pokrajinski muzej.
- Pavlin, M. (2011). Položaj kmetov v preteklosti in kmečki upori. Elektronska prosojnica: Dostopno na: http://uciteljska.net/ucit_search_podrobnosti.php?id=6183 (dostop: 31. 5. 2015).
- Program osnovna šola. Zgodovina (2011). Učni načrt. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo, str. 18. Dostopno na: http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_zgodovina.pdf (dostop: 12. 8. 2015).
- Štih, P., Simoniti, V. (2009). Na stičišču svetov: Slovenska zgodovina od prazgodovinskih kultur do konca 18. stoletja. Ljubljana: Modrijan.

DELOVNI LIST: SLOVENSKI KMEČKI UPOR LETA 1515 – DELO Z ZGODOVINSKIMI VIRI

1. Oglej si zemljevid in grafikon ter preberi besedilo pod navedenima prikazoma. Nato reši naloge.

VIR 1: Zemljevid slovenskih dežel v 15. in 16. stoletju.

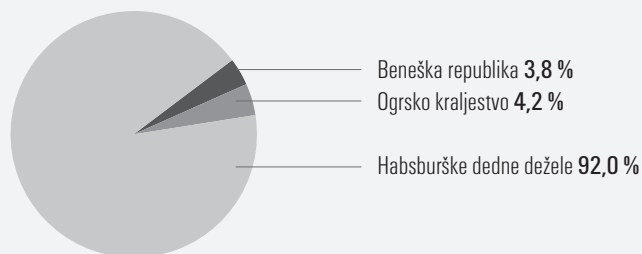
Slovensko etnično ozemlje, ki je v začetku 16. stoletja obsegalo približno 24.000 km² in je na njem živelo od 400.000 do 500.000 ljudi, ni obstajalo kot povezana celota. Razdeljeno je bilo med tri države.

(Zgodovinski atlas za osnovno šolo (1999). Zbirka Koraki v času. Ljubljana: DZS, str. 18).

VIR 2: Grafikon prikazuje razporeditev slovenskega prebivalstva po posameznih državah.

Večino slovenskega ozemlja so predstavljale štiri habsburške dedne dežele (Štajerska, Koroška, Kranjska in Goriška), ki so bile del Svetega rimskega cesarstva (nemške narodnosti), imenovanega tudi Nemško cesarstvo. Manjši del slovenskega etničnega ozemlja v Posočju, ob današnji slovenski obali, v notranjosti Istre (med Dragonjo in Buzetom) in Beneški Sloveniji z Rezijo so posedovale Benetke. Prekmurje in Porabje je bilo v okviru Ogrskega kraljestva.

a) Okrog leta 1515 je bilo ozemlje, ki so ga poseljevali Slovenci, razdeljeno med tri države. Poimenuj jih ter dopiši, kolikšen delež slovenskega prebivalstva je živel v posamezni državi.

- _____ (_____ %):
dežele Kranjska, Koroška, Štajerska, Goriška
- _____ (_____ %):
Prekmurje in Porabje
- _____ (_____ %):
Beneška Slovenija, del Posočja, Koper, Izola, Piran, del Istre

- b) Na zemljevidu z različnimi barvami pobarvaj štiri habsburške dedne dežele, ki so jih leta 1515 pretežno ali delno poseljevali Slovenci. V preglednico vpiši imena posameznih dežel ter njihovih glavnih mest.

Dežela	Glavno mesto
1.	
2.	
3.	
4.	

- c) Imenuj vladarsko rodbino, ki je vladala slovenskim deželam in je hkrati nosila krono Svetega rimskega cesarstva (nemške narodnosti).

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

B U H A R G B S

(premeči črke)

2. Preberi besedilo ter reši križanko. Označene črke v križanki ti bodo pomagale rešiti geslo.

VIR 3:

Prehod iz 15. v 16. stoletje je bil čas številnih političnih in družbenih sprememb ter velike gospodarske krize, ki se je najbolj vidno odražala na podeželju. Prodiranje denarnega gospodarstva, padanje vrednosti denarja, nastajanje in rast meščanstva so zaostriili odnose med vsemi tremi razredi: plemstvom, meščanstvom in kmeti.

Kmečko prebivalstvo, za katero se je na zemljiških gospodstvih od okoli leta 1500 uveljavil skupen izraz »podložniki«, se je v borbi za preživetje in v želji po dobičku začelo ukvarjati z neagrarnimi dejavnostmi, predvsem s trgovino in obrtjo. Meščani in fevdalci so začeli ovirati kmečko trgovino. Da bi zavarovali svoje interese tako pred mojstri drugih mest kot tudi pred obrtniki s podeželja, so se meščani združevali v cehe, ki so se od konca 15., zlasti pa v 16. stoletju množili in pokrivali praktično vse obrtne panoge.*

(Povzeto po: Kordiš, I. et al. (2015). Leukup, leukup woga gmaina: 500 let kmečkega upora 1515. Kočevje: Pokrajinski muzej, str. 5, 8 in Štih, P., Simoniti, V. (2009). Na stičišču svetov: slovenska zgodovina od prazgodovinskih kultur do konca 18. stoletja. Ljubljana: Modrijan, str. 214–215.)

*neagraren = nekmetijski

- A** Družbeni sistem, ki temelji na lastništvu zemlje.
B Nesvoboden kmet, podrejen zemljiškemu gospodu.
C Delo podložnika na pridvorni posesti.
Č Knjiga, ki vsebuje podatke o dajatvah in delovnih obveznostih podložnika do fevdalca.
D Združenja obrtnikov oz. trgovcev iste stroke v mestih.
E Dajatev, ki jo je kmet plačeval za vzdrževanje cerkva in duhovnikov.

A		3	8		4		9		3	2
B		7			7		10	9	1	
C	5		4	1	4					
Č		6		4	6					
D		3		9						
E		3		6	5	9	10	4		

Dejavnost, zaradi katere so podložniki vse pogostejše prihajali v spor z meščani in fevdalci:

1	2	3	Č	1	4
---	---	---	----------	---	---

5	6	G	7	8	9	10	4
---	---	----------	---	---	---	----	---

3. Družbeni položaj in življenjske razmere kmetov so se v 15. in 16. stoletju močno poslabšali. Spodnji viri predstavljajo različne dogodke, ki so zaznamovali življenje ljudi okrog leta 1515.
V spodnjo preglednico zapiši, kako so posamezni dogodki vplivali na poslabšanje življenjskih razmer in s tem povzročili še dodatno nezadovoljstvo kmečkega prebivalstva.

VIR 4:

Turška meja se je v 16. stoletju približala Kranjski na vsega 30 km. Deželni knez in stanovi so se osredotočili le na utrjevanje gradov in mest, medtem ko je podeželje ostalo nezavarovano. Število pustot, neposeljenih, zapuščenih in neobdelanih zemljišč, je hitro naraščalo. Da se dohodki zemljiškega gospostva zaradi pustot ne bi zmanjšali, so zemljiški gospodje zviševali dajatve.

V 15. in 16. stoletju so kmetje na slovenskem etničnem ozemlju za lastno zaščito pred turškimi vpadi zgradili okrog 250 taborov, ki so v času kmečkih uporov pogosto postali središče uporniškega gibanja.

(Povzeto po: Kordiš, I. et al. (2015). Leukup, leukup woga gmaina: 500 let kmečkega upora 1515. Kočevje: Pokrajinski muzej, str. 7–8.)

Rekonstrukcija taborske cerkve v Krtini pri Domžalah.

(Fister, P. (1975). Arhitektura slovenskih protiturških taborov. Ljubljana: Slovenska matica, str. 128.)

VIR 5:

Najhujši potres na slovenskih tleh je podrl in poškodoval številne zidane zgradbe v oddaljenosti do 150 km od epicentra. Večina lesenih hiš, koč in kajž preprostega kmečkega prebivalstva je ostala, vendar so bile močno poškodovane. Potres ni bistveno poslabšal osnovnih življenjskih razmer kmetov, zato pa so jih dajatve in tlaka za obnovo porušenih fevdalnih objektov dodatno bremenili in pahnili v revščino.

(Povzeto po: Kordiš, I. et al. (2015). Leukup, leukup woga gmaina: 500 let kmečkega upora 1515. Kočevje: Pokrajinski muzej, str. 7–8.)

Porušena mesta in gradovi ob potresu leta 1511.

(Avtor zemljevida: dr. Anton Polšak.)

VIR 6:

Benečani so leta 1508 cesarju Maksimilijanu I. Habsburškemu preprečili prehod preko svojega ozemlja na kronanje v Rim. S tem dogodkom so napetosti med Habsburžani in Beneško republiko zaradi trgovine iz zalednih dežel preko slovenskega ozemlja do morja prerastle v beneško vojno, ki je trajala kar osem let (1508–1516) in velja za največjo vojno 16. stoletja. Dolgotrajno vojskovanje ob robu Kranjske je deželo močno izčrpalo in opustošilo. Leta 1510 je na Kranjskem razsajala kuga, ki so jo v deželo prinesli vojaki iz Italije.

Cesar Maksimilijan I. (1493–1519) je v času svoje vladavine poskrbel za 25 vojaških pohodov. Zanje so avstrijske dežele prispevale milijone goldinarjev, poleg tega pa so se še močno zadolžile.

(Povzeto po: Kordiš, I. et al. (2015). Leukup, leukup woga gmaina: 500 let kmečkega upora 1515. Kočevje: Pokrajinski muzej, str. 4, 8.)

Cesar Maksimilijan I.

(Herberstein, Ž. (prvič izšlo 1560). Gratae posteritati... Hrani Knjižnica Ivana Potrča Ptuj.)

	Dogodek?	Dogodek je povečal nezadovoljstvo kmečkega prebivalstva. Razloži zakaj.
VIR 4		
VIR 5		
VIR 6		

4. Ko so se povečevanju podložniških obveznosti pridružile še nalezljive bolezni (kuga), slabe letine, hude zime in vojne, je bil prag kmetove vzdržljivosti prebit. Prvi večji upor slovenskih kmetov se je razvil na Koroškem leta 1478. V naslednjih tristo letih so se na slovenskih tleh zvrstili še štirje veliki (1515, 1573, 1635, 1713) in kar dvesto lokalnih kmečkih uporov.

Reši rebus.*

~~K~~

~~MEN~~

~~D~~

Rešitev:

--	--	--	--	--	--

			V		
--	--	--	---	--	--

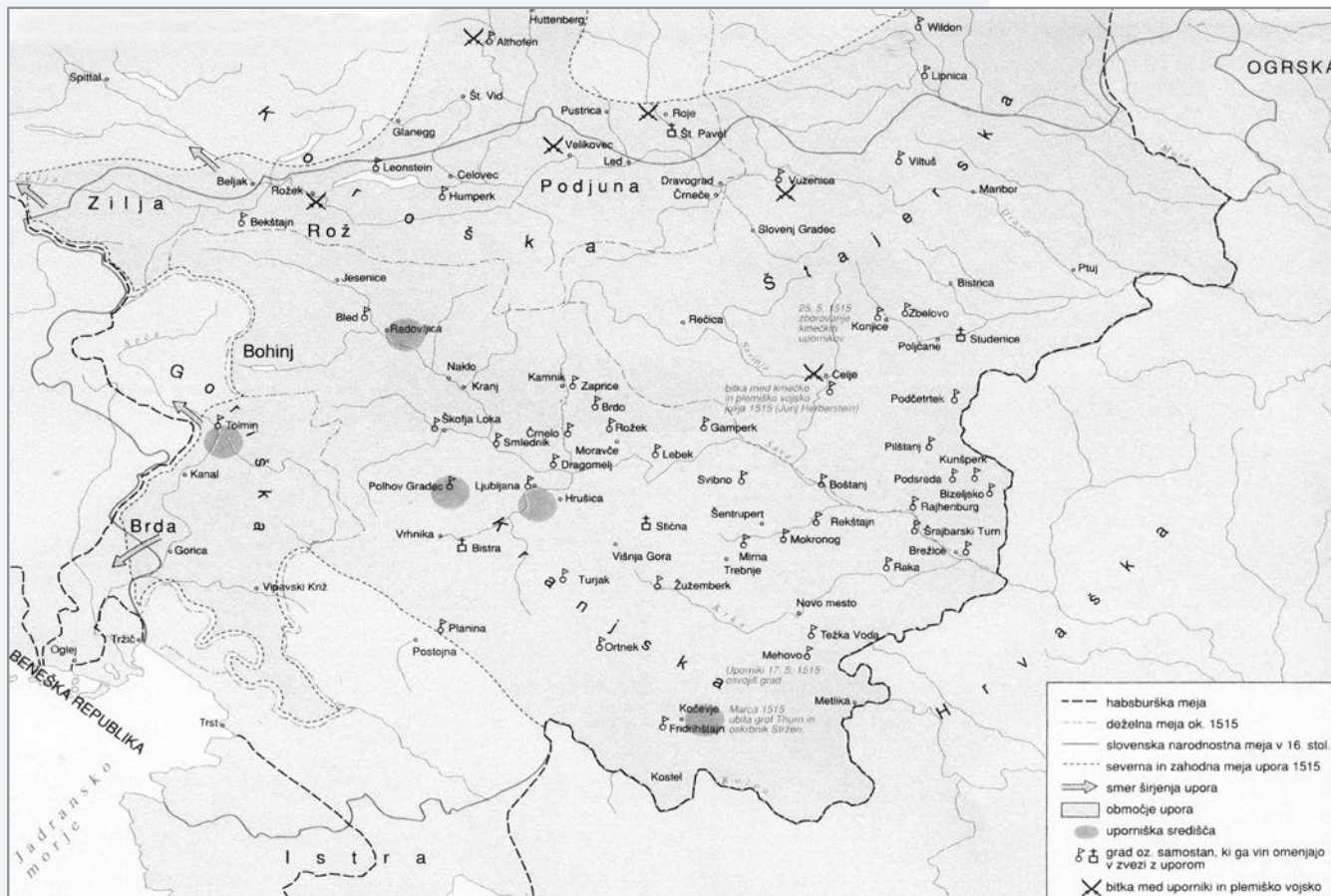
(Avtorica ilustracij: Janja Bec.)

Rešitev rebusa predstavlja eno temeljnih zahtev vseh kmečkih uporov pri nas. Med spodnjimi trditvami obkroži pravilno razlago omenjene zahteve.

- A Zahteva po nespremenjenih obveznostih podložnika do fevdalca, kot so bile zapisane v urbarju.
- B Zahteva po uničenju starega in zapisu novega urbarja.
- C Zahteva po ukinitvi vseh obveznosti podložnika do fevdalca.

5. Leta 1515 je izbruhnil največji kmečki upor pri nas. Zajel je kar 25.000 km² veliko območje in naenkrat povezal okoli 80.000 upornikov.
Oglej si zemljevid in reši naloge.

VIR 7: Slovenski kmečki upor 1515.

(Šolski zgodovinski atlas (2002). Ljubljana: DZS, str. 26.)

- Iz zemljevida razberi, katere dele današnje Slovenije je zaobjel kmečki upor leta 1515.
- Se je upor razširil tudi prek današnjih državnih meja? Kam?
- Izpiši imena krajev, kjer so bila glavna uporniška središča.

6. Preberi posamezna besedila o začetkih kmečkega upora leta 1515 in reši naloge.

VIR 8:

Izreden naravni pojav 10. februarja 1515, ko so se na nebu, verjetno zaradi hudega mraza, videla tri sonca v mavričnih krogih, nekateri pa so videli še dve med seboj vojskujoči se vojski, so kmetje v svoji praznovernosti razumeli kot napoved težkih časov. To jih je skupaj z vznemirljivimi napovedmi astrologov še bolj razburilo in pognalo v upor.

(Kordiš, I. et al. (2015). Leukup, leukup woga gmaina: 500 let kmečkega upora 1515. Kočevje: Pokrajinski muzej, str. 4.)

- Iz vira razberi, kaj je nezadovoljne kmete še dodatno spodbudilo k uporu leta 1515.

VIR 9:

Iskro upora in s tem močan zalet kmečkemu uporništvu so dali kočevski podložniki. Ti so na nekem zborovanju presenetili graščaka Jurija Thurna in njegovega oskrbnika Gregorja Stržena z gradu Fridrihtajin in oba ubili.

Grof Jurij Thurn je bil od leta 1490 svetovalec cesarja Maksimilijana I. in njegov odposlanec v več državah, med drugim celo v Rusiji. Za svoj žep je bil zelo gospodaren, toliko manj pa ga je skrbelo za podložnike. Proti starim navadam je samovoljno uvajal nove in zviševal stare dajatve, zahteval dvojno mitnino, kmetom prepovedal nabavo lesa v gozdovih in ignoriral deželno sodišče. V zelo kratkem času je vrednost svojega posestva podvojil.

(Povzeto po: Kordiš, I. et al. (2015). Leukup, leukup woga gmaina: 500 let kmečkega upora 1515. Kočevje: Pokrajinski muzej, str. 9, 11.)

- a) Poišči grad Fridrihštajn na zemljevidu (vir 7) in ga obkroži.
- b) Omenjeni grad velja za prvo žarišče slovenskega kmečkega upora leta 1515. V katerem delu današnje Slovenije se nahaja?
- c) Iz besedila izlušči razloge, zaradi katerih so se kočevski kmetje s smrtjo maščevali grofu Thurnu in njegovemu oskrbniku.

VIR 10:

Radoveljski meščani so gorenjskim kmetom trikrat zapored prepovedali trgovanje s kmečkimi pridelki ter opravljanje rokodelske in gostilničarske obrti. Kršiteljem te prepovedi so zagrozili s kaznijo petih mark. Ker to ni pomagalo, so nadnje razposlali oborožene skupine. Kmetje so sklenili, da se bodo branili z orožjem. Pred 16. marcem 1515 so ustanovili kmečko zvezo. Pripravljeni so bili plačevati samo dajatve v skladu s staro pravdo, od preostalih pa »nobenega davka več, razen tistega, ki ga bo od njih zahteval in želel cesar in jim poslal o tem zaprto pismo ali odgovor; na takšen način so pripravljeni in poslušni podnevi in ponoči, z življenjem in premoženjem za tisto, kar bi cesar želel od njih.«

(Povzeto po: Kordiš, I. et al. (2015). Leukup, leukup woga gmaina: 500 let kmečkega upora 1515. Kočevje: Pokrajinski muzej, str. 13 in Grafenauer, B. (1962). Kmečki upori na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 96.)

- a) Izlušči glavni razlog za nezadovoljstvo gorenjskih kmetov marca 1515.
- b) Imenuj organizacijo, ki je povezovala uporne kmete.
- c) Kakšno je bilo stališče te zveze glede dajatev oz. davkov?

VIR 11:

Med 9. in 20. majem so se kmetje obrnili naravnost na cesarja Maksimilijana I. Ta jih je sprejel z naklonjenostjo in jim obljubil pomoč v boju za staro pravdo. Kmetje so bili odtlej trdno prepričani, da jih cesar podpira v njihovih prizadevanjih in da je na njihovi strani. Svojo zmoto so spoznali šele ob koncu upora. Cesarjevo ravnanje je bilo v resnici zgolj diplomatsko sredstvo za krepitev njegove oblasti nasproti deželnim stanovom in plemstvu.

(Povzeto po: Kordiš, I. et al. (2015). Leukup, leukup woga gmaina: 500 let kmečkega upora 1515. Kočevje: Pokrajinski muzej, str. 13.)

- a) Komu so kmetje v boju proti fevdalcem zaupali in mu izkazovali brezpogojno zvestobo?
- b) S kakšnim namenom je ta oseba zlorabila njihovo zaupanje.

VIR 12:

Okoli 25. maja je v Konjicah (danes Slovenskih Konjicah) potekalo zborovanje štajerskih, kranjskih in koroških upornikov. Zbrane kmete so obiskali cesarjevi odposlanci in obljubili, da bodo njihove pritožbe posredovali cesarju in deželnemu glavarju. Uporni kmetje so ob tej priliki podali svoje pritožbe:

»Vsako gospostvo ima pravico le do tlake po stari pravdi. Pustili pa nas niso pri njej, ampak moramo opravljati vse delo v vinogradu, na polju, pri delu na obzidju in jarku, pri pripravljanju gradbenega lesa in kuriva in vse drugo /.../ V mnogih krajih je v navadi, da zastopniki gosposke po gospodarjevi smrti pridejo v hišo in vzamejo živino, žito, meso in kar najdejo. In če puste take stvari pri hiši, jih morajo dediči odkupiti z denarjem. Mnogo dedičev zaradi tega izgubi dediščino, ki jo potem gospod odda drugim. /.../ Višajo nam večkrat mere pri dajatvah žita in vina /.../ Zelo močno nas obremenjujejo nenavadne mitnine in skladiščna prava, ki so jih svojčas naznanili /.../ Po starem smo plačevali za sejmino (marktrecht) dva pfeniga, sedaj pa moramo plačevati dva krajcarja. /.../ Prepovedujejo ribariti v malih in velikih potokih, kar je bilo po starem dovoljeno. /.../ Ponekod so gospodje prepovedali izrabo pravic v gozdu, na travnikih in pašnikih.«

(Grafenauer, B. (1962). Kmečki upori na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 109-110.)

- a) Iz besedila izlušči vsaj pet zahtev, ki so jih kmetje na zborovanju v Slovenskih Konjicah predstavili cesarskim odposlancem.

ZAHTEVE:

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

7. Maja in v prvi polovici junija 1515 so kmetje doživljali velike uspehe. Uporniško gibanje se je s Kranjske razširilo čez Savo na Spodnjo Štajersko in Koroško ter na zahodu na Tolminsko. Preberi besedilo in reši nalogo.

VIR 13:

Kmetje na Kranjskem so »pod svojo voljo« spraviли skoraj vsa mesta, samostane in gradove. Kmetje so večino gradov oplenili. V kolikor jih niso uničili ali požgali, so jim pa vsaj razbili okna in peči, iz zidu izdrli železje in ga odnesli s seboj. Izjema so bila mesta in gradovi, ki so se vnaprej pripravila na obrambo (Ljubljana, Škofja Loka, Kranj, Črnelo, Smednik, Planina, Turjak). Med vsemi uporniškimi uspehi sta bila najbolj odmevna osvojitve gradu Mehovo (17. maja) in gradu Brežice (20. junija).

(Povzeto po: Kordiš, I. et al. (2015). Leukup, leukup woga gmaina: 500 let kmečkega upora 1515. Kočevje: Pokrajinski muzej, str. 13–15.)

- a) Na zemljevidu (vir 7) so označeni gradovi, ki so jih leta 1515 napadli uporni kmetje. Izberi enega in s pomočjo spletnih virov preuči njegovo zgodovino. Zapiši, kakšno usodo je izbrani grad doživel leta 1515. Na koncu zapisa svojih ugotovitev ne pozabi pripisati naslov uporabljenega spletnega vira in datum dostopa.

Vir:

8. Eno izmed prvih žarišč kmečkega uporništva leta 1515 je bila tudi Ljubljana, natančneje območje med Ljubljano in Vrhniko. Oglej si fotografiji in preberi besedilo. Nato reši nalogo.

VIR 14: Šentjakobski most v Ljubljani.

V bližini Šentjakobskega mosta je v začetku novega veka stal mlin. Njegov jez je kmetom, ki so živeli na Barju med Ljubljano in Vrhniko, povzročal velike težave.

VIR 15: Spominska tabla na Šentjakobskem mostu.

Po Valvazorjevem poročanju se je uporiško obleganje ljubljanskega gradu leta 1515 končalo z neuspehom in številnimi krvavimi izgubami. Toda upornikom je uspelo porušiti sporni mlin in jez na Ljubljanici. Na te dogodke danes na Šentjakobskem mostu mimoidoče opozarja marmorna spominska tabla.

(Foto: Janja Bec, 29. 5. 2015.)

(Foto: Janja Bec, 29. 5. 2015.)

VIR 16:

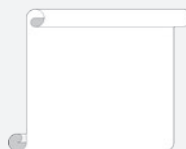
[Cesar] Maksimilijan je dovolil leta 1501 ljubljanskemu mestu postaviti na primernem kraju nov mlin. Postavili so ga – najkasneje do leta 1514 – nad mestom ob Ljubljanici. Jez je povzročal zaradi majhnega vodnega padca te reke na Barju velike povodnji. Po ostri pritožbi, ki jo je izročila skupina 300 kmetov deželnemu upravitelju in vicedomu, je povodenj opustošila 700 kmetij, po pritožbi priorja** samostana Bistra pa je utrpelo precejšnjo škodo tudi samostansko ozemlje. Pridelki na poplavljenem zemljišču so bili uničeni. Prizadeti kmetje in samostan Bistra so zahtevali, naj se novi jez odstrani ali preloži na drugo mesto.*

(Grafenauer, B. (1962). Kmečki upori na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 94.)

*vicedom = namestnik deželnega kneza

**prior = predstojnik večjega samostana

- a) Vživi se v vlogo kmetov, ki so živeli na Barju med Ljubljano in Vrhniko in so zaradi povodenj izgubili veliko svojih pridelkov. Sestavi pritožbeno pismo. Pismo naslovi na kranjskega deželnega upravitelja in vicedoma. Da bo pismo kar se da pristno, uporabi čim več dejstev, ki jih lahko razbereš iz virov (14, 15 in 16).

9. Ko je cesar Maksimilijan izvedel za razširitev upora na Štajersko in Koroško, se je odločno postavil na stran fevdalcev in v obrambo obstoječega družbenega reda. Preberi besedilo in reši nalogi.

VIR 17:

Enajstega junija je puntarjem z grožnjo smrtne kazni, zaplembe premoženja in vojske ukazal, da takoj razpustijo vse zveze, prenehajo z zborovanji in začnejo mirovati. Toda kmetje se za cesarjev razglas niso zmenili, saj so fevdalci že začeli s prvimi velikimi represalijami proti upornikom. Po 15. juniju so deželni stanovi Kranjske, Štajerske in Koroške ter cesarjevi komisarji za vrhovnega poveljnika imenovali 46-letnega Jurija Herbersteina, brata diplomata in zgodovinarja Žiga Herbersteina.

(Povzeto po: Kordiš, I. et al. (2015). Leukup, leukup woga gmaina: 500 let kmečkega upora 1515. Kočevje: Pokrajinski muzej, str. 6, 14, 16.)

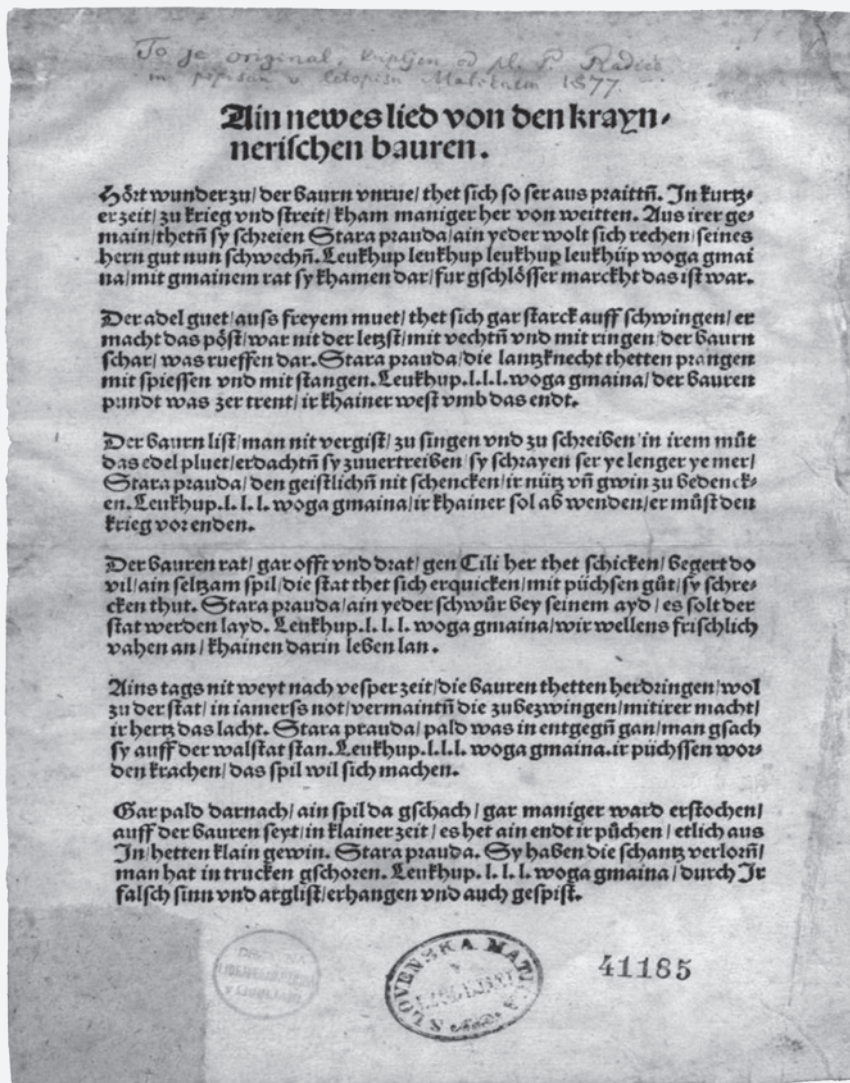
- a) Z junijskim razglasom je cesar Maksimilijan poskusil obnoviti red in mir v notranjeavstrijskih deželah. Kaj je ukazal?
- b) Ker kmetje cesarjevega razglasa niso upoštevali, je sledilo posredovanje z vojsko. V drugi polovici junija 1515 je v imenu deželnih stanov in cesarja poveljstvo najemniške vojske v boju proti kmečkim upornikom prevzel *(ustrezno obkroži)*:

A Žiga Herberstein **B** Jurij Herberstein **C** Maksimilijan I.

10. Konec junija 1515 so štajerski kmetje pred prihodom Herbersteinove vojske zavzeli celjski grad ter s tem izžvali bitko, ki se je zanje končala katastrofalno. Poročila govorijo o sedemsto in celo dva tisoč padlih upornikih. Neposredno po porazu kmečke vojske pri Celju julija 1515 je v dunajski tiskarni nastal letak z najstarejšim znanim tiskanim zapisom v slovenščini. S pomočjo danih virov (18 in 19) reši naloge.

- a) Kdaj je bil letak natisnjen in kje?
- b) Povzemi vsebino nemške pesmi na letaku.
- c) Glede na vsebino razmisli, s kakšnim namenom je bil letak izdan.
- č) Razloži, kaj so uporniki želeli sporočiti z besedami:
 »Leukup leukup leukup leukup woga gmaina« –
 »Stara prauda« –
- d) Puntarski gesli veljata za najstarejše tiskane besede v slovenščini. Izračunaj, koliko let je preteklo od natisa teh besed do izida prve tiskane knjige v slovenščini.
- e) Puntarski gesli sta zapisani (v celoti ali v okrajšani obliki) v vseh šestih delih letaka. Poišči in označi ju.
- f) Kdo hrani izvirni izvod letaka danes?

VIR 18:

Letak najemniških vojakov iz leta 1515. Letak hrani Narodna univerzitetna knjižnica v Ljubljani.

VIR 19:

V nemški pesmi *Ein neues Lied von den kraynnerischen bauern* (Nova pesem o kranjskih kmetih) sta med verze, s katerimi so najemniški vojaki mestu in svetu oznanili svojo zmago nad uporniki, vpletena tudi vzklika »Stara prauda« in »Leukup leukup leukup woga gmaina«. Besedilo nemške pesmi poroča o tem, da so se kmetje z omenjenima gesloma vzdignili proti gosposki, vendar po neuspešnem napadu na Celje od »stare pravde« številni niso imeli drugega dobička kot smrt, »ubogo gmajno« pa zaradi »hinavstva in prekanjenosti« čakajo vislice in kol.

(Povzeto po: Kordiš, I. et al. (2015). *Leukup, leukup woga gmaina: 500 let kmečkega upora 1515*. Kočevje: Pokrajinski muzej, str. 25.)

11. Kljub številčni premoči puntarske vojske je Herbersteinova vojska julija 1515 razmeroma hitro zadušila kmečki upor in uničila kmečko zvezo.

Iz vseh treh besedil (20, 21, 22) izlušči vzroke za poraz kmečkih upornikov.

VIR 20:

Okoli 25. maja so se v Konjicah (danes Slovenskih Konjicah) sestali štajerski, kranjski in koroški uporniki. Zbrane kmete so obiskali cesarjevi odposlanci in vodstvu kmečke zveze obljubili, da bodo njihove pritožbe posredovali cesarju in deželnemu glavarju. Prazne obljube so med kmeti povzročile razkol, saj se niso mogli zediniti glede ciljev in skupnega vodstva kmečke zveze. Del upornikov je zborovanje zapustil, drugi del je nadaljeval z napadi na gradove.

(Kordiš, I. et al. (2015). *Leukup, leukup woga gmaina: 500 let kmečkega upora 1515*. Kočevje: Pokrajinski muzej, str. 13–14.)

VIR 21:

Po prvih velikih uspehih puntarske vojske je v prvi polovici junija prišlo do krajšega zatišja, najbrž zaradi kmečkih opravil na polju. V tem času je tudi cesar izvedel za razširitev upora na Štajersko in Koroško ter se odločno postavil na stran fevdalcev.

(Kordiš, I. et al. (2015). Leukup, leukup woga gmaina: 500 let kmečkega upora 1515. Kočevje: Pokrajinski muzej, str. 14.)

VIR 22:

Kmetje niso imeli napadalnih izkušenj, ki so potrebne za zmago. Prav tako niso imeli konjenice, ki je plemstvu v nekaterih bojih prinašala pglavne uspehe (Rožek na Koroškem). Poleg tega je bila plemiška vojska oborožena tudi z mušketai in majhnimi topovi, katerih kmetje prav gotovo niso imeli. Uporabljala je novo landsknechtovsko tehniko bojevanja (skupen napad pehote, razporejene v več vrst), ki je takrat pomenila bistveno prednost izurjene najemniške vojske.

(Kordiš, I. et al. (2015). Leukup, leukup woga gmaina: 500 let kmečkega upora 1515. Kočevje: Pokrajinski muzej, str. 17.)

12. Oglej si sliko (vir 23).

Nato preberi besedilo (vir 24) in reši naloge.

VIR 23: Upodobitev upornih kmetov

(Avtorica ilustracije: Janja Bec.)

VIR 24:

[Glavni vzroki kmečkega poraza so povezani] s kmečko nezrelostjo in pomanjkanjem organizacije, ne pa neposredno [s pomanjkanjem] vsakršne vojaške organizacije in vojaške opreme pri upornikih, kakor se – vsaj za 16. stoletje – preveč pogosto zatrjuje. Vsaj pri uporih leta 1515 nikakor ni res, da bi bili uporniki oboroženi le z za boj prirejenim kmečkim orodjem. Uporniška vojaška organizacija se je namreč oprla na vojaško organizacijo, ki so jo izoblikovali kmetje v zadnjih desetletjih pred uporom v zvezi z obrambo proti Turkom. Uporniška oporišča so bili /.../ proti Turkom zgrajeni utrjeni kmečki »tabori«, v zvezi s protiturško obrambno organizacijo pa so imeli mnogi kmetje tudi vojaško orožje. Mnogi so bili tudi vsaj za silo izvežbani, saj so po določbah »vojaških redov« morali od srede 15. stoletja naprej služiti po potrebi tudi v deželni vojski in se sami za to oskrbeti s potrebnim orožjem. Prav zaradi tega so deželni stanovi po koncu upora tako vztrajno zahtevali, da naj se porušijo tabori, ker baje nudijo kmetom preslabo varstvo proti Turkom, orožje pa naj bi oddali graščakom, ki bi ga imeli spravljenega po svojih gradovih.

(Grafenauer, B. (1962). Kmečki upori na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 158.)

- a) Primerjaj sliko in besedilo ter ugotovi, ali upodobitev ustreza opisu kmečki upornikov, ki jih je podal zgodovinar Bogo Grafenauer. Svoj odgovor utemelji s konkretnimi primeri iz besedila.

- b) S pomočjo besedila opiši vojaške izkušnje podložnikov pred začetkom upora.

- c) Iz besedila izlušči dva načina, s katerima so deželni stanovi ob koncu upora skušali preprečiti ponovitev vstaje podložnikov.

13. Slovenski kmečki upor 1515 je bil zatrt do konca julija ali najkasneje v začetku avgusta. Sledil je obračun z uporniki. Preglej in preberi oba vira ter reši nalogi.

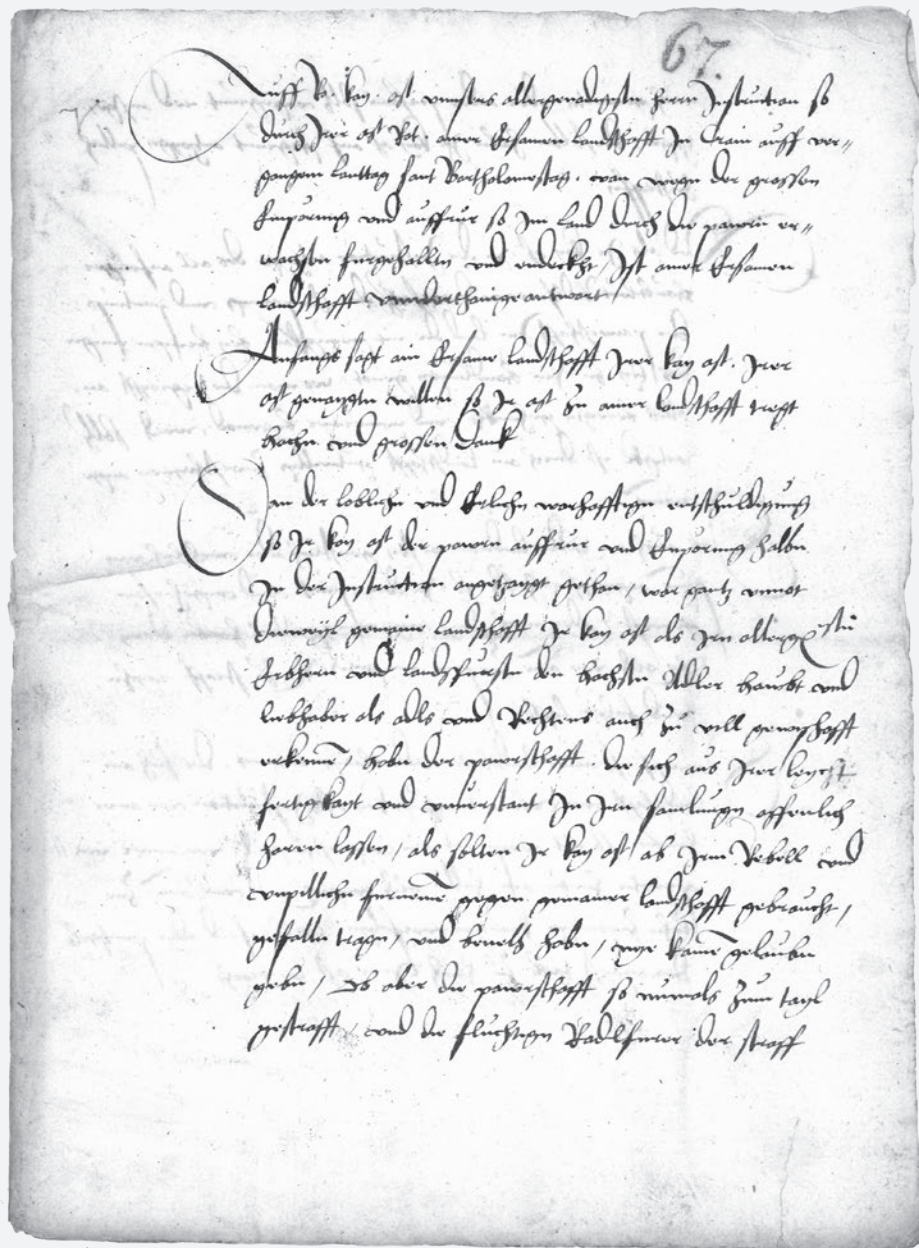
VIR 25:

Poveljniki /.../ so že med uporom zase in morda za delno razdelitev vojakom po tedanjih vojnih občinah pobirali požigalsčino (prandschatzgeld). Plačati so jo morali prebivalci zavzetih naselij, da jim ne bi požgali hiš /.../ Uporu je sledila grozovita kazen. [Plemiška vojska je za seboj] pustila pogorišča, pobite in obešene kmete. Z ropanjem in požiganjem je naredila »veliko škodo, obesili so in na kol natakneli veliko kmečkih poglavarjev in njihovih odbornikov«. Razbesnelost in maščevalnost plemiške vojske je nehote sprožil kar cesar sam. Konec junija je namreč v pismu Herbersteinu priporočal, naj temeljito zaduši upor in naj ne odneha, dokler ne bo zatrt vseh upornih kali. Polovi naj vse kmečke voditelje in jih kaznuje.

(Kordiš, I. et al. (2015). Leukup, leukup woga gmaina: 500 let kmečkega upora 1515. Kočevje: Pokrajinski muzej, str. 17–18.)

VIR 26: Razglas kranjskega glavarstva, 28. avgust 1515.

Iz strahu pred Herbersteinovo vojsko so voditelji upora pobegnili na Beneško. Na sliki je razglas kranjskega glavarstva vsem bežečim upornikom, kolovodjem in povzročiteljem kranjskega kmečkega upora, da se vrnejo in pridejo na zaslišanje.

(Hrani Arhiv RS. SI AS2, Stanovski arhiv I., š. 315, fasc. 211 [67].)

a) Iz virov razberi, kako je fevdalna vojska ravnala z uporniki.

b) Mnogo upornikov je v begu pred Herbersteinovo vojsko zapustilo svojo deželo. Kam so odšli?

14. Izkoriščanje podložnikov po zadušitvi upora je bilo še hujše kot pred njim. Preberi in preglej oba vira ter reši naloge.

VIR 27:

S tlako so kmetje morali nadomestiti vso škodo, ki so jo utrpeli fevdalci. Naložena jim je bila posebna denarna dajatev. /.../ Bila je enkratna (puntarski davek) oziroma trajna (puntarski denarčič).

Puntarski davek (mirovina) je bila odmerjena glede na velikost kmetije. Udeležene upor je plačal več, kmet na požgani zemlji pa manj temeljne vsote. Del tako zbranega denarja so deželni stanovi zadržali za poravnavanje svojih stroškov ob uporu, ostalo pa odvedli cesarju.

/.../ puntarski denarčič (uporniški pfenig) /.../ so naložili kmetijam puntarjev kot trajno vsakoletno dajatev. Višina dajatve je znašala do dva krajcarja in je bila vpisana v urbarje kot simbolno opozorilo. Ta vpis nam omogoča vpogled v razsežnost slovenskega kmečkega upora 1515.

(Kordiš, I. et al. (2015). Leukup, leukup woga gmaina: 500 let kmečkega upora 1515. Kočevje: Pokrajinski muzej, str. 18.)

VIR 28:

Kazen pa ni bila omejena samo na podložnike, ampak je doletela tudi njihove zaveznike. Zaradi podpiranja upornikov je bil sedež glavnega deželnega mesta Koroške iz Št. Vida prenesen v Celovec, nekatera manjša mesta in trgi pa so zaradi sodelovanja v uporu morali dalj časa čakati na vnovično potrditev svojih pravic.

(Kordiš, I. et al. (2015). Leukup, leukup woga gmaina: 500 let kmečkega upora 1515. Kočevje: Pokrajinski muzej, str. 18.)

a) Imenuj dve vrsti denarnih dajatev, ki so jih tedanje oblastni naložile udeležencem kmečkega upora 1515.

b) Imenuj zapise v urbarjih, ki danes omogočajo dobro poznavanje razsežnosti upora leta 1515.

c) Sedež glavnega mesta dežele Koroške so leta 1518 prenesli iz Št. Vida v Celovec. Razloži zakaj.

15. Med vsemi kmečkimi upori na slovenskih tleh zavzema kmečki upor iz leta 1515 posebno mesto v slovenski zgodovini. Preberi vir in reši naloge.

VIR 29:

Slovenski kmečki upor 1515 uvrščamo med klasične kmečke upore, ki niso bili uperjeni zgolj zoper posamezno zemljiško gospodarstvo, ampak tudi proti fevdalizmu kot družbenem sistemu nasploh. Trajal je pet mesecev in zajel kar 25.000 km² veliko območje. Na višku upora je sodelovalo 80.000 podložnikov s Kranjske, Štajerske in Koroške, kar predstavlja okoli 10 % tedanjega prebivalstva v slovenskih deželah.

(Povzeto po: Kordiš, I. et al. (2015). Leukup, leukup woga gmaina: 500 let kmečkega upora 1515. Kočevje: Pokrajinski muzej, str. 9.)

a) Slovenski kmečki upor 1515 je po obsegu, trajanju in številu upornikov največji kmečki upor pri nas. S pomočjo vira utemelji to trditev.

b) Razloži, zakaj se je zanj uveljavilo ime »vseslovenski« kmečki upor.

c) Izračunaj, koliko let letos mineva od izbruha slovenskega kmečkega upora 1515.

č) V času brez množičnih medijev je upornikom na tedanjem slovenskem ozemlju uspelo s skupnim ciljem združiti in aktivirati kar 10 % celotnega prebivalstva. Razmisli, kaj je botrovalo takšni enotnosti kmetov.

Lorieta Pečoler, Osnovna šola Koseze, Ljubljana

SPOZNAJMO SLOVENSKI KMEČKI UPOR S POMOČJO PESMI

UVOD

Slovenski kmečki upor leta 1515 velja za največji kmečki upor na Slovenskem, »doda no vrednost« pa ima nedvomno tudi zaradi letaka, na katerem so prve slovenske tiskane besede *Le vkup uboga gmajna*. Zato je prav, da učenci poleg samega kmečkega upora poznajo tudi vsebino Klopčičeve pesmi, ki jo je naslovil prav z besedami s tega letaka.

Ker je za to snov poleg različnih zgodovinskih virov na voljo tudi puntarska pesem, je smiselno, da obravnavo izpeljemo medpredmetno – skupaj z glasbeno umetnostjo. Medpredmetno povezovanje učencem omogoča, da so pri učenju učinkovitejši, daje pa tudi dosti več možnosti za raziskovanje in iskanje rešitev kompleksnejših nalog. S takšnim pristopom učenci razvijajo tudi kritično in problemsko učenje. Pri takšnem pouku so tudi dosti bolj dejavni in si snov lažje in bolje zapomnijo.

Povezovanje glasbene umetnosti in zgodovine na temo kmečkega upora tako omogoča, da učenci snov obravnavajo bolj celostno: ne le da iščejo podobnosti in razlike, kako je prikazan upor v zgodovinskih virih in glasbenih delih, spoznajo tudi vlogo uporniških pesmi in se učijo argumentirati svoje rešitve oz. odgovore.

NAVEZAVA NA UČNI NAČRT

Širša tema iz učnega načrta	Izbirna tema: Kmečki upori, epidemije in naravne nesreče
UČNI SKLOP:	Kmečki upori v slovenskih (zgodovinskih) deželah
OPERATIVNI CILJI ZA VSEBINSKO ZNANJE (ZG. DOGODKI, POJAVI, PROCESI):	Učenci/učenke: • opišejo vzroke in posledice kmečkih uporov na Slovenskem, • sklepajo o podobnostih in razlikah med kmečkimi upori na Slovenskem.¹
OPERATIVNI CILJI ZA PROCESNO ZNANJE (SPRETNOSTI, VEŠČINE, ZMOŽNOSTI):	Učenci/učenke na primeru slovenskih kmečkih uporov: • razvijejo spretnosti časovne in prostorske predstavljivosti, • razvijejo spretnosti zbiranja in izbiranja informacij in dokazov iz različnih zgodovinskih virov in literature v različnih medijih, • razvijejo zmožnost analize, sinteze in interpretacije uporabnih in verodostojnih informacij in dokazov iz različnih zgodovinskih virov in literature, • razvijejo zmožnost kritične presoje zgodovinskih dogodkov, pojavov in procesov na podlagi večperspektivnih zgodovinskih virov in literature, • razvijejo zmožnost oblikovanja samostojnih sklepov, pogledov, mnenj, stališč, izvirnih predlogov in rešitev, • razvijejo sposobnost samostojnega izbiranja in odločanja ter svoje poglede na zgodovino, • razvijejo dovzetnost za različne poglede na zgodovino oz. interpretacije zgodovine ter razumejo, zakaj se pojavijo, • razvijejo spretnost različnih oblik komunikacije (ustno, pisno, grafično, ilustrativno, z IT).²

¹ Program osnovna šola. Zgodovina. Učni načrt. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo, 2011, str. 11 (izbirna tema Kmečki upori, epidemije in naravne nesreče).

² Prav tam, str. 26.

OPERATIVNI CILJI ZA ODNOSNO ZNANJE (VREDNOTE):	Učenci/učenke na primeru slovenskih kmečkih uporov: • razvijejo zavest o narodni identiteti in državni pripadnosti, • poudarijo pomen pozitivnih kulturnih vplivov v okviru slovenskega naroda in s sosednjimi narodi, • ocenijo pomen ohranjanja in varovanja slovenske, evropske in svetovne kulturne dediščine ter okolja, • razvijejo sposobnost za razumevanje in spoštovanje različnosti in drugačnosti, ver, kultur in skupnosti.³
KLJUČNI KONCEPTI (POJMI):	• stara pravda, • pravica do upora – kmečki upor/punt.
DIDAKTIČNI PRISTOPI:	• aktivne učne oblike: skupinsko delo, individualno delo, • aktivne učne metode: debata, diskusija, delo z viri, • problemsko učenje, • učna diferenciacija in individualizacija.
(SAMO)REFLEKSIJA UČITELJA:	Kaj mi je pri obravnavi kmečkih uporov z zg. viri uspelo? Kaj moram izboljšati? Ali zaradi dela z zg. viri bolj kvalitetno uresničujem učne cilje oz. pri učencih dosegam globlje razumevanje? Utemeljitev.
(SAMO)REFLEKSIJA UČENCA:	Ali zaradi učenja z zg. viri bolje razumem učno snov? Ali sem imel/-a težave in kako bi jih lahko odpravil/-a?

OPIS IN UTEMELJITEV POTEKA AKTIVNOSTI

Pesem *Le vkup uboga gmajna* ni samo pesem, ki zelo nazorno opisuje, kako je bil videti upor kmetov proti fevdalni gospodi, ampak je tudi pesem, ki vsebuje zapis prvih slovenskih tiskanih besed. Prav zato je smiselno, da učenci to pesem poznajo in jo znajo tudi zapeti in zaigrati, z dodatnimi zgodovinskimi viri pa njeno vsebino tudi potrdijo. Tako spoznajo, kako so zasnovane uporniške pesmi, kakšno je njihovo sporočilo in kako vplivajo na ljudi.

Delo naj poteka v skupinah (4–5 učencev) ob predpostavki, da učenci poznajo osnovna dejstva o vseslovenskem kmečkem uporuh leta 1515. Učenci najprej analizirajo besedilo pesmi, zgodovinska dejstva pa podkrepijo z odlomki iz Valvazorjeve *Slave vojvodine Kranjske*. Pesem nato poslušajo, analizirajo njeno glasbeno sestavo in izberejo instrumente, s katerimi bi jo najlažje interpretirali. Prav tako tudi utemeljijo pomen besed »*Le vkup uboga gmajna*« za slovenski narod in našo nacionalno identiteto.

LITERATURA

- Program osnovna šola. Zgodovina (2011). Učni načrt. Ljubljana: Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo.
- Valvasor, J. V. (1984, ponatis). *Slava vojvodine Kranjske*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Mirjanič, A. et al. (2013). *Raziskujem preteklost 8*. Učbenik za zgodovino v osmem razredu osnovne šole. Ljubljana: Rokus Klett.
- Medpredmetne in kurikularne povezave. Priročnik za učitelje (2010). 1. izdaja. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Puntarska. Dostopno na: <http://kombinatke.si/2010/02/01/puntarska/> (dostop: 19. 8. 2015).
- Le vkup uboga gmajna*. Dostopno na: https://www.youtube.com/watch?v=Il6nx1Cy6_s (dostop: 15. 8. 2015).

DELOVNI LIST: SLOVENSKI KMEČKI UPOR LETA 1515 – DELO Z ZGODOVINSKIMI VIRI

Ključno vprašanje: Kakšno zgodovinsko ozadje ima pesem Le vkup uboga gmajna?

Aktivnosti

S pomočjo virov in zvočnih zapisov reši delovni list.

VIR 1:

*Puntarska pesem
Le vkup, le vkup, uboga gmajna,
heja, hejo!
Za staro pravdo zdaj bo drajna,
heja, hejo!
Zimzelen za klobuk!
Punt naj reši nas tlačanskih muk!
Le vkup, v poslednji boj, tlačani,
heja, hejo!*

*Sedaj se kmečka gmajna brani,
heja, hejo!
Puško, meč, kopje v dlan!
Bije za svobodo se tlačan!
Iz grajskih kevdrov teče vino,
heja, hejo!
Zažgali grofu smo graščino,
heja, hejo!
Grad gori, grof beži,
vino teče naj, če teče kri!*

(<http://kombinatke.si/2010/02/01/puntarska/> (dostop: 19. 8. 2015).)

VIR 2:

/.../ tako so onemu (cesarju Maksimilijanu) kmetje na Slovenskem napravili nemir. Le-te je slovensko plemstvo in cesarsko uradništvo več let s hudimi davki stiskalo; ker so zato mislili, da naklad ne morejo več prenašati, so se uprli. Zbrali so se pri mestecu Brežicah /.../ ter se posvetovali, kako bi se mogli rešiti težav ter priti do svojih starih pravic. Ker so, kakor so sklenili, zahtevali svojo staro pravico od cesarskih uradnikov, so to kmečko vojsko poimenovali staro pravdo. Uradniki so mislili, da bodo zlo ob rojstvu ubili ter kmete zastrašili s tem, če jih nekaj polove in pobiti dajo. Pa niso vode, temveč olja na ogenj vlili in še bolj raztogotili kmete. Ti so zdaj spuntali vso deželo in zbralo se je osemdeset tisoč mož /.../.

/.../ nemirno ljudstvo pa ni moglo pričakati cesarjeve milosti in pomoči, temveč so napadli plemiče po gradovih, jih veliko pobili, druge odvajali kot ujetnike in jih zasramovali, da so morali bežati iz svojih bivališč v utrjena mesta in gradove /.../. Kmetje so najprej divjali in tri mesece pustošili vso deželo; niti samostanom niso prizanašali /.../.

/.../ v mestecu Brežicah je bil cesarski stotnik /.../; ta je s samo šestimi konjeniki pobegnil v grad in upepelil mestece. Ko so kmetje predrl trije obzidje gradu, se je s svojimi šestimi konjeniki oborožil, odprl vrata in namerjal predreti skozi kmete in tako uiti. Ker pa so ti odžagali podmostnike v grajskem jarku, se je most sesul, stotnik je s svojimi konjeniki padel v jarek; tu so ga z grebeni do smrti pobili /.../.

(Valvasor, J. V. (1984). *Slava vojvodine Kranjske*. Ljubljana: Mladinska knjiga, str.305–306.)

1. Naloga

Preberi besedilo pesmi (vir 1). Po potrebi s pomočjo spletnega Slovarja slovenskega knjižnega jezika razloži neznane besede.

- a) O katerem kmečkem uporu govori besedilo pesmi? _____
- b) Podčrtaj besede/besedne zveze, s katerimi si si pomagal/-a pri odgovoru.

2. Naloga

S pomočjo besedila pesmi zapiši:

- a) K čemu poziva ta pesem? _____
- b) Kako so se kmetje uprli fevdalcem: _____
- c) Kako so se kmetje spodbujali k upor? _____
- č) Izpiši verz, ki govori o vzroku za kmečki upor: _____

3. Naloga

- a) Preberi odlomek iz Valvazorjeve knjige Slava vojvodine Kranjske (vir 2), ki prav tako govori o istem kmečkem uporuh kot Puntarska pesem. Obe besedili med seboj primerjaj in izpiši, kako so zapisani:

	Puntarska pesem (vir 1)	Slava vojvodine Kranjske (vir 2)
Vzroki za upor:		
Značilnosti kmečkega upora:		
Obnašanje kmetov:		
Obramba fevdalcev:		

- b) Ali besedilo pesmi (vir 1) realno opisuje zgodovinska dejstva o tem uporu? _____

- c) Utemelji, zakaj meniš, da so se kmetje tako obnašali. _____

- č) Pojasni, ali Valvazor obnašanje kmetov obsoja. _____

4. Naloga

Poslušaj avdioposnetek pesmi Puntarska pesem (vir 3) in odgovori na vprašanja.

VIR 3:

Zvočni posnetek pesmi: https://www.youtube.com/watch?v=ll6nx1Cy6_s

(dostop: 15. 8. 2015).

- a) Kako so pevci ponazorili bes oz. uporništvu kmetov? _____
- b) S katerimi inštrumenti pihalnega orkestra bi upor kmetov, ki je opisan v pesmi, najbolje interpretiral/-a? Utemelji svoj izbor inštrumentov. _____
- c) Ponovno poslušaj posnetek pesmi Puntarska pesem ob glasbeni spremljavi pihalnega orkestra (vir 4) in ga primerjaj s svojim naborom inštrumentov.

VIR 4:

Zvočni posnetek pesmi: <https://www.youtube.com/watch?v=J02ms-1k91k>

(dostop: 15. 8. 2015).

- č) Utemelji, ali Puntarska pesem ob glasbeni spremljavi orkestra doseže večji učinek punta kot pa le zborovska izvedba. _____
- d) Ali si lahko ob takšni izvedbi laže predstavljáš bes in stisko kmetov? _____
- e) Pojasni, kakšna čustva v ljudeh vzbudijo takšne uporniške pesmi. _____

5. Naloga

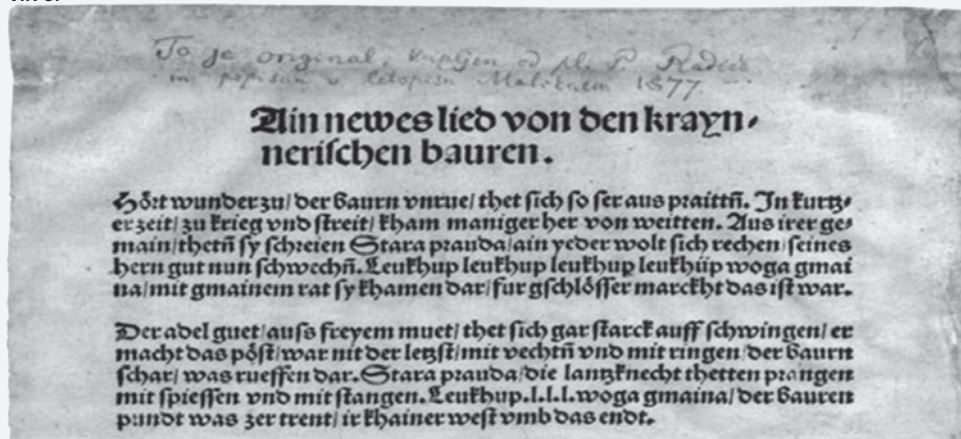
S pomočjo šolskih Orffovih inštrumentov s sošolci zaigrajte Puntarsko pesem. Inštrumente, s katerimi boste najboljše ponazorili vsebino in sporočilo pesmi, izberite sami. V pomoč vam je lahko tudi zvočni posnetek pesmi ob spremljavi orkestra (vir 4). Notni zapis dobite pri učitelju.

	Izbrani inštrument (inštrumenti)	Pojasnilo izbora
Vodilna/osnovna melodija:		
Spremljava za »heja, hejo«:		
Ponazoritev orožja:		
Spremljava za »grad gori, grof beži«:		
Učinki/efekti, s katerimi boste ponazorili bes in upornišvo kmetov:		
Učinki, s katerimi boste poudarili boj za svobodo:		
Učinki, s katerimi boste dosegli masovno udeležbo kmetov:		

6. Naloga

Spodnje besedilo je letak iz leta 1515, na katerem je zapisana pesem nemških vojaških najemnikov.

VIR 5:

(Hrani Narodna univerzitetna knjižnica v Ljubljani.)

- a) Ta pesem je bila podlaga pesniku Miletu Klopčiču za Puntarsko pesem (vir 1), ki jo je zapisal za dramo Bratka Krefta Velika puntarija. Podčrtaj in izpiši besede, ki jih je uporabil v svoji pesmi. _____
- b) Besede, ki si jih podčrtal/-a in izpisal/-a, so prve tiskane besede v slovenskem jeziku. Razloži, kakšno vrednost imajo za slovensko narodno identiteto. _____

Vladka Glaser, Osnovna šola Brežice

TERENSKO DELO PRI POUKU ZGODOVINE: PO SLEDEH KMEČKIH UPOROV

UVOD

Ob 500. obletnici vseslovenskega kmečkega upora je izdelan delovni list za terensko delo osnovnošolskih učencev. Terensko delo je možno v sklopu dni s posebno vsebino, v raziskovalnih projektnih tednih, v času šolskih ekskurzij ali pa le kot popestritev pouka. Terensko delo vključuje reševanje nalog različnih taksonomskih stopenj težavnosti.

NAVEZAVA NA UČNI NAČRT

Širša tema iz učnega načrta	Kmečki upori, epidemije in naravne nesreče – izbirna tema
UČNI SKLOP:	Kmečki upori v slovenskih (zgodovinskih) deželah
OPERATIVNI CILJI ZA VSEBINSKO ZNANJE (ZG. DOGODKI, POJAVI, PROCESI):	Učenci/učenke: • opišejo vzroke in posledice kmečkih uporov na Slovenskem, • sklepajo o podobnostih in razlikah kmečkih uporov.
OPERATIVNI CILJI ZA PROCESNO ZNANJE (SPRETNOSTI, VEŠČINE, ZMOŽNOSTI):	Učenci/učenke: • medsebojno komunicirajo in odgovarjajo na vprašanja, • opazujejo, rišejo, pišejo, • rešujejo različne tipe nalog, • sodelovalno delo.
OPERATIVNI CILJI ZA ODNOSNO ZNANJE (VREDNOTE):	Učenci/učenke: • spoznavajo pomen ohranjanja kulturne dediščine v lokalnem merilu, • razvijejo spretnosti zbiranja informacij, • razvijejo socialne spretnosti ob reševanju nalog v skupini.
KLJUČNI KONCEPTI (POJMI):	• kmečki upori na Slovenskem.
DIDAKTIČNI PRISTOPI:	• sodelovalno učenje, • aktivne metode pouka.
(SAMO)REFLEKSIJA UČITELJA:	Kaj mi je pri obravnavi kmečkih uporov z zg. terenskim delom uspelo? Kaj moram izboljšati? Ali zaradi zg. terenskega dela bolj kvalitetno uresničujem učne cilje oz. pri učencih dosegam globlje razumevanje? Utemeljitev.
(SAMO)REFLEKSIJA UČENCA:	Ali zaradi raziskovanja v okviru zg. terenskega dela bolje razumem učno snov? Ali sem imel/-a težave in kako bi jih lahko odpravil/-a?

OPIS IN UTEMELJITEV POTEKA AKTIVNOSTI

Učenci s tovrstnim delom spoznavajo osnovne metode terenskega dela: opazujejo, odkrivajo, postavljajo hipoteze, sklepajo in oblikujejo zaključke, na koncu pa ugotovitve predstavijo sošolcem.

Pri tem dosega in usvaja naslednje cilje:

- ohranjajo kulturno dediščino v lokalnem merilu,
- živijo se v zgodovinske dogodke,
- spoznavajo vlogo muzejev in spomenikov na prostem,
- razvijejo socialne spretnosti (skupinsko delo),
- ustvarjajo osebni odnos do zgodovine,
- razvijejo miselne procese (iskanje podatkov, opazovanje, sklepanje, argumentiranje).

LITERATURA

Zemljevid Brežic. Dostopno na: <http://www.raziskovalec.com/zemljevid/Brezice/> (dostop: 29. 4. 2015).

Puntarska pesem (Mile Klopčič, napev iz časa bojev za Staro pravdo)

<i>Le vkup, le vkup, uboga gmajna!</i>	<i>Le vkup, v poslednji boj tlačani!</i>
<i>Heja, hejo!</i>	<i>Heja, hejo!</i>
<i>Za staro pravdo zdaj bo drajna.</i>	<i>Sedaj se kmečka gmajna brani!</i>
<i>Heja, hejo!</i>	<i>Heja, hejo!</i>
<i>Zimzelen za klobuk!</i>	<i>Puško, meč, kopje v dlan!</i>
<i>Punt naj reši nas tlačanskih muk!</i>	<i>Za svobodo bije se tlačan!</i>

*Iz grajskih kvedrov teče vino,
Heja, Hejo!
Zažgali grofu smo graščino,
Heja, hejo!
Grad gori, grof beži,
vino teče naj, če teče kri!*

(Pesnitev je napisal Mile Klopčič leta 1936 za dramo Bratka Krefta z naslovom Velika puntarija. V: Kreft, B. (1959). Velika puntarija. Knjižnica Kondor 29. Ljubljana: MK, str. 122-123.)

Posedite se po klopcah pred šolo in rešite prvo nalogo.

1. naloga: Puntarska pesem

- O kom govori pesem? Kdo so bili puntarji? Kakšno je sporočilo pesmi? Ali lahko iz pesmi razberete puntarsko geslo?
- Znate pesem zapeti?
- Kaj pomeni izraz stara pravda?

2. naloga: Pritožbe kmetov iz (Slovenskih) Konjic

V letih 1514 in 1515 so se dvignili slovenski kmetje v boju za staro pravdo.

Preberite vir Pritožbe kmetov v (Slovenskih) Konjicah.

VIR 1:

V prvo smo zelo močno obteženi – nam v uničujočo škodo zaradi različnih davkov, ki smo jih sedaj nekaj let dajali, večkrat v enem letu dvakrat ali trikrat po goldinar, pogostokrat pa so nam vzeli dva, tri. S tem so nas povsem izčrpali in pognali v revščino. Marsikateri davki so nam bili naloženi, glede katerih pa nismo nikdar videli pisma in naročila vašega veličanstva in o njem slišali. Vse povprek so nam bili naloženi. Pri tem so nam naši oskrbniki in gospostva večkrat dejali: le dajte davek, vnaprej ne boste nobenega nikdar več dali. Tako so nas spravili v dobrohotnost, kar pa noče imeti nobenega konca. Zato in zaradi drugih obremenitev, od njih storjenih, ki slede, smo bili vsi skupaj pognani v ta upor.

(Kos, M., Gestrin, F., Melik, V. (1980). Zgodovinska čitanka za 6. razred osnovnih šol. Ljubljana: Državna založba Slovenije, str. 52.)

To je le ena od trinajstih pritožb kmetov.

- O čem govori? Kaj je kmete najbolj motilo? Menite, da so kmetje ravnali pravilno? Utemeljite odgovor!

Zdaj se odpravite po Levstikovi ulici do Bizeljske ceste proti brežiškemu muzeju. Na desni strani boste opazili spomenik.

3. naloga: Kulturni spomenik

- Komu je spomenik posvečen?
- Kdo je avtor in kdaj je bil postavljen?
- Kaj simbolizirata kosi?
- Spomenik lahko tudi fotografirate.

NARIŠITE SPOMENIK

4. naloga: Opis slikovnega vira

- Opazujte sliko (vir 2). S kakšnim orožjem so se borili kmetje?
- Na zastavi lahko razberete tudi simbol kmečkih upornikov. Opišite ga!

VIR 2:

*Uporni kmetje obkolijo viteza.
Nemški kmečki upor 1524–1525.
Lesorez iz 16. stoletja.
(Wikimedia Commons.)*

Nadaljujte pot po Ulici stare pravde do muzeja. Ustavite se v parku in rešite naslednjo nalogo.

5. naloga: Hrvaško-slovenski kmečki upor 1573

Uporni kmetje tudi Brežicam niso bili naklonjeni. Leta 1515 je 9.000 kmetov napadlo in zažgalo grad, v njem so pobili vse plemiče, ki so se zatekli vanj. Leta 1573 je obnovljeni grad ključeval kmetom pod vodstvom Ilije Gregoriča v hrvaško-slovenskem kmečkem uporu. Povod za upor je dal Franjo Tahi, hrvaški fevdalec.

Preberite vir: Boj za staro pravdo.

VIR 3:

Ko se je Tahiju pokvarilo 1000 veder vina, ga je razdelil svojim podložnikom in jim ga zaračunal, kolikor se mu je zahotelo. Tudi to so mu morali plačati, če pa niso mogli, jim je s silo vzel iz hleva konja ali govedo. Kmetje so morali Tahijevo živino hraniti v svojih hlevih na svoje stroške. Kadar se je primerilo, da je katero govedo poginilo ali se izgubilo so mu morali zanj plačati, kolikor je sam zahteval, ni pa hotel v zameno druge govede, temveč je vedno zahteval samo denar.

(Škaler, S. (1973). Boj za staro pravdo. Ljubljana: Državna založba Slovenije, str. 48-49.)

- Iz pisnega vira izpišite vsaj dva vzroka za kmečki upor.
- Menite, da se je Tahi zavedal svoje krutosti? Utemeljite odgovor.

Več o hrvaško-slovenskem kmečkem uporu boste izvedeli v muzeju, kjer hranijo stalno zbirko o kmečkih uporih.

Odpravite se v muzej in si v muzejski zbirki oglejte razstavljene predmete.

6. naloga: Ogled panojev ter materialnih virov iz zbirke kmečkih uporov

- Naredite primerjavo med kmečkim in plemiškim orožjem ter zapišite podobnosti in razlike.
- Ali lahko na podlagi materialnih virov sklepate, zakaj kmečki upori niso uspeli?
- Na panojih je veliko podatkov o kmečkih uporih. Izpišite podatke, ki so za vas novi, zanimivi ...
- Čigav nagrobnik je viden na steni?
- Kaj piše nad vrati ob prihodu v prostor muzejske zbirke? Pojasnite besede.
- Na enem od panojev je prikazana pot kmečkih upornikov. Narišite jo.
- Sklepajte: Zakaj kmetje niso uspeli? Ali so se fevdalci zavedali, v kako hudi stiski so bili kmetje? Utemeljite odgovor.
- Ugotovite, ali se katera ulica v Brežicah imenuje po katerem od voditeljev kmečkega upora.

Delo v učilnici

Uredite zapiske in izberite poročevalca. Pripravite ugotovitve terenskega dela in jih predstavite s pomočjo foto- ali videoreportaže.

Dodatna naloga za preverjanje znanja

Obiščite spletno stran <http://www.simos.si/egradiva09/gradiva/zgo02/index.html> in rešite naloge o kmečkih uporih.

Ob koncu terenskega dela odgovorite na vprašanja v anketnem vprašalniku.

ANKETNI VPRAŠALNIK ZA UČENCE	
Ali ste s tovrstno obravnavo (terensko delo) kmečkih uporov zadovoljni? Če ste oz. niste, napišite zakaj.	
Kaj vam je bilo najbolj všeč?	
Ste med delom naleteli na težave? Napišite, katere težave ste imeli.	
Ste kot skupina delovali enotno?	
Bi kaj spremenili?	
Naštejte prednosti terenskega dela.	

Hvala za sodelovanje!

Gordana Popovič Lozar, Srednja šola Črnomelj

VSESLOVENSKI KMEČKI UPOR – BOJ ZA STARO PRAVDO ALI NOVO DRUŽBENO UREDITEV

UVOD

V obdobju od 15. do 18. stoletja se je na Slovenskem zvrstilo pet velikih kmečkih uporov. Največji med njimi je bil vseslovenski kmečki upor iz leta 1515, katerega petstoletnico smo obeležili leta 2015. Upor je zajel 25.000 km² ali večino slovenskega ozemlja s Kranjsko, Štajersko in Koroško, razen Goriške (z izjemo Tolminskega), in z delom Prekmurja. Udeležilo se ga je 80.000 kmetov. Trajal je štiri mesece, vključno s pripravami in začetnimi nemiri pa leto in pol. Glavni vzroki za kmečko upiranje so bili povečevanje dajatev in tlake, uvajanje novih dajatev, spreminjanje naturalnih dajatev v denarne, zmanjšanje kmečkih pravic do srenjskih zemljišč in gozda, omejevanje kmečke obrti in trgovine, vojskovanje z Benečani. Izkoriščanje podložnikov s strani zemljiških gospodov (npr. Jurij Thurn, Gašper Lamberg, Johann Neuhauser) na petih uporniških žariščih je dalo povod za začetek velikega punta, zlasti po tem, ko so kmetje marca ubili Thurna in njegovega oskrbnika. Na Kranjskem se je začela oblikovati kmečka zveza.

Deželni stanovi so na Dunaju pritiskali na cesarja, da bi jim pomagal. Cesar je aprila sprejel kmečko poslanstvo v Augsburgu, od stanov pa je želel izsiliti davek za vojno proti Benečanom. Cesarjevi odposlanci, ki so poskušali pomiriti kmete, so bili neuspešni. Uporniki so napadli več gradov: Rekštanj, Boštanj, Mokronog, Raka, Mirna, Pilštanj, Podčetrtek, Brestanica, Kunšperk, Podsreda, Bizeljsko. Po velikem kmečkem zborovanju pri Novem mestu so 17. maja zavzeli grad Mehovo in ubili oba brata Mindorfa. Sredi junija so osvojili grad in mesto Brežice, kjer se je skrival vitez Marko iz Klisa. Istega meseca se je uporniško gibanje razširilo na Štajersko, kjer je v Konjicah potekalo veliko kmečko zborovanje, nato pa na Koroško. Ker posredovanje cesarjevih odposlancev ni uspelo, je cesar 11. junija gibanje prepovedal in se odločno postavil na stran deželnih stanov. Zahteve kmečkih upornikov kažejo, da se niso borili le za staro pravdo, temveč tudi za soodločanje pri davkih in odpravo graščinske in fevdno-stanovske oblasti. Medtem ko jim je bil cesar v začetku naklonjen, je kasneje, ko so začeli napadati gradove in zaradi lastnih koristi, stopil na stran plemičev. Fevdalci, ki so imeli sprva težave z zbiranjem svoje vojske, saj so se morali braniti pred uporniki v svojih gradovih, so s pomočjo cesarske vojske vendarle upor zatrli. Najprej se je to zgodilo na Koroškem, nato pod vodstvom Jurija Herbersteina, ki se je izkazal v znameniti bitki za Celje v začetku julija 1515 na Štajerskem, in nazadnje na Kranjskem. K temu so prispevali slepo zaupanje kmetov v cesarja, neenotnost, izurjenost kmečke vojske za obrambo in ne za napad ter slabša opremljenost. Kmetom so naložili hude kazni, kot so obešanje, natikanje na kol, požigi, usmrtitve, tlaka za povzročeno škodo, visoke denarne kazni in puntarski pfenig, ki so ga plačevali še vrsto let.

Vsebina obvezne širše teme Razvoj zgodovinskih dežel in Slovenci v učnem načrtu za zgodovino v drugem letniku gimnazije predvideva obravnavo kmečkih uporov. V okviru izbranega učnega sklopa je načrtovan ožji učni problem Vseslovenski kmečki upor – boj za staro pravdo ali novo družbeno ureditev? V ta namen je zasnovan delovni list, ki vsebuje odlomke iz Grafenauerjevega Boja za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem kakor tudi nekaj literarnih virov. Na slikovnih virih prevladujejo grafične podobe gradov iz Valvazorjeve in Vischerjeve topografije. Problematiko vseslovenskega kmečkega upora se obravnava, tako da se posamezne faze kmečkega upora osvetli s perspektive kmetov, plemičev in cesarja ter opredeli vzroke za nastala razmerja.

NAVEZAVA NA UČNI NAČRT (GIMNAZIJA)

Širša tema iz učnega načrta	Razvoj zgodovinskih dežel in Slovenci
UČNI SKLOP:	Položaj kmeta, kmečki upori
PRIČAKOVANI DOSEŽKI ZA VSEBINSKO ZNANJE (ZG. DOGODKI, POJAVI, PROCESI):	Dijaki/dijakinje: - s perspektive kmeta, plemiča in cesarja na podlagi izbranih zgodovinskih virov sklepajo o vzrokih, povodih in žariščih vseslovenskega kmečkega upora, oblikovanju kmečke zveze in začetku, širjenju in vrhuncu upora, kmečkih zahtevah, koncu in posledicah vseslovenskega kmečkega upora; - primerjajo odnose med družbenimi sloji skozi posamezne faze upora in utemeljijo, do kolikšne mere so se razmerja spreminjala; - argumentirajo odgovor na ključno vprašanje <i>Vseslovenski kmečki upor – boj za staro pravdo ali novo družbeno ureditev?</i> - v okviru timskega pouka z likovno umetnostjo narišejo strip <i>Po sledeh vseslovenskega kmečkega upora</i>.
PRIČAKOVANI DOSEŽKI ZA PROCESNO ZNANJE (SPRETNOSTI, VEŠČINE, ZMOŽNOSTI):	Dijaki/dijakinje: - z umeščanjem posameznih faz vseslovenskega kmečkega upora v ustrezen časovni in prostorski okvir razvijejo sposobnost časovnih in prostorskih predstav; - z analizo multiperspektivnih zgodovinskih virov razvijejo pogled na dogajanje skozi oči kmetov, plemičev, cesarja; - ob delu z viri razvijejo spretnost zbiranja in izbiranja pomembnih informacij in dokazov ter presodijo uporabno vrednost zbranega gradiva glede na vključenost virov prve in virov druge roke, objektivnih dejstev in subjektivnih mnenj; - razvijejo spretnosti samostojnega oblikovanja sklepov in argumentacije pri zagovarjanju odgovora na ključno vprašanje; - razvijejo pisne in ustne komunikacijske spretnosti ter spretnost risanja ob izdelavi stripa; - razvijejo socialne spretnosti pri sodelovalnem učenju v trojicah.
PRIČAKOVANI DOSEŽKI ZA ODNOSNO ZNANJE (VREDNOTE):	Dijaki/dijakinje: - razvijejo doveznost za različne poglede ter pojasnijo, zakaj se pojavijo; - pozdravijo sodelovanje med kmeti iz posameznih dežel in obsodijo nasilje ter s tem razvijejo pozitiven odnos o pomenu spoštovanja človekovih pravic, enakosti in strpnosti; - zavedajo se, da ima vsak človek pravico do upora v primeru nevzdržnih razmer; - razvijejo odgovoren in pozitiven odnos do kulturne dediščine, povezane z vseslovenskim kmečkim uporom.
KLJUČNE KOMPETENCE:	- sporazumevanje v maternem jeziku, - socialne in državljanske kompetence, - kompetenca učenje učenja, - kulturna zavest in izražanje.
KLJUČNI KONCEPTI:	Ključni koncepti širše teme: kmečki upori. Koncepti za globlje razumevanje: vzroki in posledice, dejstva in mnenja, spremembe in kontinuiteta, podobnosti in razlike. Koncepti, ki izhajajo iz narave zgodovinske vede: kronologija, dokazi iz zgodovinskih virov, interpretacija, multiperspektivizem.
MEDPREDMETNE POVEZAVE	likovna umetnost: risanje.
DIDAKTIČNI PRISTOPI:	- učnocični in procesno-razvojni pristop, - kompetenčni pristop, - kurikularne povezave, - aktivne učne metode (delo z multiperspektivnimi pisnimi zgodovinskimi viri, risanje), - aktivne učne oblike (sodelovalno učenje v trojicah, timsko delo), - avtentični/alternativni pouk (timski pouk z likovno umetnostjo – kolaborativno (dialogično) timsko poučevanje).

(SAMO)REFLEKSIJA UČITELJA:	Kaj mi je pri obravnavi kmečkih uporov z zg. viri uspelo? Kaj moram izboljšati? Ali zaradi dela z zg. viri bolj kvalitetno uresničujem učne cilje oz. pri dijakih dosegam globlje razumevanje? Utemeljitev.
(SAMO)REFLEKSIJA DIJAKA:	Ali zaradi učenja z zg. viri bolje razumem učno snov? Ali sem imel/-a težave in kako bi jih lahko odpravil/-a?

DEJAVNOSTI UČITELJICE	DEJAVNOSTI DIJAKA
Prva učna ura	
Uvodni del Učiteljica postavi vprašanje o oblikah uporništva v današnjem času. Predstavi načrt dejavnosti za uresničevanje ciljev.	Dijaki razložijo svoje poznavanje uporništva s pomočjo lastnih izkušenj in aktualnih medijev.
Glavni del Učiteljica razdeli učne liste in razporedi dijake v sedem trojic (če je dijakov v razredu več, se število trojic poveča, lahko tudi število dijakov). Vsaka trojica prejme drugačen delovni list. Spremlja delo posameznikov znotraj trojic, pojasnjuje, spodbuja in sproti preverja. Poda navodilo za delo v trojicah po posameznih fazah kmečkega upora. Spremlja sodelovalno učenje v trojicah.	Dijaki se razporedijo v trojice. Najprej samostojno znotraj trojic analizirajo pisne in slikovne zgodovinske vire ter odgovarjajo na vprašanja na delovnih listih. Preučujejo dogajanje v posamezni fazi kmečkega upora z zornega kota kmetov, plemičev ali cesarja. V trojicah rešujejo naloge za poudarjanje bistva, primerjavo odnosov med družbenimi sloji in presojo uporabne vrednosti zgodovinskih virov po posameznih fazah kmečkega upora.
Zaključek Učiteljica preveri ugotovitve posameznih trojic.	Trojice po potrebi in pogovoru z učiteljico dopolnijo svoje odgovore.
Druga učna ura	
Uvodni del Učiteljica organizira predstavitev dela trojic.	Dijaki v trojicah poročajo o svojih ugotovitvah.
Glavni del Učiteljica razloži navodilo za reševanje nalog za povzemanje in oblikovanje »velike slike«. Spremlja dijake v učnem procesu in komentira.	Dijaki sočasno rešujejo naloge za poudarjanje glavnih zamisli in bistva učne snovi ter globlje razumevanje.
Zaključek Učiteljica zastavi ključno vprašanje in komentira odgovore.	Dijaki razmislijo in argumentirajo odgovor na ključno vprašanje <i>Vseslovenski kmečki upor – boj za staro pravdo ali novo družbeno ureditev?</i>
Tretja učna ura: timski pouk z likovno umetnostjo	
Uvodni del Učiteljica zgodovine naveže pogovor na praznovanje petstoletnice vseslovenskega kmečkega upora.	Dijaki se pogovarjajo o načinih obeleževanja obletnice na podlagi objav v medijih in razmišljajo, kako bi na obletnico upora opozorili v šoli.
Glavni del Učiteljica likovne umetnosti (umetnostne zgodovine) razloži navodila za izdelavo stripa <i>Po sledeh vseslovenskega kmečkega upora</i> . Obe učiteljici spremljata trojice pri risanju ter komentirata in svetujeta.	Vsaka trojica najprej samostojno nariše stripovsko risbo glede na problem, ki ga je tudi obravnavala samostojno. Posamezne stripovske risbe nato dijaki sestavijo v celoto. (Strip lahko nastaja tudi na steni.)
Zaključek Učiteljici komentirata končni izdelek ter podata zaključne misli in vtise.	Dijaki komentirajo nastali strip ter prav tako predstavijo zaključne misli in vtise.

OPIS IN UTEMELJITEV POTEKA AKTIVNOSTI

Dijaki bodo pri obravnavi učnega problema izgrajevali vsebinsko znanje s poznavanjem in razumevanjem posameznih faz vseslovenskega kmečkega upora leta 1515 skozi pogled kmetov, plemičev in cesarja ter vzrokov zanje. V okviru proceduralnega znanja bodo razvijali sposobnosti časovnega in prostorskega umeščanja dogodkov iz upora, spretnosti dela z multiperspektivnimi zgodovinskimi viri, ki jim bodo pomagali osvetliti razmerja med posameznimi družbenimi sloji, spretnosti zbiranja in izbiranja pomembnih dokazov, analize, sinteze ter kritične presoje uporabne vrednosti gradiva glede na vključenost virov prve in druge roke, objektivnih dejstev in subjektivnih mnenj, spretnosti samostojnega oblikovanja sklepov in argumentacije pri zagovarjanju odgovora na ključno vprašanje, spretnosti pisne, ustne in risarske komunikacije (slednje v okviru timskega pouka z likovno umetnostjo) ter socialne spretnosti pri sodelovalnem učenju v trojicah. Odnosno znanje bodo izgrajevali z razvijanjem dovzetnosti za različne poglede in pozitivnega odnosa o pomenu spoštovanja človekovih pravic, enakosti in strpnosti z zavedanjem o pomenu sodelovanja med kmeti in obsodbo nasilja ter razmislekom o pomenu in upravičenosti pravice posameznika do upora v nevzdržnih razmerah nekoč in danes ter z razvijanjem odgovornega in pozitivnega odnosa do ohranjanja slovenske kulturne dediščine, povezane z vseslovenskim kmečkim uporom.

LITERATURA

- Aškerc, A. (1963). Izbrane pesmi. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Barbarič, S. (1974). Kmečki upori v slovenski umetnosti. Zbornik razprav. Ljubljana: Slovenska matica.
- Brodnik, V., Babič, D. (2014). Zgodovina 2. Delovni zvezek za drugi letnik gimnazije. Ljubljana: DZS.
- Celje. (Georg Matthäus Vischer v Topographia Ducatus Stiriae). Dostopno na: http://sl.wikipedia.org/wiki/Celje#/media/File:Vischer_-_Topographia_Ducatus_Stiria_-_035_Cilli_-_Celje.jpg (dostop: 26. 4. 2015).
- Cesar Maksimilijan I. Dostopno na: http://sl.wikipedia.org/wiki/Maksimilijan_I._Habsbur%C5%A1ki#/media/File:Albrecht_D%C3%BCrker_084b.jpg (dostop: 26. 4. 2015).
- Grad Boštanj v Valvasorjevi Topografiji. Dostopno na: http://sl.wikipedia.org/wiki/Grad_Bo%C5%A1tanj_%28Weissenstein%29#/media/File:Valvasor_-_Grad_Bo%C5%A1tanj.jpg (dostop: 27. 4. 2015).
- Grad Brežice. (Georg Matthäus Vischer v Topographia Ducatus Stiriae). Dostopno na: http://sl.wikipedia.org/wiki/Grad_Bre%C5%BEice#/media/File:Vischer_-_Topographia_Ducatus_Stiriae_-_329_Schlo%C3%9F_Rann_-_Brezice.jpg (dostop: 26. 4. 2015).
- Grad Mehovo na Valvasorjevi upodobitvi. Dostopno na: http://sl.wikipedia.org/wiki/Grad_Mehovo#/media/File:Grad_Mehovo_na_Valvasorjevi_upodobitvi_leta_1679.JPG (dostop: 26. 4. 2015).
- Grad Mokronog na Valvasorjevi upodobitvi. Dostopno na: http://sl.wikipedia.org/wiki/Grad_Mokronog#/media/File:Mokronog_-_Valvasor.jpg (dostop: 27. 4. 2015).
- Grad Pilštanj. (Georg Matthäus Vischer v Topographia Ducatus Stiriae). Dostopno na: http://sl.wikipedia.org/wiki/Grad_Pil%C5%A1tanj#/media/File:Vischer_-_Topographia_Ducatus_Stiriae_-_294_Peilenstein_bei_Drachenburg_-_Pilstanj.jpg (dostop: 27. 4. 2015).
- Grad Podčetrtek. (Georg Matthäus Vischer v Topographia Ducatus Stiriae). Dostopno na: http://sl.wikipedia.org/wiki/Grad_Pod%C4%8Detrtek#/media/File:Vischer_-_Topographia_Ducatus_Stiriae_-_485_Windischlandsberg_bei_Drachenburg_-_Podcetrtek.jpg (dostop: 27. 4. 2015).
- Grad Podsreda. (Georg Matthäus Vischer v Topographia Ducatus Stiriae). Dostopno na: http://sl.wikipedia.org/wiki/Grad_Podsreda#/media/File:Vischer_-_Topographia_Ducatus_Stiriae_-_182_H%C3%B6rberg_bei_Drachenburg_-_Podsreda.jpg (dostop: 27. 4. 2015).
- Grad Rajhenburg. (Georg Matthäus Vischer v Topographia Ducatus Stiriae). Dostopno na: http://sl.wikipedia.org/wiki/Grad_Rajhenburg#/media/File:Vischer_-_Topographia_Ducatus_Stiriae_-_331_Reichenburg_bei_Lichtenwald_-_Brestanica.jpg (dostop: 27. 4. 2015).
- Grad Raka na Valvasorjevi upodobitvi. Dostopno na: http://sl.wikipedia.org/wiki/Grad_Raka#/media/File:Valvasor_-_Dvorec_Raka.jpg (dostop: 27. 4. 2015).
- Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS.
- Grafenauer, B. (1962). Kmečki upori na Slovenskem. Ljubljana: DZS.

Gombrich, E. H. (1991). Kratka svetovna zgodovina za mlade bralce. Od pradavnine do sedanjosti. Ljubljana: DZS in Panatal.

Landsknehti. Dostopno na: <http://en.wikipedia.org/wiki/Landsknecht#/media/File:Landsknechte.jpg> (dostop: 8. 5. 2015).

Menart, J. (1990). Srednjeveške pridige in balade. Ljubljana: CZ.

Mlacovič, D., Urankar, N. (2010). Zgodovina 2. Učbenik za drugi letnik gimnazije. Ljubljana: DZS.

Reisp, B. (1973). Podobe iz kmečkih puntov: ob 500-letnici kmečkih uporov na Slovenskem in 400-letnici hrvaško-slovenskega punta. Ljubljana: Narodni muzej.

Valvasor, J. V. (1994). Slava vojvodine Kranjske. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Weber, T. (2002). Šolski zgodovinski atlas. Ljubljana: DZS.

DELOVNI LIST

Ključno vprašanje: *Vseslovenski kmečki upor – boj za staro pravdo ali novo družbeno ureditev?*

AKTIVNOSTI

Na delovnem listu so predstavljeni viri, ki odražajo različne poglede na vseslovenski kmečki upor leta 1515. Oblikujte trojice, znotraj katerih bo prvi dijak preučeval pogled na dogajanje v posamezni fazi kmečkega upora skozi oči kmetov, drugi skozi oči plemičev oz. deželnih stanov in tretji skozi oči cesarja oz. njegovih poslancev. Najprej samostojno analiziraj vire in reši naloge na koncu odlomkov. Nato v trojicah rešite naloge za poudarjanje bistva, primerjavo odnosov med posameznimi družbenimi sloji in presojo uporabne vrednosti zgodovinskih virov po posameznih fazah kmečkega upora.

Prva trojica: V znamenju zgrinjanja nevihtnih oblakov ali vzroki kmečkega upora

Dijak 1: Pogled skozi oči kmeta

VIR 1

Predmet pritožbe	V uporniški spomenici		
1. Izredni davki	Bohinj I., Bohinj II., Bled	Konjice	
2. Mitnina, skladiščno pravo		Konjice	
3. Sejmčina, zapovedane ceste	Bohinj I., Bohinj II.	Konjice	
4. Večanje starih dajatev	Bohinj I., Bohinj II.	Konjice	
5. Nova dajatev od mlinov	Bohinj I., Bohinj II.	Konjice	
6. Nova dajatev od planšarij	Bohinj I., Bohinj II.		
7. Nova dajatev na prodajo kmečkega posestva	Bohinj I., Bohinj II.		
8. Nova dajatev na postavitve poslopij	Bohinj II.		
9. Večanje posmrtninskih dajatev	Bled	Konjice	
10. Večanje tlake	Bohinj I., Bohinj II., Bled	Konjice	
11. Kratenje podložniških pravic pri tlaki	Bohinj I., Bohinj II., Bled	Konjice	
12. Odvzem srenjske zemlje	Bohinj I., Bohinj II.		
13. Kratenje servitutnih pravic		Konjice	
14. Lov in ribolov	Bohinj I., Bohinj II., Bled	Konjice	
15. Nered v sodstvu	Bled	Konjice	

16. Višanje sodnih glob	Bled	Konjice	
17. Nered pri zakupih kmetij	Bled		
18. Menjava denarja	Bled	Konjice	
19. Sklicevanje na staro pravdo	Bohinj I., Bohinj II., Bled	Konjice	Koroška
20. Sklicevanje na božjo pravdo			Koroška

(Prirejeno po: Grafenauer, B. (1974). *Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem*. Ljubljana: DZS, str. 80–81.)

Aktivnosti za samostojno delo dijaka:

- V preglednici z rdečo barvo označi pritožbe, ki so izvirale iz trenj med podložniki in zemljiškimi gospodi in so povezane z agrarnim gospodarskim področjem. Z modro barvo označi pritožbe, ki so izvirale iz trenj med kmeti in meščani in so povezane z neagrarnim gospodarskim področjem. S sivo barvo označi pritožbe, ki so izvirale iz neurejenih razmer na področju sodstva. Pojasni pojem *stara pravda*. Kje so se sklicevali na božjo pravdo? Kakšno družbeno ureditev so kmetje še vedno priznavali glede na to, da so se v začetku upora sklicevali na staro pravdo? Kakšno je bilo po tvojem mnenju stališče kmetov do izrednih davkov?

Dijak 2: Pogled skozi oči plemiča

VIR 2:

/.../ Podobno govori latinska pesem iz Škofje Loke, ki je nastala že po koncu upora, o goljufivi kmečki množici, ki je napadla, vodena po zlobnem sovraštvu, svoje gospode, želeč izbrisati s sveta ime velikašev, nato duhovnike, osovražene po veliki zavisti, in grozeč celo uničiti rod plemstva, češ da ne bodo prej nehali z zvezo, dokler ne bodo iztrebili mogočnejšev s sveta in vseh pobili s krutim mečem. /.../

(Kos, M., Gestrin, F., Melik, V. (1980). *Zgodovinska čitanka za 6. razred osnovnih šol*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, str. 52.)

Aktivnosti za samostojno delo dijaka:

- S podatki iz odlomka latinske pesmi iz Škofje Loke utemelji, na čigavo stran se je postavil avtor besedila. Kateri so torej vzroki kmečkega upora po mnenju plemičev?

Dijak 3: Pogled skozi oči cesarja

VIR 3:

/.../ Precej drugače pravi cesar, da je zvedel po verodostojnih poročilih, da so poglavitni vzroki kmečkega upora, da ste vi (tj. plemstvo) po svojih gospodstvih zvišali redne dajatve in služnosti, dalje, da ste jih doslej obteževali tudi z davki, nekateri morda prek mere in više, kakor so nam jih stanovi odobrili in izročili, dalje, da ste jih morda tudi na svojih (sodnih) razpravah po svojih gospodstvih previsoko in preveč kaznovali in pokorili, poleg tega ste jih menda obremenjevali s krivično tlako. /.../

(Grafenauer, B. (1974). *Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem*. Ljubljana: DZS, str. 110.)

Aktivnosti za samostojno delo dijaka:

- Iz vira 3 ugotovi, kateri so po cesarjevem mnenju glavni vzroki kmečkega upora.

Aktivnosti za delo prve trojice za primerjavo pogledov na vzroke kmečkega upora:

- S pomočjo podatkov iz virov potrdite ali ovzrite naslednje trditve:

Trditve	Dokazi iz virov
Po mnenju kmetov je bil glavni vzrok kmečkega upora neupoštevanje stare pravde.	
Plemiči so vzroke za kmečki upor iskali v kmetih.	
Cesar je videl vzrok za kmečki upor v izkoriščanju kmetov s strani fevdalcev.	

- Na osnovi virov izberite dokaze, s katerimi boste utemeljili pozitiven ali negativen odnos med predstavniki posameznih družbenih slojev.

Odnos	Pozitiven/negativen	Dokazi iz virov
Odnos kmet – plemič		
Odnos plemič – cesar		
Odnos cesar – kmet		

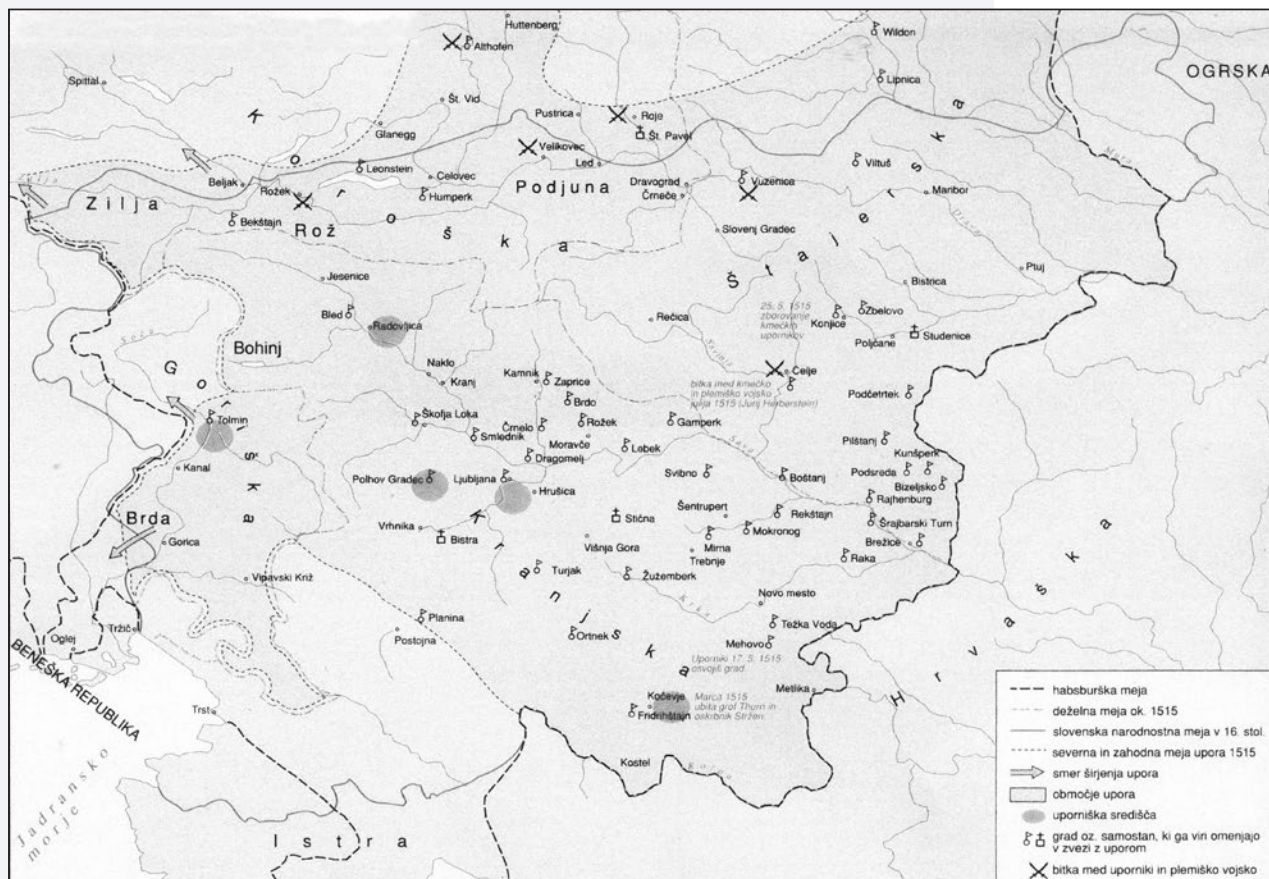
- Presodite uporabno vrednost zgodovinskih virov glede na vključenost objektivnih dejstev in subjektivnih mnenj, tako da dejstva in mnenja (interpretacije piscev) izpišete v preglednico.

Viri	Objektivna dejstva	Subjektivna mnenja
Primer vira 1		
Primer vira 2		
Primer vira 3		

Druga trojica: V znamenju isker ali povodi in prva žarišča kmečkega upora

Dijak 1: Pogled skozi oči kmeta

VIR 1

(Šolski zgodovinski atlas (2002). Ljubljana: DZS, str. 26.)

VIR 2:

/.../ Valvasorjevo sporočilo, da so se začeli nemiri že leta 1514, potrjujejo poročila o Polhovem Gradcu. Gašper Lamberg je na tem gospodstvu že dalj časa kršil staro pravdo /.../.

Drugo žarišče kmečke upornosti je bilo kočevsko gospodstvo, deželno knežja gosposčina, podeljena v zastavo. Leta 1507 si jo je pridobil Jurij Thurn, ki je bil hkrati zemljiški gospod v Krškem, Svibnem in v freisinskem Klevevžu. /.../ Že kmalu po svojem nastopu v Krškem in Kočevju je začel uvajati nove in zviševati stare dajatve. /.../ Nejevolja je bil toliko večja, ko so kmetje od deželnih stanov zagotovo zvedeli, da Thurn pobira davke zase in ne za cesarja. Thurn pa se je sprl tudi s plemiči vrstniki. /.../ V začetku leta (vsaj v prvi polovici marca) so kočevski puntarji ob nekem svojem zborovanju presenetili Thurna in ga ustrelili. Obenem so ubili tudi oskrbnika Steržena. /.../

Tretje samostojno žarišče uporniškega razpoloženja je bilo med Ljubljano in Vrhniko. Maksimilijan je leta 1501 dovolil ljubljanskemu mestu postaviti na primernem kraju nov mlin. /.../ Jez pa je zaradi majhnega vodnega padca te reke povzročal na Barju velike povodnji. /.../ Pridelki na poplavljenem zemljišču so bili uničeni. /.../

Do leta 1516 je poleg tega trajala še vojna z Benetkami in je bila zaradi nje prepovedana vsa trgovina z Benetkami /.../. Najtežje je Tolmince zadel pač konec starih gospodarskih zvez /.../. Neuhauser je uvajal nova bremena v svojo korist in davek za deželo, precej sistematično je pa skušal spraviti ob veljavo tudi županska sodišča /.../. Končno je leta 1511 poškodoval potres – kot druge gradove v slovenskih deželah – precej močno tolminski grad Kozlov rob, tako da so ga morali kmetje vsaj za silo popraviti z izredno tlako. /.../

Tudi na Gorenjskem, v Radovljiškem kotu, se je razvil upor iz čisto krajevnih sporov z blejskim gospodstvom in zaradi sporov o podeželski trgovini med radovljiškimi meščani in okoličani. /.../

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 35–42.)

Aktivnosti za samostojno delo dijaka:

- Iz zemljevida in s pomočjo vira 2 razberi samostojna uporniška žarišča pred začetkom vseslovenskega kmečkega upora ter jih opiši.
- S pomočjo vira 2 razloži, zakaj so se kmetje na posameznih območjih upirali. kateri so podobni in kateri različni vzroki za kmečko upiranje?

Dijak 2: Pogled skozi oči plemiča

VIR 3:

Te napetosti pa so podžigali še spori med plemstvom samim. Že leta 1510 so kranjski zastopniki na augsburškem sestanku deželnih stanovskih odborov med drugimi pritožbami predložili tudi štiri proti Thurnu:

1. Odkar je mestni gospod v Krškem, sili kmete, ki tvorijo žito ali sol na trg, da morajo proti starim navadam plačati dvojno mitnino, na poti tja in nazaj ne glede na to, ali so blago prodali ali ne.

2. /.../ Črnomaljski vnovič opozarja cesarja, da se utegne zgoditi, da bo ozemlje (op. Klevevž), ki ga nasilno upravlja Thurn, tako za trajno prešlo v freisinsko last. Seveda ni izključeno, da je v ozadju te pritožbe težnja Črnomaljskega, da si pridobi na škodo Freisinga klevevško gosposčino za svojo družino. /.../

3. Kočevski podložniki so imeli po stari navadi pravico do proste nabave lesa v gozdovih za svoje potrebe. Odkar pa ima Kočevje v zastavi Thurn, jim tega ne dovoljuje, marveč zahteva za to korist posebne dajatve, sicer jih kaznuje. To je novost in proti stari pravici.

4. Deželni stanovni zvesto sodelujejo pri plačevanju davkov. Thurn pa jih ne plačuje /.../. Tudi ob vpoklicu deželne brambe, ki je bil v tej vojni (proti Benečanom) večkrat potreben, ne dovoli podložnikom svojih štirih gosposčin, da bi se mu odzvali. Tudi jim ne dovoli imeti pripravljenih dolžnih živin in orožja v ta namen. Ne meni se za deželno pravo in se ne odziva vabilu deželnega (plemiškega) sodišča. Zaradi tega prosijo stanovni cesarja, naj prisili Thurna k enakim bremenom, kakršna morajo nositi vsi drugi, in k plačilu zaostalih davkov. /.../

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 36–37.)

Aktivnosti za samostojno delo dijaka:

- Kdo so bili deželni stanovni?
- Iz vira 3 razberi, zakaj so se nad Jurijem Thurnom pritoževali zastopniki kranjskih deželnih stanov.
- Iz pritožb izberi dokaza, ki potrjujeta, da so se kranjski deželni stanovni neposredno mešali tudi v Thurnove spore s podložniki. Pojasni, na čigavo stran so se v tem primeru postavili.

Dijak 3: Pogled skozi oči cesarja

VIR 4:

Albrecht Dürer: Cesar Maksimilijan I. Dunaj, Kunsthistorisches Museum, 1519, olje na lesu.

(Dostopno na spletni strani: http://sl.wikipedia.org/wiki/Maksimilijan_I._Habsbur%C5%A1ki#/media/File:Albrecht_D%C3%BCrer_084b.jpg
(dostop: 26. 4. 2015).)

VIR 5:

Maksimilijan je sicer v Augsburgu obljubil, da bo vsem pritožbam ustregel. V resnici je izdal poseben patent o obveznem plačevanju deželne davka in je pooblastil deželo, da sme vsakega nepokorneža prisiliti k plačevanju. A vse do začetka kmečkega upora zadeva s Thurnom le ni bila urejena. /.../ Na sestanku deželnih stanov neposredno pred začetkom upora 24. januarja 1515 v Ljubljani se je cesarski mitničar M. Preinperger iz Kostela ob Kolpi pritožil zaradi nedavnega Thurnovega nasilja. Nekaterim Thurnovim podložnikom, ki so hoteli pretihotapiti mimo te mitnice sedem tovorov soli, je mitničar zaplenil sol in konje. Na Preinpergerjevo opozorilo Thurnu, naj njegovi podložniki plačujejo mitnino /.../ pa je kočevski gospod odgovoril tako, da je zoper mitničarja poslal svojega oskrbnika z graščine Fridrihtajin, Gregorja Steržena. Ta je zbral pri Osilnici 400 do 500 podložnikov ter udaril proti Kostelu, Preinperger pa se je moral pred silo umakniti na Hrvaško. Prosil je stanove za zaščito, ker se še vedno ni čutil varnega pred Thurnom /.../.

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 38.)

Aktivnosti za samostojno delo dijaka:

- Kateri elementi na sliki dokazujejo, da je Dürer upodobil cesarja? Kakšen je bil Maksimilijanov značaj, ki ga razbereš iz podobe?
- Iz podatkov iz vira 5 sklepaj, kaj je mitnina. Pojasni, zakaj se je proti Thurnu pritožil cesarski mitničar Preinperger iz Kostela ob Kolpi in kako se je na opozorilo odzval Thurn.

Aktivnosti za delo druge trojice za primerjavo pogledov na prva žarišča kmečkega upora in povode:

- S pomočjo podatkov iz virov potrdite ali ovzrite naslednje trditve:

Trditev	Dokazi iz virov
Oblikovalo se je pet uporniških žarišč.	
Napetosti pred začetkom upora so podžigali spori med plemiči samimi.	
Izredne davke, ki jih je zahteval cesar, so plemiči zlorabljali v lastno korist.	

- Na osnovi virov izberite dokaze, s katerimi boste utemeljili pozitiven ali negativen odnos med predstavniki posameznih družbenih slojev.

Odnos	Pozitiven/negativen	Dokazi iz virov
Odnos kmet – plemič		
Odnos plemič – cesar		
Odnos cesar – kmet		

- Presodite uporabno vrednost zgodovinskih virov glede na vključenost objektivnih dejstev in subjektivnih mnenj, tako da dejstva in mnenja (interpretacije piscev) izpišete v preglednico.

Viri	Objektivna dejstva	Subjektivna mnenja
Primer vira 1		
Primer vira 2		
Primer vira 3		

Tretja trojica: V znamenju kmečke zveze ali začetek kmečkega upora

Dijak 1: Pogled skozi oči kmeta

VIR 1

/.../ V začetku leta (vsaj v prvi polovici marca) so kočevski puntarji ob nekem svojem zborovanju presenetili Thurna in ga ustrelili. Obenem so ubili tudi oskrbnika Steržena. /.../

Prav Thurnov konec je namreč spodbudil uporniško gibanje, ki je že prej vrelo v raznih delih dežele. Začelo se je hitro povezovati v veliko, skupno kmečko zvezo. /.../ Polhograjski podložniki so se oboroženi zbrali na shod, kjer so prisegali na sulico, da ne bodo plačevali več nobenega davka, niti se pokorili zemljiškemu gospodu. Po shodu je množica prisilila tiste, ki podložniške prisega niso odobravali, k vstopu v kmečko zvezo z grožnjo, da jih bodo sicer oropali. /.../

V središču kmečke organizacije na Gorenjskem je stal radovljiški kmet Klander. Gibanju je skušal dati nekakšno versko ozadje (izraženo tudi v imenovanju puntarjev za pobožne ljudi). /.../ Klandru ob strani je stal krofasti krojač iz Radovljice, najbrž eden izmed podeželskih obrtnikov, nemara pa tudi Cucuk; /.../

Bohinjci in Blejci so pristopili h kmečki zvezi v drugi polovici marca. /.../ pokoriti se hočejo le Njegovemu veličanstvu in stari pravdi, ki je bila v veljavi v času Friderika blagega spomina. Na Bledu je vodil upornike kmet Tomaž; /.../

/.../ Zato nočejo dati nobenega (davka) več razen tistega, ki ga bo zahteval in želel od njih cesar in poslal o tem zaprto pismo ali odgovor gmajni; tako so voljni podnevi in ponoči, z življenjem in imetjem za to, kar bi želel od njih cesar. Pritoževali so se proti upravitelju gospodstva, ki si prisvaja kmečka in srenjska zemljišča, povečuje tlako, viša stare dajatve in uvaja nove ter krati podložnikom pravice do lova in ribolova, ki so jim šle po starih navadah. Posebej Blejci so se pritoževali še zaradi hudega nereda v sodstvu /.../

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 42–45.)

VIR 2:

Grad Mehovo na Valvasorjevi upodobitvi leta 1679.

*(Dostopno na spletni strani:
http://sl.wikipedia.org/wiki/Grad_Mehovo#/media/File:Grad_Mehovo_na_Valvasorjevi_upodobitvi_leta_1679.JPG (dostop: 26. 4. 2015).)*

VIR 3

Anton Aškerc: *Tlaka*

*Stoji tam Mehovski grad, oj, stoji;
na oknu pa Baltažar Mindorf sloni,
baš vstal je iz pernice mehke.*

/.../

*V zvoniku tam bijejo plat zvona,
po cesti iz hoste roj kmetov vihra,
vihra proti gradu naravnost.*

*Orodja za tlako vsak nese s seboj:
Ta s cepcem, ta s kijem, tam oni s kosoj,
ta z vilami je oborožen.*

*Na grajskih tam vratih, čuj: buh, buh, buh!
»Hoj, odpri, Mehovčan, ki ješ naš kruh!
Na tlako smo ravnokar prišli!«*

/.../

*»Na delo!« – iz grl sto po gradu grmi
»da zveste, kje hlebec vaš beli zori:
Na jablani ali na hrastu!*

*A tlaka v baržunu in svili – ha, ha! –
Ne! Tlaka le v kmečki obleki velja!
Hajd, menjajmo, Mindorf, za danes!«*

*In Baltažar s sinom, s hčera mi, z ženoj,
obleči koj raševnat mora jim kraj ...
»Sedaj pa le delat – tlačani!«*

*Za plugom gre Mindorf po brazdi molče.
Sin goni mu voli; gospa in hčere
z motikami tolčejo grude.*

*»Oh, delati – kaka sramota! O Bog!
Oh, škoda teh belih, teh nežnih je rok!«
A kmetje v baržunu in svili?*

*Tam v senci kraj njive sod vina leži ...
Dolenjca pijo vsi iz grajske kleti,
pijo in pojo mi veselo.*

(Aškerc, A. (1963). *Izbrane pesmi*. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 59–61.)

Aktivnosti za samostojno delo dijaka:

- Pojasni pojem kmečka zveza. Iz vira 1 povzemi, kako se je kmečka zveza širila.
- 17. maja 1515, to je tri dni po velikem kmečkem zborovanju pri Novem mestu, ki so se ga udeležili tudi novomeški meščani, so kmetje zavzeli grad Mehovo, središče bratov Mindorf. Opiši lego gradu in na sličici označi pomembne stavbne elemente. Kako je po vašem mnenju upornikom uspelo zavzeti grad?
- Iz Aškercove pesmi razberi, kako so uporni kmetje ravnali z graščakom Mindorfom, njegovo ženo, s sinom in hčera mi.

Dijak 2: Pogled skozi oči plemiča

VIR 4:

/.../ Sestanek stanovskih zastopnikov se je preselil medtem že na Dunaj. Tu so Kranjci 20. marca predložili krškemu škofu in kardinalu Mateju Langu, ki je na sestanku zastopal cesarja Maksimilijana, nove predloge za pomirjenje uporniškega gibanja. /.../ V prvi vrsti so prosili Langa, naj pošlje v cesarjevemu imenu tri ali štiri ugledne ljudi h kranjskemu deželnemu glavarju, /.../ s posebnim poverilnim pismom do kmetov, ki naj bi se s tem poslanstvom dogovorili, /.../ o mirnem koncu upora. Komisarji naj bi pred kmeti poudarili, da je taka zveza brez privolitve deželnega kneza prepovedana celo plemstvu, kaj šele podložnikom /.../. Če pa so jo pripravljene razpustiti, naj bi komisarji v kardinalovem in cesarjevemu imenu obljubili opustitev vsake kazni. Le voditelji naj bi bili izvzeti od te obljube. Prav tako naj podložniki naznanijo komisarjem, če ima kdo kako pritožbo zoper zemljiškega gospoda, upravitelja ali oskrbnika. Komisarji naj nato po zaslišanju obeh strank odločijo v duhu stare pravde in pazijo na to, da kmet ne bo bolj obremenjen, kakor je prav. /.../ Na vsak način je potrebno, da pošlje kardinal takoj v vsako deželo povelje vicedomom za zbiranje deželne vojske, ki naj bi se je udeležilo plemstvo osebno, prelati (tj. cerkveni zemljiški gospodje) in mesta pa naj pripravijo jezdece in pešce z bojno opremo. /.../

/.../ Stanovi pa so že skušali pritiskati tudi na cesarja, da bi jim pomagal. Sporočali so, da ne morejo dovoliti novega davka za vojsko v Furlaniji. Izterjati bi ga namreč morali od svojih podložnikov, tega pa ne morejo storiti, ker da so novice o uporniškem gibanju vedno slabše in ker se boje, da bi s takim davkom pognali v upor tudi tiste kmete, ki so doslej ostali mirni. /.../ Če hoče cesar, da bi mu stanovi pomagali z denarjem za vojsko proti Benečanom, bi moral odpraviti novi spremni davek in pomagati plemstvu proti upornikom z ljudmi in orožjem. Po tem odgovoru se zdi, da se je nemir med podložniki širil tudi že na Štajersko in Koroško.

(Grafenauer, B. (1974). *Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem*. Ljubljana: DZS, str. 46–49.)

Aktivnosti za samostojno delo dijaka:

- Iz vira 4 povzemi predloge kranjskih deželnih stanov za pomiritev kmečkega gibanja pred cesarjevimi zastopniki na sestanku na Dunaju marca in aprila 1515.
- S pomočjo vira 4 pojasni, kako so deželni stanovi utemeljevali svoje nestrinjanje z novim davkom za vojno proti Benečanom in kaj so predlagali cesarju.

Dijak 3: Pogled skozi oči cesarja

VIR 5

Anton Aškerc: Pred cesarjem

»Sit sem že predstav in zasliseb,
teh tožeb in prošenj ves dan!« –
car Makso vzdihuje v Avgzburgu ...
»Sejm ta bo li dnes že končan?«

»Še nekaj jih čaka pred vrati,«
de nadmaršal Ravbar nato,
»še tote, o cesar, zasliši!« –
»Naprej!« veli Makso krepko.

In vstopijo v škornjih visokih
in v irhastih hlačah možje;
po prsih jim gumbi srebrni,
a plašči do gležnjev vise ...
»/.../

Karkoli se komu poljubi,
počenjati z nami sme vsak!
Po hrbtu pretepa nas Turek,
a v lice nas bije graščak!
/.../

Mi sejemo – grad nam požanje!
Njegovo vse, naše pa – nič!
In zajutrek naš, to je – tlaka!
Večerja je – valpetov bič! ...

Kak dolgo še zemljo mi svojo
kot sužnji ki orjejo naj?
Gospoda nam vzela je pravdo –
ti, cesar, nazaj nam jo daj!«
»/.../«

Ne zmeni za dvor se car Makso,
za hrup njegov nič mu ni mar;
zre resno v poslanca slovenske,
pa reče s sočutjem jim car:

»Krivice, ki vam se godijo,
v nebo so vpijoče, zares!
Besedo zastavljam vam carsko:
To mora nehati – ni bes!
/.../

Kaj pravim ti, Krištof moj dragi,
opaši meč, vzemi svoj ščit!
Pojezdí brž dol na Posavje
gospodo objestno krotit!«

(Aškerc, A. (1963). Izbrane pesmi. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 57–59.)

VIR 6:

/.../ Lang je cesarju stalno poročal o pogajanjih. Tako se je zgodilo, da je cesar /.../ podpisal navodilo za svoje zastopnike na ljubljanskem sestanku kranjskih deželnih stanov. /.../ Benečani močno pritiskajo na Gorico in Gradiško, cesar pa je brez sredstev, da bi se jim zadosti upiral. *Tako se je zgodilo, da poskušajo nam in našim stanovom podložni kmetje na Kranjskem, /.../ nahujskani, vrženi v upor in usmerjeni po naših sovražnikih Benečanih, s čim večjo zvijačo vas napasti, da bi mogli (Benečani) uporabljati določene kraje in naše dežele.* Zato naj se deželni stanovi hkrati s posvetovanji o ukrepih proti upornikom odločijo tudi za davek proti Benečanom, saj pomeni oboje isto. /.../

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 49.)

Aktivnosti za samostojno delo dijaka:

- Deželni stanovi in Langovi komisariji so z govorjenjem, da je kmečka zveza brez cesarjevega dovoljenja prepovedana, sprožili v drugi polovici aprila leta 1515 kmečko poslanstvo k cesarju Maksimilijanu v Augsburg. Iz Aškerčeve pesmi ugotovi, nad čim so se uporni kmetje pritoževali in kako je na njihove tožbe odgovoril cesar.
- Na temelju vira 6 pojasni, s katerimi diplomatskimi potezami je poskušal cesar pridobiti kranjske deželne stanove za odobritev novega davka.

Aktivnosti za delo tretje trojice za primerjavo pogledov na dogajanje v času oblikovanja kmečke zveze in o začetku kmečkega upora na Kranjskem od marca do prve polovice maja 1515:

- S pomočjo podatkov iz virov potrdite ali ovrzite naslednje trditve:

Trditev	Dokazi iz virov
<i>Kmečka zveza se je oblikovala na Kranjskem.</i>	
<i>Kranjske deželne stanove so vznemirjali uporni kmetje in izredni davek za vojno proti Benečanom.</i>	
<i>Cesar je zaradi pomanjkanja denarnih sredstev vodil pretkano diplomatsko dejavnost.</i>	

- Na osnovi virov izberite dokaze, s katerimi boste utemeljili pozitiven ali negativen odnos med predstavniki posameznih družbenih slojev.

Odnos	Pozitiven/negativen	Dokazi iz virov
Odnos kmet – plemič		
Odnos plemič – cesar		
Odnos cesar – kmet		

- Presodite uporabno vrednost zgodovinskih virov glede na vključenost objektivnih dejstev in subjektivnih mnenj, tako da dejstva in mnenja (interpretacije piscev) izpišete v preglednico.

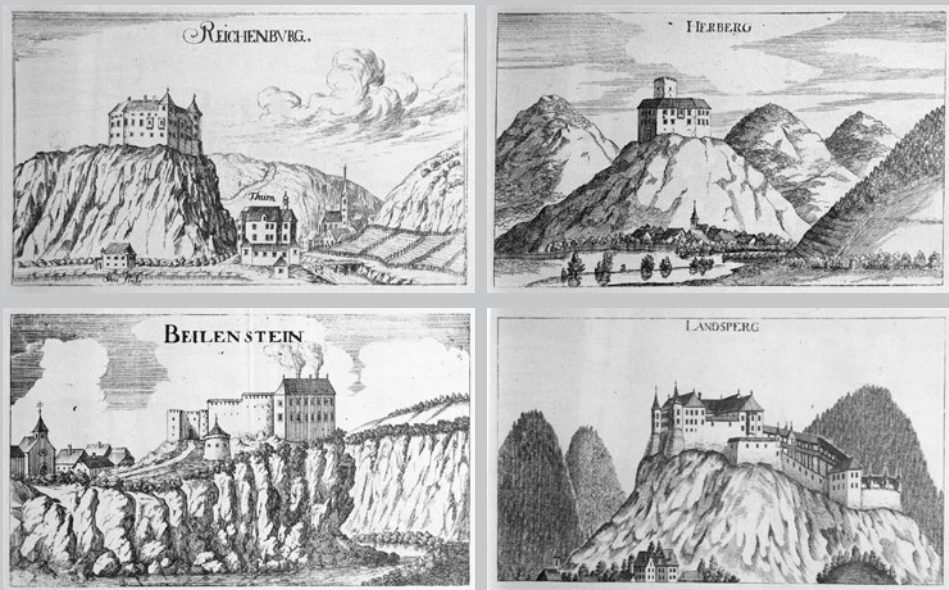
Viri	Objektivna dejstva	Subjektivna mnenja
Primer vira 1		
Primer vira 2		
Primer vira 3		

Četrta trojica: V znamenju zbiranja uboge gmajne ali širjenje in vrhunec kmečkega upora

Dijak 1: Pogled skozi oči kmeta

Viri 1-8

(Valvasor, Topografija (1679), Vischer, Topografija (1681). Hrani Narodna univerzitetna knjižnica v Ljubljani.)

VIR 9

Takoj ko je uporniško gibanje prestopilo na Štajersko, so se zbrali spodnještajerski uporniki v Konjicah – vsaj že 25. maja /.../. Izbrali so si nekakšen kmečki puntarski parlament, tristočlansko vodstvo svoje zveze, vendar je vsaj o nekaterih njegovih odločitvah soodločala vsa gmajna, zbor vseh v Konjicah zbranih puntarjev.

Konjiške pritožbe /.../.

Tem pritožbam sledi značilen sklep: Podložniki prosijo cesarja, naj ustreže njihovi prošnji in jih pusti pri stari pravdi, da bodo mogli obdelovati svoje vinograde, polja in kmetije. Mi hočemo biti, kar je prav in pravično, Vašemu cesarskemu Veličanstvu pokorni in na voljo s telesom in imetjem /.../.

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 55, 58, 60-61.)

VIR 10

Pet šentpavelskih podložnikov je bilo navzočih pri zborovanju v Konjicah /.../. Prišli so v Konjice z namenom, da bi si pridobili podporo za razširjenje kmečke zveze na Koroškem. Čeprav so napeli vse sile, vendarle niso uspeli: /.../

Na določeni dan se je v Puštrici res zbralo okrog 3000 puntarjev, ki so si tu izbrali svoje voditelje: /.../ Večina članov uporniškega vodstva je bila doma v Mežiški in Laboški dolini. Središče uporniškega gibanja pa so prestavili iz Puštrice v tabor, okrog cerkve v Rojah, po katerem imenuje Megiser ves upor na Koroškem kar upor pri cerkvi Naše Gospe.

/.../ Po sporočilih, ki jih je dobil do 14. junija regiment v Innsbrucku /.../, uporniško gibanje že tedaj ni več zajemalo le Laboške doline in Podjune, marveč se je širilo že ob Dravi in Zilji navzgor ter od zgornjega Koroškega proti Lienzu /.../. Vsa mesta in trgi razen Beljaka in Velikovca so bolj naklonjeni kmetom kakor prelatom in plemstvu. /.../

Na Koroškem je delo upornikov napredovalo kljub komisarским naporom. Dne 15. junija sta poslala uporniška poveljnika Gros in Mur nekemu Schabertallerju sporočilo, da ga žele v svojo zvezo. V tem pismu se prvič omenjajo nekoliko na svoj način formulirane zahteve koroških upornikov: zbrali so se zaradi božje pravice in stare pravde ter zaradi tega, da se odpravijo nove iznajdbe in nevarnosti. /.../

Benečanski poveljnik Leon Emo je po govoricah, ki so prihajale iz Beljaka po kanalski cesti, vedel poročati že 19. in 20. junija, da je prišlo pred Beljak okrog tisoč upornikov, ki so zahtevali, naj se jim mesto pridruži. Meščani so že poslali k njim svoje poslane, a v tem je prišel Dietrichstein (Letistenter) in z javnim razglasom sporočil meščanstvu cesarjevo naročilo. Uspeh sporoča Dietrichsteinovo družinsko izročilo: Beljaški meščani so privolili v to, da hočejo imeti mesto odprto (namreč za plemstvo). Drugo Emovo sporočilo o tem kmečkem pohodu pred Beljak pa na zanimiv način osvetljuje kmečko gledanje na cesarja. Kmetje so imeli s seboj prapor, na katerem je bila cesarjeva podoba v polnem ornatu z mečem in zemeljsko oblo; misli se, da ima to (namreč upor) opraviti s cesarjevim hotenjem, da pripravi plemiče do večje pokorščine; in če se bodo /.../ kmetje s to zvezo okrepili, bodo prišli v Italijo, to se pravi v Furlanijo, in zavzeli pokrajino za cesarja. /.../

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 63-64, 68-70.)

Aktivnosti za samostojno delo dijaka:

- Na slikovnih virih so predstavljeni nekateri gradovi na Kranjskem in Štajerskem, ki so jih leta 1515 zavzeli uporni kmetje. Podobe gradov se nahajajo v Valvazorjevi topografiji iz leta 1679 in Vischerjevi topografiji iz leta 1681. Poišči jih na verodostojnih spletnih straneh in jih poimenuj z današnjimi slovenskimi imeni. Kakšna je njihova današnja usoda?
- Pojasni pojem kmečka gmajna. Glede na podatke iz vira 9 oceni pomen kmečkega zborovanja v (Slovenskih) Konjicah iz maja leta 1515 za vseslovenski kmečki upor.
- Na osnovi vira 10 povzemi, kako se je kmečki upor širil na Koroškem. Pomagaj si z zemljevidom. V čem je posebnost koroškega kmečkega upora glede na zahteve koroških kmetov in odnos meščanov do kmečkih upornikov?

Dijak 2: Pogled skozi oči plemiča

VIR 11:

Položaj ob vrhuncu slovenskega kmečkega upora na Kranjskem pred prihodom plemiške vojske pod Herbersteinovim poveljstvom nam najbolj jasno kažeta dve sumarični poročili. Po teh dveh poročilih – /.../ – so prisilili uporniki na Kranjskem v svojo voljo vsa mesta, gradove in samostane razen Ljubljane, Škofje Loke, Kranja, Črnelega, Smlednika, Planine in Turjaka, ki so se bili vnaprej pripravili na obrambo. Prevzeli so vse cesarjeve pravice, carine in mitnino in tudi vsa cerkvena in posvetna sodišča /.../. Iz gradov so odpeljali, zakopali in uničili strelno orožje in smodnik. Vsa meja proti Benečanom in Turkom je bila uničena, obrambni pas razgaljen. /.../ Uporniki so pobrali ubogemu plemstvu vso živino z vsem drugim imetjem; vino, žito in drugo, kar so našli v zavzetih gradovih, so razdelili medse, tako da so naredili plemstvu in mnogim samostanom veliko škodo; ribnike so razkopali in uničili. /.../ Turjaški – deželni glavar – je v pismu, ki ga je konec junija pisal Herbersteinu, odkrito priznal: Tu v deželi smo mnogo preslabi proti kmetom in nimamo nobene pomoči ali obrambe; tako tudi delo cesarjevih svetovalcev in komisarjev noče roditi veliko uspeha; večina plemstva je pregnana in oropana.

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 74–75.)

VIR 12:

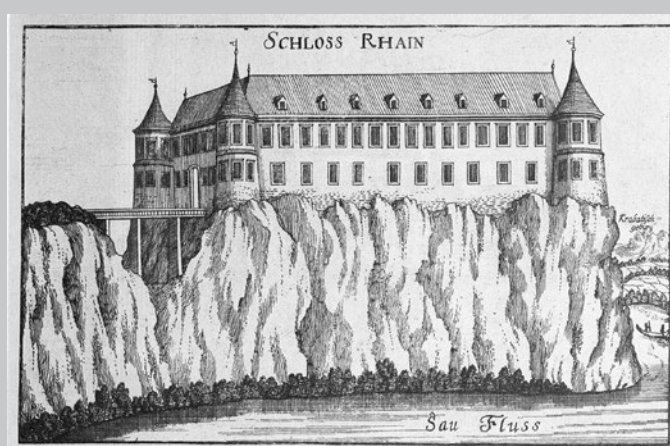
Pa tudi štajerski deželni stanovi niso več mirno gledali na širjenje upora. Wolfgang Stubenberg je v boju z uporniki okrog 15. junija pri neznanem kraju pobil okrog 400 kmetov. /.../

Vitez Marko iz Klisa /.../ je dobil med uporom od kranjskih deželnih stanov nalogo, naj priskrbi pomoč zoper upornike tudi pri Hrvatih. /.../ Ob svojem potovanju na Hrvaško je izselil in prodal okrog 500 žena in otrok upornih kmetov v Hrvaško Primorje (in mare). /.../

Klisovo dejanje je zanetilo med uporniki divji srd. V dveh dneh se je zbralo okrog 9000 upornikov. Začeli so oblegati Brežice (op. ok. 15. junija), najprej mesto in nato grad, kamor se je zatekel vitez Marko s svojim bratom in z ljudmi, ki jih je imel s seboj. Pri tem je pogorelo mesto /.../. Grad so uporniki napadli, zažgali in osvojili ter pobili vso gosposko družino, ki so jo našli v njem. Tako so vzeli vitez Marku tudi denar in dragocenosti /.../. Pobitim so odsekali glave ter jih še nekaj dni nosili na drogovih okoli /.../.

((Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 71–73.))

VIR 13:

Grad Brežice, Georg
Matthäus Vischer,
Topographia Ducatus Stiriae,
Gradec 1681.

(Dostopno na spletni strani: http://sl.wikipedia.org/wiki/Grad_Bre%C5%BEice#/media/File:Vischer_-_Topographia_Ducatus_Stiriae_-_329_Schlo%C3%9F_Rann_-_Brezeice.jpg (dostop: 26. 4. 2015).)

VIR 14

Medtem ko naj bi komisarji prenesli središče svojega dela iz Celovca v Velikovec, so stanovi z dotlej zbrano vojsko odšli iz Velikovca na zgornje Koroško. Deželna vojska je narasla od začetka upora naprej le na 350 mož, pa še od teh so bili pešči nezanesljivi – proti kmetom namreč niso hoteli služiti. Pogajanja s kmeti niso prinesla uspehov. Nasprotno, upor se je vedno bolj širil in zajel že skoraj vse področje okrog Velikovca. Cesarjeve vojske ni bilo od nikoder in tudi Zothnovo nabiranje vojakov okrog Althofna ni uspelo. Zato so jo ubrali stanovi z vso vojsko, kar so jo imeli, proti deželni prestolnici, Šent Vidu ob Glini. Tu pa jih je čakalo veliko presenečenje. Mesto je pokazalo, da je bolj naklonjeno upornikom kakor stanovom. /.../ Deželni upravitelj Vid Welzer, ki je bil v mestu, se je začel pogajati z mestnim svetom in je končno /.../ dosegel, da so sprejeli stanovsko vojsko v mesto.

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 69.)

Aktivnosti za samostojno delo dijaka:

- Iz vira 11 razberi, kako so uporni kmetje ravnali s plemiči in z njihovimi gradovi. S podatki iz vira dokaži, da je pisec poročila navijal za plemiško stran. Utemelji, ali so se glede na dejanja iz besedila uporniki borili samo proti plemstvu ali so tudi spodkopavali gospodarske temelje fevdalnih gospodstev.
- S podatki iz vira 12 pojasni, kako je vitez Marko iz Klisa izrabil svoje poslanstvo na Hrvaškem. Na osnovi virov 12 in 13 oceni pomen dogodkov v Brežicah sredi junija 1515 za nadaljevanje vseslovenskega kmečkega upora.
- S pomočjo vira 14 opredeli odnos meščanov do stanovske vojske na Koroškem in do upornih kmetov.

Dijak 3: Pogled skozi oči cesarja

VIR 15

Prav med temi dogodki je Maksimilijan prvič odločneje posegel v dogodke na ozemlju, ki ga je zajel upor. Okrog 26. maja so prišli v Ljubljano njegovi komisarji, ki jim je stal na čelu freisinški škof Filip, pomagala pa sta mu W. Wolkenstein in G. Herbst, graščak v Ložu. /.../ Morali bi zlepa odstraniti nemir v deželi: zaslili naj bi kmete glede njihovih pritožb, zemljiške gospode pa pozvali k zagovoru proti tem pritožbam in naj bi po tej poti s primernimi ukrepi odstranili vzroke za kmečko nezadovoljnost. /.../

Dne 26. maja je kranjski deželni glavar dobil tudi pismo, v katerem je cesar drugič zapovedal premirje med kmeti in plemstvom ter prepovedal plemičem napadati kmete. /.../ Toda uporniki /.../, ki so bili že v polnem zaletu, se zanj niso več zmenili. /.../ Na Kranjskem so v tem času oplenili gradove Rekštanj, Boštanj pri Sevnici in Mokronog.

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 55.)

VIR 16

V Konjicah so poiskali upornike poslanci štajerskega deželnega glavarja Dietrichsteina /.../, ki so 31. maja sprejeli kmečke zahteve in pritožbe ter se s kmeti takole sporazumeli: kmečka zveza bo na Štajerskem mirovala, po 31. maju ne bo nikogar več sprejela in še manj silila k pristopu; izvajala ne bo nobenega nasilja nad cesarskimi mesti in posestvi in tudi ne nad drugimi zemljiškimi gospodstvi /.../. Kmetje bodo izročili poslancem svoje pritožbe, ti pa jih bodo spravili pred cesarja ali štajerskega deželnega glavarja in se potrudili, da se bodo rešile. Podčetrtek in Pilštanj, gradova krške cerkve, bodo kmetje izročili poslancem ali komur bodo ti naročili /.../. Sodba glede škode, ki je bila napravljena na posestvih cesarjevih, se prepusti cesarju ali štajerskemu deželnemu glavarju. Kmečka zveza bo podprla gospode v boju proti vsaki drugi kmečki zvezi na Štajerskem, ki bi začela upor /.../. Te pogoje je potrdilo tristočlansko vodstvo zveze na Štajerskem, kakor pravi sporočilo o pogajanjih, z gmajno vred s prisego vpričo poslancev.

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 58.)

VIR 17

Cesar je v tem času že zvedel, da se je upor razširil prek kranjskih meja tudi na Štajersko in Koroško, in je 11. junija izdal patent kmetom na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem. V njem je prepovedal uporniško gibanje v vseh treh deželah /.../. Zato ukazuje pod smrtno kaznijo in grožnjo zaplembe premoženja sledeče: tisti, ki so vstopili v kmečko zvezo, naj ne store nobenega uporniškega dejanja, marveč naj mirujejo, opuste vsa zborovanja in zvezo razpuste. Kdor med kmeti ima kakšno pritožbo ali potrebo, lahko pride prosto in brez nevarnosti k cesarjevim komisarjem, ki jih je poslal v Velikovec. Vsakomur bodo pomagali do njegove pravice. Če pa uporni kmetje ne bodo poslušali tega ukaza, ampak bodo vztrajali v svojevoljnem ravnanju, naj poslušni prelati, mesta, trgi in kmetje pripravijo vojsko /.../.

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 66-67.)

Aktivnosti za samostojno delo dijaka:

- S podatki iz vira 15 pojasni, kako naj bi cesarjevi komisariji dosegli mir in preprečili vzroke za kmečko nezadovoljstvo na Kranjskem. Ali jim je maja leta 1515 uspelo?
- 31. maja 1515 so se poslanci štajerskega deželnega glavarja Dietrichsteina v Konjicah sporazumeli z upornimi kmeti. S podatki iz vira 16 utemelji, ali so uporni kmetje odstopili od svojih prvotnih stališč.
- Iz patenta, izdanega 11. junija 1515, sklepaj, na čigavo stran se je odločno postavil cesar Maksimilijan, ko je prepovedal uporniško gibanje. Ali meniš, da je s tem odstopil od svojih prvotnih načrtov, da bi izrabil upor za oslabitev oblasti deželnih stanov in povečanje svoje moči v deželah?

Aktivnosti za delo četrte trojice za primerjavo pogledov na dogajanje v času širjenja in vrhunca kmečkega upora na Kranjskem, Štajerskem in Koroškem od konca maja do konca junija 1515:

- S pomočjo podatkov iz virov potrdite ali ovrzite naslednje trditve:

Trditve	Dokazi iz virov
<i>S kmečkimi zborovanji in napadi na gradove v vseh treh deželah je kmečki upor dosegel svoj vrhunec.</i>	
<i>Deželni stanovi so bili nemočni proti kmečki množici.</i>	
<i>Cesar se je s prepovedjo uporniškega gibanja postavil na stran deželnih stanov.</i>	

- Na osnovi virov izberite dokaze, s katerimi boste utemeljili pozitiven ali negativen odnos med predstavniki posameznih družbenih slojev.

Odnos	Pozitiven/negativen	Dokazi iz virov
Odnos kmet – plemič		
Odnos plemič – cesar		
Odnos cesar – kmet		

- Presodite uporabno vrednost zgodovinskih virov glede na vključenost objektivnih dejstev in subjektivnih mnenj, tako da dejstva in mnenja (interpretacije piscev) izpišete v preglednico.

Viri	Objektivna dejstva	Subjektivna mnenja
Primer vira 1		
Primer vira 2		
Primer vira 3		

Peta trojica: V znamenju boja za staro pravdo ali zahteve kmečkih upornikov

Dijak 1: Pogled skozi oči kmeta

VIR 1

/.../ Izmed duhovnikov in plemičev se jim je pridružilo le nekaj posameznikov. Zato pa so se jim pridružili Železniki, vsaj delno Novo mesto in skoraj vsa koroška mesta. Kmečko ravnanje jasno kaže, da uporniki niso bili več zadovoljni samo z omejitvijo samovoljnosti fevdalcev. Že podiranje gradov in pobijanje ujetih fevdalcev kaže, da se je tudi v kmečkih očeh začel boj proti fevdalnemu gospodstvu in zemljiškim gospodom v vsem obsegu, boj za odstranitev in povračilo vseh tistih krivic, ki so jih gospodje prizadejali svojim podložnikom skozi dolga stoletja.

Še jasneje se kaže ta kmečka volja ob trditvi upornih kmetov, ko so zavzeli grad Mirno, da so ga zavzeli za cesarja, prav tako v zavrnitvi Langovih poslancev in v kmečki volji, da bi razpravljali neposredno s cesarjem. Tu se nam kaže nova kmečka težnja: odstraniti so hoteli fevdalne posrednike in dobiti neposreden stik z državnim poglavarjem, cesarjem. To dokazuje tudi sporočilo, da so prevzeli cesarjeve pravice, mitnice, carine, duhovska in svetna sodišča. /.../

Vse to ni več gibanje za staro pravdo, čeprav je ostala ta do konca upora zunanje geslo upornikov, marveč bistveno več. To je bil že izrazit, jasen praktičen boj za državno organizacijo v kmečkih /.../ torej v ljudskih rokah, celo s široko udeležbo prebivalstva, o čemer pričajo tako pomen uporniških zborovanj kot tudi očitno iz zastopnikov posameznih okolišev sestavljeni tristoglavi odbor konjiškega zborovanja. /.../

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 88–89.)

Aktivnosti za samostojno delo dijaka:

- Z dokazi iz vira 1 podpri ali ovzi trditev, da se kmetje v nadaljevanju upora niso borili zgolj za staro pravdo, ampak tudi za novo državno organizacijo.

Dijak 2: Pogled skozi oči plemiča

VIR 2

Tudi teoretičen izraz pa je našla ta po puntarjih le v življenju boja izražena volja v dveh označbah puntarskih namer z nasprotno smeri.

Žolnirski novičar je v svoji sodobni pesmi o bitki pri Celju označil namere upornikov z besedami, da kmetje so v svoji se objestnosti domislili, da plemiče pregnali bi, /.../ duhovnikom nič dali, dobiček zase pridržali. Nihče naj ne odide, najprej naj konec vojske pride!

Podobno govori latinska pesem iz Škofje Loke /.../.

Čeprav obe označbi iz fevdalnih krogov uporabljata vse to za obsojanje puntarjev, je njun pomen zlasti v povzetku resničnih splošnih potez puntarske prakse, torej skoraj na vseh slovenskih tleh zares uresničevanje volje kmečke množice in ne le programa kakorkoli omejenega uporniškega vodstva.

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 89.)

Aktivnosti za samostojno delo dijaka:

- Iz odlomka pesmi o bitki pri Celju razberi, katere so bile po mnenju žolnirskega novičarja namere kmečkih upornikov. Utemelji avtorjev odnos do kmečke množice.

Dijak 3: Pogled skozi oči cesarja

VIR 3

/.../ S temeljnega cesarjevega stališča – /.../ – da je potrebno omejiti moč fevdalcev in okrepiti cesarjevo, izvira tudi njegova naklonjenost upornikom ob začetku upora in njegove obljube, da bo dal preiskati položaj podložnikov po svojih komisarjih in da bo kmetom pomagal do stare pravde. /.../

Seveda je tudi kmetom takoj ukazal, naj mirujejo, kajti kmečka zveza, ki je mogla predstavljati v njegovih očeh le novo razširitev deželnih stanov, mu je bila prav tako malo všeč kakor premočni fevdalni deželni stanovi. /.../ Ko se je spor med podložniki in zemljiškimi gospodi tako zaostрил, da ga je moglo rešiti le še orožje, se je zaradi državne in svoje lastne moči – /.../ – moral postaviti proti upornikom /.../.

Cesar, od katerega so kmetje pričakovali pomoči, je imel na vse strani zvezane roke. Finančno je bil odvisen od stanov (pri odobritvi in pobiranju davkov!) in prav v času upora je bil zaradi vojne zoper Benečane in svojih priprav za pohod v Italijo v hudih denarnih stiskah. /.../ Zlasti velja to ob takratnem zunanjem položaju, ko je na eni strani uporniških pokrajin prežal Turk, na drugi strani pa Benečan. /.../ Tudi sam se je torej postavil na stran plemstva in družbenega reda, na katerem je slonela njegova oblast, in pomagala streti upornike.

Ko je po koncu upora poglobitna nevarnost že minila, pa je vendarle povedal deželnim stanovom, da so bile pravi vzrok uporu krivice, ki so jih prizadejali kmetom graščaki. /.../ Vse kaže, da se je v tem času spet uveljavljal poglobitni Maksimilijanov namen, se pravi, da bi odločal sam neposredno čim več o vseh svojih podložnikih, gospodi in kmetih, in da bi spravil pred svoje sodišče vse njihove medsebojne spore /.../. Seveda tudi pri vsem tem cesarjevem delu v podložniško korist ni odločala ljubezen do kmeta, marveč skrb za lastno blagajno. Dovolj primerov je v cesarjevih aktih iz dobe upora samega in neposredno po njem, ki jasno kažejo, daje bil kmet le molzna krava, iz katere sta skušala čim več iztisniti na eni strani njegov zemljiški gospod, na drugi strani pa cesar. /.../

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 92–93.)

Aktivnosti za samostojno delo dijaka:

- S podatki iz vira 6 utemelji cesarjev odnos do zahtev upornih kmetov v začetku, nadaljevanju in na koncu upora.

Aktivnosti za delo pete trojice za primerjavo pogledov na zahteve kmetov v kmečkem uporu leta 1515:

- S pomočjo podatkov iz virov potrdite ali ovzrite naslednje trditve:

Trditev	Dokazi iz virov
<i>Kmečki uporniki se niso borili samo za staro pravdo.</i>	
<i>Po mnenju plemičev so kmečki uporniki nameravali uničiti posvetno in cerkveno plemstvo.</i>	
<i>Cesar je prisluhnil kmečkim zahtevam.</i>	

- Na osnovi virov izberite dokaze, s katerimi boste utemeljili pozitiven ali negativen odnos med predstavniki posameznih družbenih slojev.

Odnos	Pozitiven/negativen	Dokazi iz virov
Odnos kmet – plemič		
Odnos plemič – cesar		
Odnos cesar – kmet		

- Presodite uporabno vrednost zgodovinskih virov glede na vključenost objektivnih dejstev in subjektivnih mnenj, tako da dejstva in mnenja (interpretacije piscev) izpišete v preglednico.

Viri	Objektivna dejstva	Subjektivna mnenja
Primer vira 1		
Primer vira 2		
Primer vira 3		

Šesta trojica: V znamenju ognja in meča ali konec kmečkega upora

Dijak 1: Pogled skozi oči kmeta

VIR 1

/.../ Ko so v ponedeljek (2. julija) bili plat zvona, se je zbralo vsega okrog 1000 upornikov; zasedli so tudi Huttenberg ter razposlali glasnike s pozivom k udeležbi pri uporu. Z nabrano kmečko vojsko so hoteli znova zasesti Althofen /.../. Plemiška vojska pa je razbila zbirajoči se uporniški oddelek ter odšla med požiganjem vasi v Laboško dolino. Prisilila je kmete, ki so imeli zasedeno cerkev in tabor v Rojah, k vdaji in k prisegi, da ne bodo več snovali kmečke zveze.

Medtem so se zbrali uporniki v Podjuni in zasedli most pri Velikovcu, da bi zaprli deželni vojski prehod čez Dravo. Toda tudi oni so se morali vdati na milost. Tako je bilo mnogo kmečkih poveljnikov in njihovih prvakov, kjer so jih srečali v deželi, pobešenih na drevesa. Upor na Koroškem je bil zaduščen. Cesarjeva poveljavna vojska pa se je nekoliko zamudila. /.../

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 100.)

VIR 2

Janez Menart: Balada o kmečkem puntu 1515

/.../
Hejo, heja!
dol z Nemškega
landsknehtov roj maršira.
In kjer gre pot,
pred njim povsod
v bran treska mu sekira.
Povsod gori
in teče kri –

Za staro pravdo!
Pred Celjem smrt mrliče
z nebeško trombo kliče –
Le vkup, le vkup, le vkup uboga gmajna!
Že landskneht brede Savo,
že meč deli postavbo.
In brez očes
in brez ušes
visijo kmetje – to je res!
/.../

(Menart, J. (1990). Srednjeveške pridige in balade. Ljubljana: CZ, str. 66–69.)

VIR 3

Pisma deželnega glavarja Janeza Turjaškega Herbersteinu iz junija in julija pa pričajo, da je bilo kljub kmečkim porazom na Koroškem in Štajerskem uporniško gibanje na Kranjskem še vedno v polnem zaletu. /.../ Ko mu Turjaški 14. julija poroča o tem, govori obenem tudi o padcu Mirne in o tem, da so bili njegovi podložniki okrog Žužemberka prisiljeni vstopiti v kmečko vojsko, in končno mu poroča 25. julija o novem kmečkem zborovanju pri Trebnjem, ki se je vršilo v času, ko je trebil Herberstein le še ostanke uporniškega gibanja na Štajerskem. Komisarji v ta razvoj sploh niso mogli posegati /.../.

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 104.)

VIR 4

Ob tem razvoju uporniških načrtov so vendarle ostale druge poteze, ki so napredovanje upora zavirale do njegovega zatrtja avgusta 1515. /.../ Cesarjeva oblast je bila upornikom sveta, nanj so se obračali s svojimi pritožbami. Izjavljali so, da radi plačujejo davek, ki ga bo res on razpisal. Uporniško gibanje so širili, češ da delajo to v soglasju z njim, in celo gradove so osvajali v njegovem imenu ter ob pohodu proti plemstvu nosili prapor s cesarjevo podobo. /.../.

/.../ Veliko število upornikov je le delno /.../ izraz kmečke sloge. V okviru kmečke zveze so se namreč kazali različni tokovi /.../. Najjasneje se je to pokazalo ob poskusu vodstva kmečke zveze na Štajerskem v Konjicah, da sklene premirje za gole obljube /.../. Vsaj ponekod je bilo treba posameznike naravnost prisiliti k vstopu v kmečko zvezo /.../. Uporniške čete so se delile na celo vrsto manjših skupin, ki niso bile povezane v celoto niti v okviru posameznih dežel /.../.

/.../ Vsaj pri uporuh leta 1515 nikakor ni res, da bi bili uporniki oboroženi le s poljedelskim orodjem, prirejenim za boj. /.../ Uporniška oporišča so bili – /.../ – proti Turkom narejeni utrjeni kmečki tabori, v zvezi z organizacijo obrambe proti Turkom pa so bili mnogi kmetje dolžni imeti tudi vojaško orožje. /.../ Slaba stran njihove vojske je bila, da se je izurila ob turških napadih le za obrambo /.../, ne za napad. /.../ Še pomembnejše pa je bilo, da kmečka vojska ni imela konjenice. /.../ Seveda je bila plemiška vojska tudi sicer bolj opremljena. To velja zlasti za oddelke najemniške, torej poklicne vojske, ki so jo dobili stanovi na voljo tudi od cesarja. /.../ Na eni stani je stalo okrog 80.000 upornikov, na drugi strani pa vemo, da je štela plemiška vojska, ki je razbila upor na Koroškem okrog 600 vojakov, plemiška vojska na Štajerskem v času odločilnih bojev do bitke pri Celju pa okrog 900. /.../

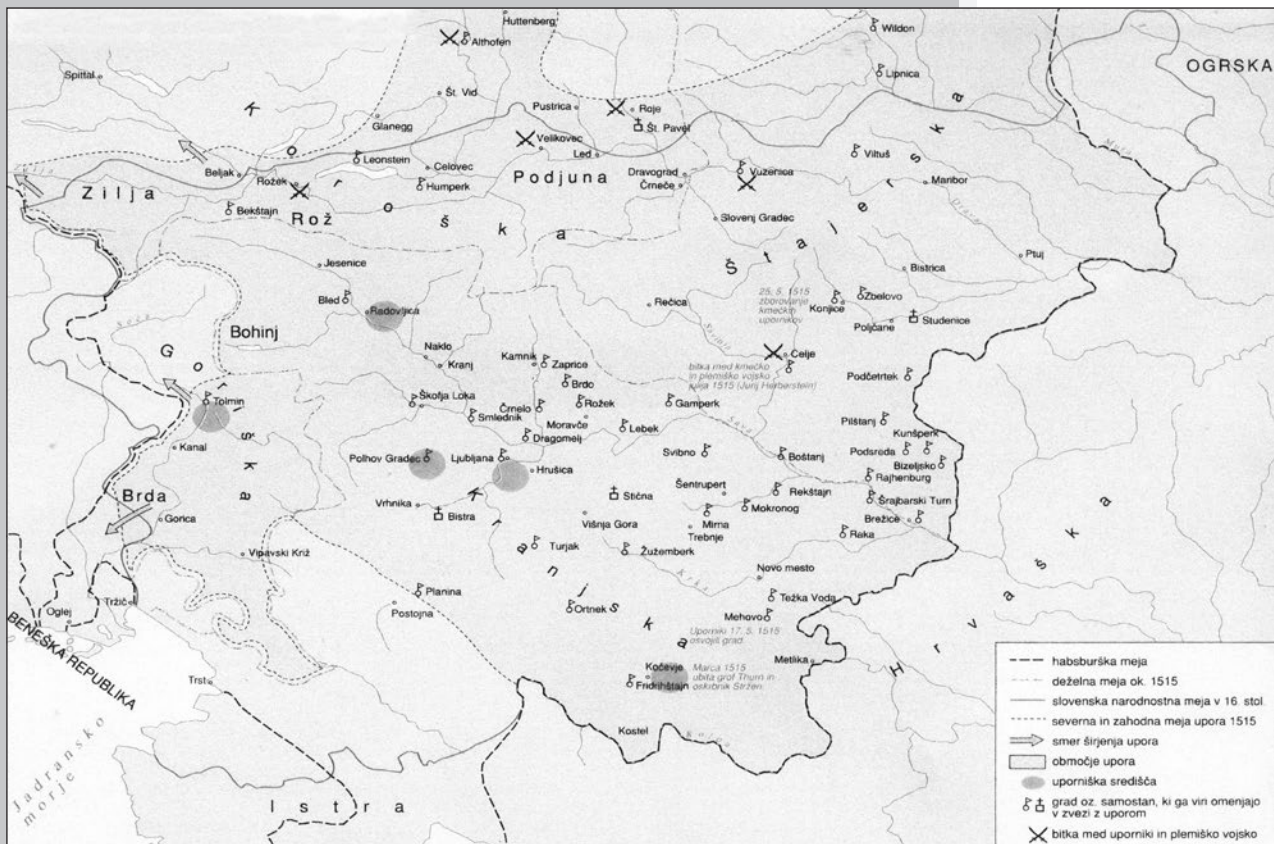
(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 90, 94–98.)

Aktivnosti za samostojno delo dijaka:

- Iz vira 1 sklepaj, v kateri deželi se je najprej začel končni obračun z upornimi kmeti. V viru podčrtaj imena naselij, kjer so se kmetje najdlje upirali plemičem.
- S podatki iz Menartove balade utemelji, kako se je v začetku julija 1515 končala bitka za Celje.
- Iz vira 3 sklepaj, v kateri deželi so se kmetje najdlje upirali.
- S pomočjo vira 4 pojasni vzroke za kmečki poraz.

Dijak 2: Pogled skozi oči plemiča

VIR 5:

(Šolski zgodovinski atlas (2002). Ljubljana: DZS, str. 26.)

VIR 6

/.../ Ker pa je večina podložnikov še vedno vztrajala v uporniških vrstah, je deželna vojska požgala 11 ali 12 vasi pri Rožeku ter pobila nekaj kmetov. /.../ Kmetje so postali nesložni in nekaj nam jih je obljubilo pokorščino. /.../ In ko so šli kmetje na svoje domove, so prišli plemiči in baroni ven (tj. iz Beljaka) vse do njihovih vasi in jih pobili do 400 ter požgali nad devetdeset vasi. /.../ Okolica Bekštanj in Rožeka je bila sicer deloma pomirjena. /.../

Poveljnik koroške deželne vojske Hieronim Zothn se je vrnil 25. junija s 300 pešci od cesarja v Beljak, osem dni pozneje, do 3. julija, pa naj bi prišlo v isto mesto še 1000 cesarjevih vojakov. /.../ Welzer in Dietrichstein nista več čakala prihoda teh drugih čet. Poslala sta /.../ deželno vojsko in z Zothnovimi vojaki takoj proti Althofnu. Prisilili so upornike v trgu k vdaji in k prisegi, da izstopajo iz kmečke zveze.

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 99–100.)

VIR 7

Le malo pozneje, morda že istočasno kakor na Koroškem, so se začeli boji plemiške vojske zoper upornike tudi na Štajerskem. V drugi polovici junija je bil po sporazumu kranskih, štajerskih in koroških deželnih stanov izvoljen skupni poveljnik za vojsko vseh treh ogroženih dežel, Jurij Herberstein. Vse pglavitne uspehe je izbojeval samo z 900 vojaki, ki so jih bili najeli že maja štajerski deželni stanovi.

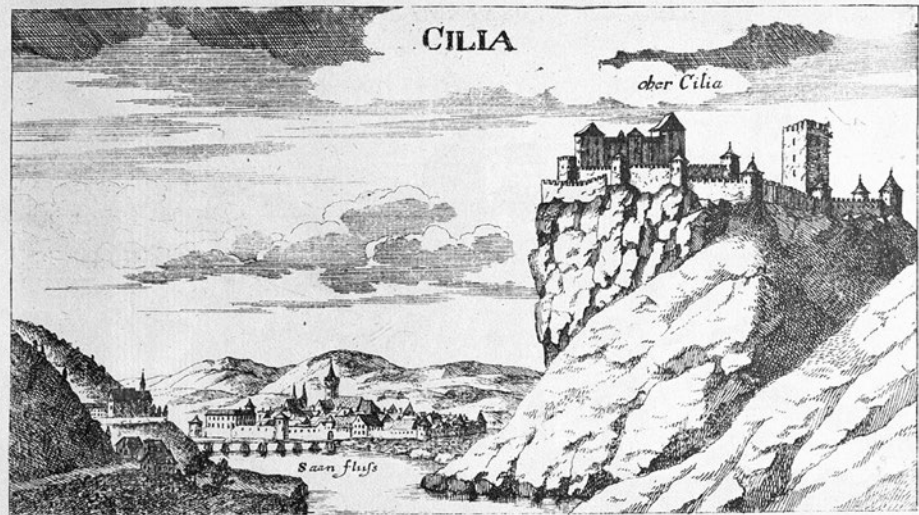
/.../

Od Maribora je Herberstein hitel proti Celju v mesto. Tu je odločilno premagal uporniško vojsko, pač po 5. in pred 10. julijem. /.../ Kmetje so bili namreč pred Herbersteinovim prihodom zasedli zgornji celjski grad in so po poročilu nemške žolnierske pesmi sami s svojim napadom na mesto in deželno vojsko izzvali bitko, ki jim je prinesla katastrofalen poraz. /.../ Kmetje so večkrat zahtevali, naj se jim Celje vda, toda mesto se je prebudilo, z dobrimi topovi jih strašilo. Zato pa med uporniki vsak priseže sam zase, mestu mora priti gorje; sveže hočemo začeti, nikogar živega pustiti. /.../ Srce se jim smeji: Stara pravda! Takoj nasproti so jim šli, jih na bojišču stati videli: le vkup, le vkup, le vkup, le vkup, uboga gmajna! /.../ Prav kmalu nato se je igra končala. Mnogoteri je bil zaboden na kmečki strani v kratkem času. Konec je bil njihovega bahanja. /.../ Stara pravda! Tvegano igro na srečo so izgubili, na suho so jih obrili. Le vkup, le vkup, le vkup, le vkup boga gmajna, zaradi svojega hinavstva in prekanjenosti obešena in tudi na kol nataknjena. /.../ Obseg bitke kaže tudi sporočilo cesarju Maksimilijanu, da je v njej padlo okrog 2000 kmetov (medtem ko trdi poznejše poročilo iz konca 16. stoletja, naj bi jih padlo okrog 700).

Toda s celjsko bitko je prišel že konec velikih bojev med uporniki in fevdalnimi vojskami. Začelo se je podrobno zatiranje uporniškega gibanja na Spodnjem Štajerskem. Trajalo je okrog dva tedna. /.../ Freisinški škof je pisal svojemu tajniku, da gospod Jurij pl. Herberstein, poveljnik na Štajerskem, nasprotno (navodilom) komisije cesarskega Veličanstva požiga, obeša, natika na kol in drugače nadleguje. /.../

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 100–103.)

VIR 8:

Celje, Georg Matthäus Vischer, Topographia Ducatus Stiriae, Gradec 1681.

(Dostopno na spletni strani:

http://sl.wikipedia.org/wiki/Celje#/media/File:Vischer_-_Topographia_Ducatus_Stiria_-_035_Cilli_-_Celje.jpg (dostop: 26. 4. 2015).)

VIR 9

Potem ko je Herbersteinova vojska obšla Savinjsko dolino in ozemlje vzhodno od Celja, je okrog 22. julija, morda še kak dan poprej, pri Rajhenburgu prekoračila Savo ter začela hitro prodirati v Dolenjsko gričevje severno do doline Krke.

/.../ In 25. julija, ko je Herberstein stal še globoko na Dolenjskem, ni bilo na Gorenjskem nobenega kmečkega zborovanja več. Zato po pravici pravi Dietrichsteinovo družinsko izročilo po omembi Herbersteinovega prihoda na Kranjsko kratko: s tem je bila kmečka zveza razbita.

Po Valvasorjevem poročilu je prišel Herberstein na Kranjsko s cesarjevimi, koroškimi in štajerskimi četami. Čeprav so se uporniki takoj potuhneli, je prešel vso Kranjsko (in) spraval plemstvo na svobodo. Latinski verzi iz Škofje Loke pričajo, da tudi pri tem ni ravnal nič mileje kakor prej: Brez haska zvezani so bili odbiti od močnega Marta in neumnost je upornikom prinesla kazen. Del je bil pobit z orožjem, pribit s sulico, del razsekan z nožem, del razčetrverjen, del obešen na drevo in zagleda od tod v plamenih goreti svoje hiše; vsak, tudi revež, je prisiljen z denarjem odkupiti hišo in premožni izprazni denar iz žepa. V tožbah in joku se ljudstvo bridko žalosti; z žalostnim srcem prenaša kmet to kazen zaradi pravde, ki jo postavlja v ospredje, ko se trudi pogubiti gospodo.

Tako je bil do konca julija ali najkasneje v prvih dneh avgusta po skoraj štirih mesecih kmečke premoči zadušen kmečki upor v vseh treh deželah. Morda je segel celo v četrti – na Goriško. Po koncu odpora so namreč zahtevali tudi od tolminskega glavarja, naj pobere odkupno globo od Tolmincev, ki da so se pridružili upor /.../.

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 105–106.)

Aktivnosti za samostojno delo dijaka:

- S pomočjo vira 6 opiši zadnje akcije deželne vojske za zatrtje upora na Koroškem.
- Poimenuj skupnega vojaškega poveljnika vseh treh dežel. S pomočjo virov 7 in 8 opiši potek bitke za Celje. Žolnirski novičar je v Novi pesmi o kranjskih kmetih, ki je bila julija 1515 natisnjena na Dunaju v obliki letaka, ohranil dve značilni puntarski gesli, povzeti po stari slovenski puntarski pesmi, ki predstavljata prve natisnjene slovenske besede. Gesli podčrtaj v viru 7.
- V odlomku iz latinske pesmi iz Škofje Loke podčrtaj dele besedila, ki potrjujejo nasilno ravnanje Herbersteinove vojske pri zatiranju kmečkega upora na Kranjskem (vir 9).
- Na zemljevid vriši potek zadnjih akcij deželne vojske pri zatiranju kmečkega upora (vir 5).

Dijak 3: Pogled skozi oči cesarja

VIR 10

/.../ Na Koroškem je sprožil začetek novega razvoja Dietrichstein /.../. Z razglasom cesarjevega naročila, naj se stanovi branijo proti upornikom, in s sporočilom, da že prihaja na pomoč cesarjeva vojska, je utrdil položaj stanov v Beljaku, kjer so meščani predtem že omahovali med fevdalci in uporniki. /.../

Poveljnik koroške deželne vojske Hieronim Zothn se je vrnil 25. junija s 300 pešci od cesarja v Beljak, osem dni pozneje, do 3. julija, pa naj bi prišlo v isto mesto še 1000 cesarjevih vojakov /.../.

Upor na Koroškem je bil zadušen. Cesarjeva poglavitna vojska pa se je nekoliko zamudila. Prišla je v Beljak šele, ko so bili boji že končani, torej med 5. in 10. julijem.

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 98–100.)

VIR 11

Seveda je bilo treba za tak način bojevanja, kakršen se je začel po bitki pri Celju, veliko vojakov. Zaradi tega je razumljiv strah štajerskih deželnih stanov, izražen v pismu 13. julija, da 900 njihovih najemnikov ne bo moglo opraviti vsega, in jasna tudi prošnja na cesarja za vojaško pomoč. Res je pomoč prišla, in sicer 400 koroških in 1000 cesarskih žolnirjev (Landsknechtov – najemnikov). Toda ta pomoč je prišla šele po bitki pri Celju, potem ko je bilo poglavitnih bojev že konec.

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 103–104.)

VIR 12

/.../ Toda tudi iz tega Maksimilijanovega pisma (op. z dne 14. julija) odseva prepričanje, da je treba ne le potlačiti upor, temveč odstraniti tudi njegove vzroke, urediti razmerje med položniki in gospodi (seveda v cesarjevo korist). /.../. Kako vse drugačen je bil poziv kranjskega deželnega glavarja Janeza Turjaškega, ki je prosil Herbersteina samo za to, da naj bi prisilil kmete z ognjem in mečem /.../, da mu bodo vrnil njegov grad Mirno. /.../ Na takšne pozive se je oziral Herberstein veliko bolj kakor na naročila cesarjevih komisarjev.

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 104–105.)

VIR 13

Odkar so obstajali denar, mesta in smodnik, je bilo podeljevanje zemljišč s podložnimi kmeti kot plačilo za vojaško službo ravno tako zastarelo kot viteštvo nasploh. Zaradi tega Maksimilijan pri svojih vojnah, ki jih je bojeval s francoskim kraljem predvsem za posesti v severni Italiji, ni več uporabljal svojih viteških podložnikov, ampak plačane soldate, ki so se bojevali samo zato, da bi zaslužili solde – denar. Takšne soldate so imenovali landsknehti. To so bili divji, surovi možakarji, ki so se najbolj veselili, če je bilo moč kaj upleniti. Nosili so neverjetno kričeče obleke. Niso se bojevali za domovino, ampak za denar, in udinjali so se pri tistem, ki je več plačal. Zaradi tega je cesar potreboval mnogo denarja. Ker pa ga ni imel, si ga je moral izposojati pri bogatih trgovcih v mestih. Zaradi tega je moral biti prijazen z mesti, to pa je jezilo viteze, ki so se zdeli sami sebi čedalje bolj odveč.

(Gombich, E. H. (1991). Kratka svetovna zgodovina za mlade bralce. Od pradavnine do sedanjosti. Ljubljana: DZS in Panatal, str. 174.)

VIR 14:

*Hans Sebald: Trije landsknehti, grafika, 16. stoletje.
(Dostopno na spletni strani: <http://en.wikipedia.org/wiki/Landsknecht#/media/File:Landsknechte.jpg> (dostop: 8. maj 2015).)*

Aktivnosti za samostojno delo dijaka:

- Iz vira 10 in 11 ugotovi, kakšna je bila vloga cesarjeve vojske pri zatrtju kmečkega upora na Koroškem in Štajerskem ter v bitki za Celje.
- Pojasni razliko med prošnjama cesarja Maksimilijana in kranjskega deželnega glavarja Janeza Turjaškega, naslovljenima na vojaškega poveljnika Herbersteina julija 1515 (vir 12).
- Cesarju Maksimilijanu so nadeli dva nadimka: zadnji vitez in prvi landsknecht. S pomočjo podatkov iz virov 13 in 14 sklepaj na razlike med vitezom in landsknechtom.

Aktivnosti za delo šeste trojice za primerjavo pogledov na dogajanje ob koncu vseslovenskega kmečkega upora od julija do začetka avgusta 1515:

- S pomočjo podatkov iz virov potrdite ali ovrzite naslednje trditve:

Trditev	Dokazi iz virov
<i>Bitka za Celje je bila za kmete prelomna.</i>	
<i>Plemiška vojska je zatrla upor v vseh treh deželah.</i>	
<i>Cesar s svojo najemniško vojsko ni bistveno posegel v upor.</i>	

- Na osnovi virov izberite dokaze, s katerimi boste utemeljili pozitiven ali negativen odnos med predstavniki posameznih družbenih slojev.

Odnos	Pozitiven/negativen	Dokazi iz virov
Odnos kmet – plemič		
Odnos plemič – cesar		
Odnos cesar – kmet		

- Presodite uporabno vrednost zgodovinskih virov glede na vključenost objektivnih dejstev in subjektivnih mnenj, tako da dejstva in mnenja (interpretacije piscev) izpišete v preglednico.

Viri	Objektivna dejstva	Subjektivna mnenja
Primer vira 1		
Primer vira 2		
Primer vira 3		

Sedma trojica: V znamenju puntarskega pfeniga ali posledice kmečkega upora

Dijak 1: Pogled skozi oči kmeta

VIR 1

/.../ Pa tudi Valvasor pripoveduje z zadovoljstvom fevdalnega gospoda, da so bili kmetje po prihodu Herbersteinove vojske kmalu razbiti in tudi trdno kaznovani. Vzeli so jim imetje in mnogim tudi življenje. Neredki so bili natakneni na kol, obešeni ali so jih pretepli s šibami. Mnogim so požgali hiše. Ostali so morali dati vsak od hiše po en goldinar (pač kot odkupnino, da je niso požgali). Tako so jim izčistili žolč. /.../

Ujete uporniške glavarje in kolovodje so usmrtili v Kranju in Gradcu (tu 10 voditeljev, 15 poveljnikov in 136 upornikov, sicer nam številke niso znane), veliko pa tudi kar na kraju, kjer so jih ujeli, in morda tudi še v kakem drugem mestu. /.../

Uporniki so leta 1515 požgali ali vsaj poškodovali večino gradov in nekaj krajev (zlasti Brežice), plemiška vojska je požgala številne vasi ali posamezne kmečke domačije, pobila mnogo podložnikov, opustošila polja. /.../

Kazen, ki so jo določili stanovi in cesar, je zadela vse upornike, prav tako tudi plačevanje puntarskega pfeniga. Ni znano, kako se je nehala razprava o odškodnini, ki so jo zahtevali zemljiški gospodje za škodo, ki so jo imeli ob uporu. Gotovo pa so morali delati podložniki tlako pri popravljanju starih in postavljanju novih gradov. /.../ Kmečki položaj se v bistvu ni prav nič spremenil. Ostale so še vedno dajatve, tlaka, izredni davki /.../. Edino, kar je cesar dosegel, je bilo, da je močnejše uveljavil svoje sodno posredovanje ob sporih med podložniki in zemljiškimi gospodi.

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 108, 115, 121.)

VIR 2:

Kaznovanje kmečkih upornikov, lesorez.
(Wikimedia Commons.)

Aktivnosti za samostojno delo dijaka:

- S pomočjo virov 1 in 2 naštej neposredne posledice vseslovenskega kmečkega upora za kmete.
- Utemelji, ali se je po upor poloţaj kmečkih podloţnikov dolgoročno spremenil.

Dijak 2: Pogled skozi oči plemiča

VIR 3

Proti tem cesarjevim predlogom so sestavili kranjski deţelni stanovi na sestanku v Ljubljani 24. avgusta obseţen odgovor. /.../ Popolnoma so se stanovi strinjali s cesarjevimi predlogom glede smrtne kazni za voditelje, ki ne morejo dokazati, da so bili k svojemu delu prisiljeni: /.../.

Glede denarne kazni pa je bila stvar drugačna. Stanovi so le delno sprejeli cesarjeve predloge. Iz vsega zmanjševanja zlasti dajatev njihovih podloţnikov je razvidno, da so se le dobro zavedali, da bi se – posebej spričo opustošenosti podeţelja v zadnjem obdobju upora – z naloţitvijo kazni zmanjšala hkrati z gospodarsko močjo podloţnikov v prvi vrsti tudi korist, ki bi jo mogli iztisniti iz podloţnikov graščaki sami zase. /.../ Toda v določbi o rokodelcih, dninarjih, hlapcih brez zemlje in rudarjih se vidi, kako so varovali svoje koristi: odobrili so cesarjevo določbo, naj plačajo do določenega roka po presoji pobiralcev povprečno poldrugi renski goldinar kazni /.../. Cesarjev predlog o davku, ki naj se plača od kmetij, katerih hasnovalci se upora niso udeleţili, so stanovi le nebiestveno spremenili. /.../ Tudi Maksimilijanov predlog glede kazni za prostovoljne upornike iz mest in trgov so stanovi sprejeli. Glede meščanov, ki se upora niso udeleţili, so z utemeljitvijo, da so mesta nosila vsa deţelna bremena in na istih davčnih podlagah kakor druga dva stanova, stanovi cesarjev predlog zniţali na mero davka na podeţelju: /.../.

Da bi cesarja spričo zmanjšane vsote davka vsaj nekoliko zadovoljili, so stanovi pristali še na nov dodatni davek po pol goldinarja od vsake kmetije; plačal naj bi se do 11. novembra 1516 /.../.

Glede puntarskega pfeniga stanovi niso imeli takšnih pomislov kakor glede davka, marveč so se cesarju mirno zahvalili za nov dohodek, ki jim ga je dovolil. /.../

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 111–113.)

VIR 4

/.../ Stanovi niso bili zadovoljni z ravnanjem komisarjev z uporniškimi voditelji, češ da je premilo in da se pri kmetih znova kažeta stara nepokorščina in objestnost, znova da groze z uporom. /.../

Prav ta vprašanja so stanovi obširneje obravnavali na svojem sestanku konec decembra. Glede zahteve komisarjev, naj se zemljiški gospodje puste zaslišati glede na kmečke pritožbe, so izjavili, da hočejo ostati pri svoji prvotni privolitvi in jo izpolniti, vendar šele tedaj, ko bodo kmetje, ki so se uprli, popravili vso škodo, ki so jo protipravno in nasilno naredili (torej s prav obrnjenim zaporedjem, kot so ga predložili komisarji!). /.../

Končno so se stanovi ob tej priložnosti ostro postavili za svoje dohodke in proti vsakemu popuščanju v korist poraženih podložnikov v vseh vprašanjih, ki so jih nakazovali komisarji kot sporna glede mere kmečke obremenitve v korist graščini. Tlaka je v navadi že 40 – 60 let, stanovi so jo po deželnem pravu priposestovali in so v (njeni) pravični posesti in nihče od njih ni naložil podložnikom nove tlake. Ko bi ne bilo slabih vojnih časov, mnogih davkov, tudi nekaj novih mitnin in carin in ko bi se kmetom ne bile zaprle ceste v Italijo, bi si ti pač tudi kljub tlaki opomogli. Glede davka imajo stanovi pravico, da ga nalože svojim kmetom, in jih s tem ne bi stiskali, marveč prej varovali, čeprav kmetje v zadnjem času gospodov niso prav nič varovali. /.../ Z globami podložnika navadno tlačijo deželnoknežja sodišča, kajti drugih je malo v deželi.

Ker kažejo vsi znaki, da se kmetje vnovič pripravljajo na upor, ponavljajo stanovi svojo zahtevo, naj se spravi kmečko orožje po gradovih, in spet pozivajo cesarja, naj da podreti tabore. /.../ Ob potrebi bo rešilo dinastijo samo pobožno, zvesto plemstvo s pošteno in moško roko in ne nezvesti slovenski kmet.

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 116–118.)

Aktivnosti za samostojno delo dijaka:

- Iz virov 3 in 4 ugotovi, kakšno je bilo stališče kranjskih deželnih stanov do cesarjevega predloga glede smrtnih kazni za uporniške voditelje, denarnih kazni, davka, puntarskega pfeniga, ureditve razmerja med podložniki in zemljiškimi gospodi, kmečkih taborov.

Dijak 3: Pogled skozi oči cesarja

VIR 5

Cesar je v svojem navodilu za komisarje na Kranjskem 7. avgusta najprej zavrnil sum, da bi bil v zvezi z upornimi kmeti. /.../ Ker je sedaj mir obnovljen in bosta še preostale krajevne nemire pač zlahka odpravili stanovska in njegova vojska, odhaja spet iz Avstrije in pušča kot svojega namestnika in pooblaščenca krškega škofa, kardinala Langa.

Slede nasveti za kaznovanje upornikov: s smrtno kaznijo jim bo sicer na splošno prizanesel, ne pa nekoliko občutnejše kazni. Vsak zemljiški gospod naj pobere in odda od vsake kmetije, katere posestnik se je udeležil upora, po 3 renške goldinarje /.../. Vsi hlapci, rokodelci, dninarji in rudarji, ki so se uprli in nimajo zemljiške posesti, naj bodo kaznovani /.../ s plačilom poldruega goldinarja. Tisti, ki so upor sprožili, in uporniški poglavarji in kolovodje, ki ne morejo dokazati, da so bili k udeležbi prisiljeni, pa morajo biti obešeni. Vsak podložnik naj za večer opomin v prihodnje plačuje od svoje kmetije svojemu zemljiškemu gospodu 2 do 3 krajcarje. Ta dajatev naj se vpiše v urbar pod imenom puntarski pfenig. Kakor podložniki članov deželnih stanov morajo plačati kazen in dajatev tudi položniki na posestvih deželnega kneza. /.../ Vsi v mestih ali trgih bivajoči meščani, ki so prostovoljno pristopili h kmečki zvezi, naj plačajo 10 renških goldinarjev kazni /.../.

Denarne dajatve od upornikov naj bi se dopolnile še z davki na tiste, ki so ostali mirni. Vsak zemljiški gospod, čigar podložniki se niso udeležili upora, naj bi plačal od kmetije po pol goldinarja /.../, ne kot kazen, marveč kot davčni prispevek. Tudi meščani in tržani, ki se upora niso udeležili, naj se udeleže pri tem davku /.../.

Ves ta denar se bo po cesarjevih besedah porabil za našo in naših dežel splošno korist, namreč za /.../ utrjeno obmejno obrambo proti Turkom, Benečanom in kmetom /.../.

Maksimilijan je na podlagi izpričanih dejstev bolj verjel kmečkim pritožnikom kakor dolгим stanovskim poročilom. Zato smo sklenili za pošteno, dobro vlado nas in naših stanov, za mir in ohranitev vseh naših vladarskih dohodkov, spodobnih in dobrih dajatev in služnosti, poleg tega da dokažemo pravičnost tudi do podložnikov, temeljito poizvedovati glede stiske in dobrega in zaslišati pritožbe podložnikov in enako, kar bi se imel kateri od članov stanov pritožiti proti podložnikom, in potem v posvetovanju z deželnimi stanovi ali z njihovim pooblaščenim odborom obnoviti red, mero in postavo, kako naj bo v bodoče vselej z rednimi dajatvami in služnostmi in tudi z davki, kaznimi, pokorami, tlako in podobnimi rečmi. O načinu, kako naj se to izvede, naj se posvetujejo deželni stanovi s pooblaščenim kardinalom Langom.

(Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Ljubljana: DZS, str. 108–111.)

Aktivnosti za samostojno delo dijaka:

- Iz vira 5 ugotovi, katere denarne dajatve, davke in ostale kazni za upornike je predlagal cesar Maksimilijan v navodilu za komisarje na Kranjskem 7. avgusta 1515. Kaj je želel s tem doseči?

Aktivnosti za delo sedme trojice za primerjavo pogledov na posledice kmečkega upora od avgusta 1515 dalje:

- S pomočjo podatkov iz virov potrdite ali ovrzite naslednje trditve:

Trditev	Dokazi iz virov
<i>Uporni kmetje so bili po koncu upora strogo kaznovani.</i>	
<i>Deželni stanovi so za uporne kmete zahtevali strožje kazni kakor cesar.</i>	
<i>Cesarjevi predlogi o kaznovanju so izhajali iz lastnih koristi in želje po odpravi kmečkega nezadovoljstva.</i>	

- Na osnovi virov izberite dokaze, s katerimi boste utemeljili pozitiven ali negativen odnos med predstavniki posameznih družbenih slojev.

Odnos	Pozitiven/negativen	Dokazi iz virov
Odnos kmet – plemič		
Odnos plemič – cesar		
Odnos cesar – kmet		

- Presodite uporabno vrednost zgodovinskih virov glede na vključenost objektivnih dejstev in subjektivnih mnenj, tako da dejstva in mnenja (interpretacije piscev) izpišete v preglednico.

Viri	Objektivna dejstva	Subjektivna mnenja
Primer vira 1		
Primer vira 2		
Primer vira 3		

NALOGE ZA POVZEMANJE UČNE SNOVI IN OBLIKOVANJE »VELIKE SLIKE«

Sočasno rešujete skupne naloge, ki se nanašajo na poudarjanje glavnih zamisli in bistva učne snovi z različnih zornih kotov, primerjavo razmerij med posameznimi družbenimi sloji in presojo uporabne vrednosti zgodovinskih virov.

- Povzemite bistvo glavnih faz vseslovenskega kmečkega upora z zornega kota kmetov, plemičev in cesarja.

POGLEDI NA VSESLOVENSKI KMEČKI UPOR			
	Pogled skozi oči kmeta	Pogled skozi oči plemiča	Pogled skozi oči cesarja
Vzroki			
Povodi in žarišča			
Začetek			
Širjenje in vrhunec			
Zahteve			
Konec			
Posledice			
Sklep			

- Na podlagi primerjave odnosov med različnimi družbenimi sloji skozi posamezne faze vseslovenskega kmečkega upora utemeljite, do kolikšne mere so se razmerja spreminjala.

ODNOSI MED POSAMEZNIMI SLOJI V VSESLOVENSKEM KMEČKEM UPORU			
	Odnos kmet – plemič	Odnos plemič – cesar	Odnos cesar – kmet
Vzroki			
Povodi in žarišča			
Začetek			
Širjenje in vrhunec			
Zahteve			
Konec			
Posledice			
Sklep			

- Presodite uporabno vrednost zbranega gradiva glede na vključenost virov prve in virov druge roke skozi posamezne faze vseslovenskega kmečkega upora, tako da primere virov prve in druge roke izpišete v preglednico.

VIRI O VSESLOVENSKEM KMEČKEM UPORU		
	Viri prve roke	Viri druge roke
Vzroki		
Povodi in žarišča		
Začetek		
Širjenje in vrhunec		
Zahteve		
Konec		
Posledice		
Sklep		

NALOGA V RAZMISLEK

Nalogo za globlje razumevanje učnega problema reši samostojno, tako da argumentiraš odgovor na ključno vprašanje:
VSESLOVENSKI KMEČKI UPOR – BOJ ZA STARO PRAVDO ALI NOVO DRUŽBENO UREDITEV?

NALOGA ZA ŠIRŠI VPOGLED V RAZUMEVANJE UČNE SNOVI

V okviru timskega pouka z likovno umetnostjo na steni ali papirju NARIŠITE STRIP, tako da vsaka trojica najprej samostojno nariše stripovsko risbo glede na problem, ki ga je tudi obravnavala samostojno: *V znamenju zgrinjanja nevihtnih oblakov*, *V znamenju isker*, *V znamenju kmečke zveze*, *V znamenju zbiranja uboge gmajne*, *V znamenju boja za staro pravdo*, *V znamenju ognja in meča*, *V znamenju puntarskega pfeniga*. Vse stripovske risbe sestavite v celoto z naslovom *PO SLEDEH VSESLOVENSKEGA KMEČKEGA UPORA*.

<i>V znamenju zgrinjanja nevihtnih oblakov</i>	<i>V znamenju isker</i>	<i>V znamenju kmečke zveze</i>	<i>V znamenju zbiranja uboge gmajne</i>	<i>V znamenju boja za staro pravdo</i>	<i>V znamenju ognja in meča</i>	<i>V znamenju puntarskega pfeniga</i>
--	---------------------------------	--	---	--	---	---

Mag. Aleksandra Boldin, Gimnazija Slovenske Konjice

VSESLOVENSKI KMEČKI UPOR 1515: ZBOROVANJE V KONJICAH – DELO Z ZGODOVINSKIMI VIRI

UVOD

Ob 500. obletnici vseslovenskega kmečkega upora smo v okviru obvezne širše teme Razvoj zgodovinskih dežel in Slovenci (v drugem letniku gimnazije) učni sklop Vseslovenski kmečki upor 1515 obravnavali multiperspektivno z vidika različnih zgodovinskih virov, splošnih zgodovinskih konceptov in razvijanja kompetenc, ki so predstavljene v nadaljevanju. V okviru učnega sklopa je načrtovan ožji učni problem: Vseslovenski kmečki upor 1515 – Zborovanje v Konjicah. V okviru tega je bil zasnovan delovni list, ki z izbranimi viri iz slovenske zgodovine (ob uporabi ustreznih didaktičnih pristopov pri obravnavi konkretnih primerov s poudarkom na lokalni zgodovini) vpliva na oblikovanje pozitivnega odnosa do slovenske narodne identitete ter ohranjanje spomina na zgodovinsko-kulturno dogajanje.

NAVEZAVA NA UČNI NAČRT (GIMNAZIJA)

Širša tema iz učnega načrta	Razvoj zgodovinskih dežel in Slovenci
UČNI SKLOP:	Gospodarski položaj kmečkega prebivalstva in kmečki upori
UČNI PROBLEM:	Vseslovenski kmečki upor 1515: Zborovanje v Konjicah
PRIČAKOVANI DOSEŽKI ZA VSEBINSKO ZNANJE (ZG. DOGODKI, POJAVI, PROCESI):	Dijaki/dijakinje: • pojasnijo zgodovinske koncepte, ki se nanašajo na vzroke in posledice kmečkih uporov, razloženost fevdalne družbe in legitimnost upora v njej, pomen upora za slovensko narodno identiteto; • analizirajo konkretne primere in pojasnijo položaj kmetov, ki je vplival na izbruh kmečkih uporov; • razložijo značilnosti vseslovenskega kmečkega upora in ga znajo primerjati s predhodnimi in kasnejšimi kmečkimi upori ter razmislijo, kdaj prenehajo in zakaj; • pojasnijo in ocenijo pomen kmečkih zahtev na zborovanju v Konjicah.
PRIČAKOVANI DOSEŽKI ZA PROCESNO ZNANJE (SPRETNOSTI, VEŠČINE, ZMOŽNOSTI):	Dijaki/dijakinje: • interpretirajo zgodovinske vire in vseslovenski kmečki upor z več vidikov (multiperspektivizem); • analizirajo zemljevid s prikazom slovenskih zgodovinskih dežel in poteka slovenskega kmečkega upora 1515; • analizirajo izbrane zgodovinske vire in na temelju podatkov oblikujejo zaključke, argumente, razlage, mnenja, stališča; • napišejo povzetke, miselne vzorce ipd.; • razvijejo spretnost oblikovanja argumentov; • razvijejo socialne spretnosti (naloge rešijo v dvojicah, skupinska diskusija).
PRIČAKOVANI DOSEŽKI ZA ODNOSNO ZNANJE (VREDNOTE):	Dijaki/dijakinje: • sklepajo, zakaj pomeni povezovanje razrednega boja s kmečkimi upori stereotip; • z obravnavo izbranih virov iz socialne slovenske zgodovine vplivamo na oblikovanje pozitivnega odnosa do slovenske narodne identitete; • analizirajo konkretne primere s poudarkom na lokalni zgodovini (zborovanje v Konjicah) in razmislijo, zakaj je pomembno ohranjati spomin na zgodovinsko-kulturno dogajanje.

KLJUČNE KOMPETENCE:	• sporazumevanje v maternem jeziku (pravilna uporaba zg. terminologije), • socialne in državljanske kompetence (kultura dialoga in argumentiranje), • kulturna zavest in izražanje (pozitiven odnos do ohranjanja spomina na zgodovinsko-kulturno dogajanje in igre vlog), • učenje učenja (spretnosti pri delu z zg. viri in samorefleksije), • kompetence v znanosti (vzročno-posledično mišljenje ter sklepanje z dokazi iz virov), • digitalna pismenost.
KLJUČNI KONCEPTI:	kmečki upori, razslojenost fevdalne družbe.
DIDAKTIČNI PRISTOPI:	Učnolilni in procesno-razvojni pristop, kompetenčni pristop, učne oblike (delo v dvojicah), aktivne učne metode (delo z multiperspektivnimi pisnimi zgodovinskimi viri, skupna diskusija, zg. esej); avtentična učna oblika – igra vlog (aktivno sodelovanje na množični javni prireditvi – uprizoritev kmečkega upora ob 500. obletnici slovenskega kmečkega upora 1515 (Slovenske Konjice, 19. 4. 2015), medpredmetna povezava s sociologijo.
(SAMO)REFLEKSIJA UČITELJA:	Kaj mi je pri obravnavi kmečkih uporov z zg. viri uspelo? Kaj moram izboljšati? Ali zaradi dela z zg. viri bolj kvalitetno uresničujem učne cilje oz. pri dijakih dosegam globlje razumevanje?
(SAMO)REFLEKSIJA DIJAKA:	Ali zaradi učenja z zg. viri bolje razumem učno snov? Ali sem imel/-a težave in kako bi jih lahko odpravil/-a?

Potek učnega procesa:

Faza učnega procesa – uvajanje, obravnavanje nove učne snovi, preverjanje znanja.

Čas obravnave:

1 učna ura, domače delo (in avtentična oblika dela – igra vlog (aktivno sodelovanje na množični javni prireditvi – uprizoritev kmečkega upora ob 500. obletnici slovenskega kmečkega upora 1515, Slovenske Konjice, 19. 4. 2015)).

DEJAVNOSTI UČITELJICE	DEJAVNOSTI DIJAKOV
Ob delovnem listu poda dijakom navodila za delo v dvojicah; spremlja njihovo delo in daje pojasnila pri morebitnih nejasnostih.	Pri reševanju delovnih listov sodelujejo v dvojicah. Pri delu lahko uporabljajo tudi tablične računalnike.
Pri skupnih nalogah vodi in usmerja diskusijo ter jih spodbuja h kritičnemu mišljenju in multiperspektivnosti.	V diskusiji aktivno sodelujejo in kritično razmišljajo.
	Za domačo nalogo napišejo zgodovinski esej, v katerem poleg pridobljenega znanja pri pouku zgodovine vključijo tudi sociološki vidik ter svoj vidik – izkušnje sodelovanja v avtentični obliki spoznavanja srednjeveške oz. zgodnje novoveške družbe.
Izvede (samo)refleksijo.	Izpolnijo (samo)refleksijske vprašalnike.

OPIS IN UTEMELJITEV POTEKA AKTIVNOSTI

Pričakovani dosežki vključujejo vsebinska znanja, ki se nanašajo na vzroke in posledice kmečkih uporov s poudarkom na vseslovenskem kmečkem uporu 1515 in zborovanju v Konjicah. Ob tem dijaki razložijo razslojenost fevdalne družbe in legitimnost upora v njej ter pomen upora za slovensko narodno identiteto v kasnejših zgodovinskih obdobjih. Pri procesnih znanjih sta izpostavljena interpretacija zgodovinskih virov in multiperspektivizem. Naloge so dijaki reševali v dvojicah, sledila je skupna diskusija, kjer se je pri posameznih dijakih zelo izražala spretnost argumentiranja in razvijanja zgodovinskega načina mišljenja. Odnosno znanje so izgrajevali prek analize konkretnih primerov iz virov s pou-

darkom na lokalni zgodovini in ob tem razvijali pozitiven odnos do ohranjanja spomina na zgodovinsko-kulturno dogajanje v času kmečkih uporov. Pri tem je bila v diskusiji izražena multiperspektivnost pri upoštevanju različnih pogledov s stališča posameznih slojev fevdalne družbe. Reševanje nalog (delo v dvojicah), diskusija in pisanje zgodovinskega eseja so od dijakov zahtevali različne miselne procese: sklepanje, argumentiranje, utemeljevanje, primerjanje, poleg tega pa razvijanje ključnih kompetenc: sporazumevanje v maternem jeziku, ki so ga razvijali z ustrezno rabo zgodovinske terminologije, kar se je še posebej izražalo pri pisanju eseja. Socialne in državljanske kompetence so razvijali s kulturo dialoga v diskusiji in z argumentiranjem; kulturno zavest in izražanje pa s pozitivnim odnosom do ohranjanja spomina na zgodovinsko-kulturno dogajanje in tudi prek popularizacije zgodovinskih dogodkov (uprizoritev kmečkega upora). Kompetence v znanosti so dijaki razvijali prek vzročno-posledičnega mišljenja ter sklepanja z dokazi iz virov; učenje učenja z razvijanjem spretnosti pri delu z zgodovinskimi viri in s samorefleksijami, digitalna pismenost pa se je pri nekaterih dijakih bolj izražala z uporabo tablic in pametnih telefonov pri iskanju drugih virov in informacij na spletu.

Pri obravnavi zgoraj omenjenega učnega problema so dijaki aktivno sodelovali tudi v avtentičnih učnih oblikah (igre vlog), saj so igrali na množični javni prireditvi – uprizoritev kmečkega upora ob 500. obletnici slovenskega kmečkega upora 1515 (Slovenske Konjice, 19. 4. 2015). Omenjene aktivnosti so poleg načrtovanega učnega procesa pripomogle k poglobljenemu razumevanju širše teme, kar je bilo še posebej izraženo pri skupni diskusiji in individualnem delu – pisanju zgodovinskega eseja. Pri eseju so dijaki poleg zgodovinskega znanja in razmišljanja vključevali tudi sociološke poglede na obravnavano temo (medpredmetna povezava).

Dijaki so izpolnili tudi evalvacijski vprašalnik, ki njim in učitelju omogoča reflektiranje učnega dela in je spodbuda za vpeljavo morebitnih izboljšav. Morda bi bil obravnavani učni problem še celovitejši in kompleksnejši, če bi vključili še kakšno medpredmetno povezavo – npr. s slovenščino.

LITERATURA

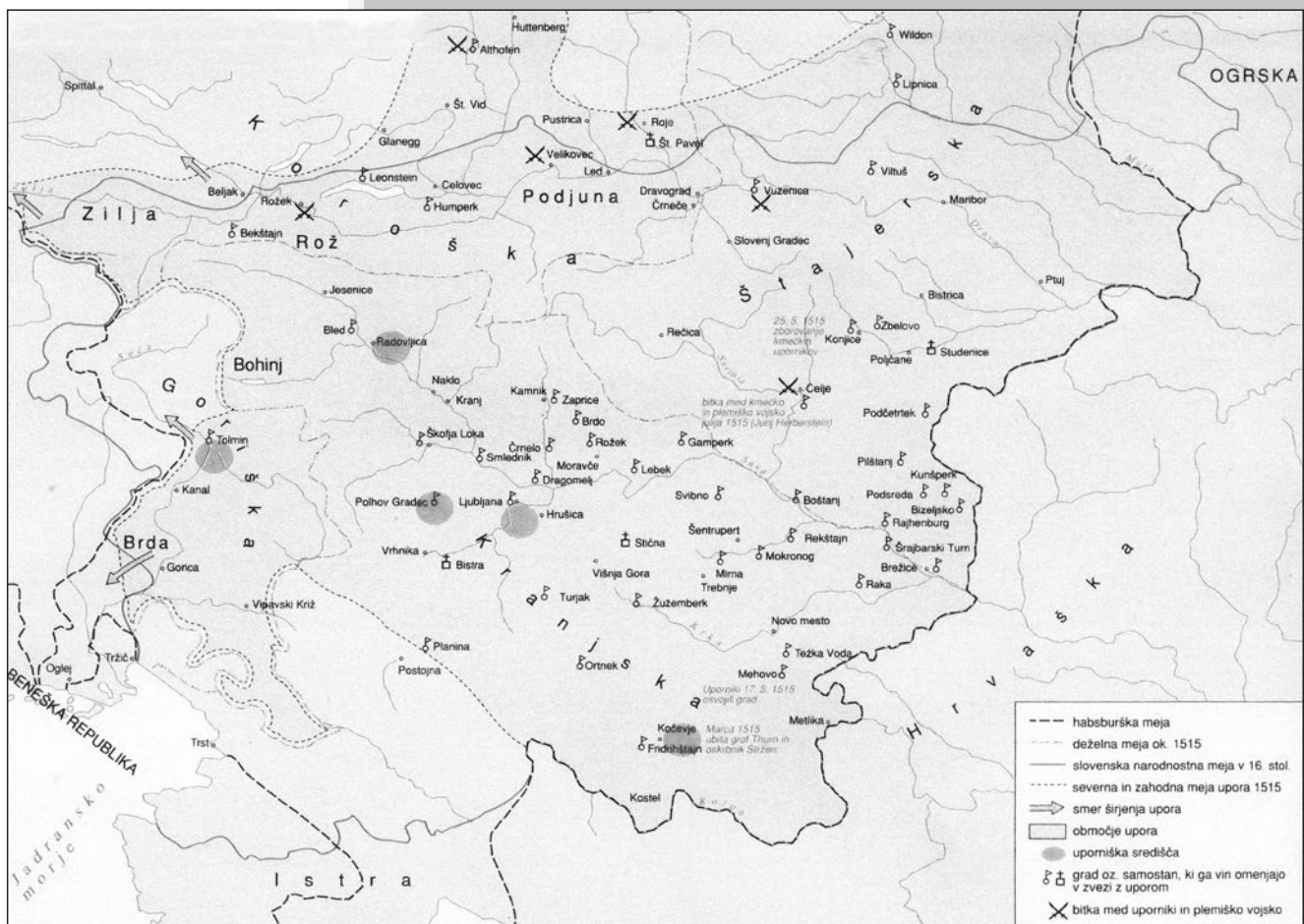
- Fugger, J., Birken, S. (1668). Spiegel der Ehren des Höchstlößlichen Kayser – und Königlichsten Erzhauses Österreich, Nürnberg 1668. Dostopno na: <http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/drwFugger1668> (dostop: 26. 11. 2015).
- Strmšek, P. (1918). O kmečkih vstajah v Studenicah. ČZN 14, str. 101.
- Grafenauer, B. (1939). Potek vseslovenskega kmečkega upora leta 1515 na Spodnjem Štajerskem. ČZN 34, str. 145–162.
- Grafenauer, B. (1962). Kmečki upori na Slovenskem. Ljubljana: DZS.
- Kos, M., Gestrin, F., Melik, V. (1969). Zgodovinska čitanka. Ljubljana: DZS.
- Koropec, J. (1972). Srednjeveško konjiško gospostvo. ČZN NV 8, str. 1–13.
- Valvasor, J. V. (1994, ponatis). Slava vojvodine Kranjske. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Koropec, J. (1996). Svetna zemljiška gospostva na Konjiškem do 1600. Konjiško, 850 let prazupnije. Slovenske Konjice, str. 98–164.
- Mlinarič, J. (1996). Žički kartuzijani in njihovi odnosi s Konjiškimi gospodi, s konjiško župnijo in konjiškimi tržani. Konjiško. 850 let prazupnije. Slovenske Konjice, str. 165–187.

DELOVNI LIST: VSESLOVENSKI KMEČKI UPOR 1515: ZBOROVANJE
V KONJICAH – DELO Z ZGODOVINSKIMI VIRI

DEJAVNOSTI

Na delovnem listu so trije različni viri, ki se nanašajo na največji kmečki upor na Slovenskem. Analizirajte zgodovinske vire in odgovorite na vprašanja – naloge so razdeljene na delo v dvojicah, skupne naloge – diskusijo in individualno delo.

VIR 1:

Zemljevid slovenskega kmečkega upora 1515
(Šolski zgodovinski atlas (2002). Ljubljana: DZS, str. 26.)

VIR 2

SLOVENSKI KMEČKI UPOR 1515

Pritožbe kmetov na zboru v Konjicah

V letih 1514 in 1515 so se dvignili slovenski kmetje v boju za 'staro pravdo', to je proti novim posegom fevdalcev v ureditev zemljiškega gospodstva, proti novim dajatvam in tlaki, kar je bilo s temi posegi povezano. Zahtevali so 'staro pravdo', to je stanje kot je bilo po starem. Povezali so se v kmečko zvezo, ki je zasegla kmalu Kranjsko, razširila pa se je potem tudi na spodnje Štajersko in Koroško. V mesecu maju leta 1515 se je zbralo vodstvo kmečke zveze v Konjicah. Svoje pritožbe so kmetje sestavili v 13 točkah spisa, naslovljenega na cesarja Maksimilijana. Spodnji sestavek je prevod iz takratne nemščine.

Presvetli cesar, najmilostlivejši gospod!

Mi ubogi ljudje, vsi in vsak med nami, pa tudi celokupna gmajna, ki smo sedaj vsi skupaj zbrani v Konjicah, in vsa zveza od Kranjske do Ptuja, dajemo vašemu cesarskemu veličanstvu na znanje, kakšna velika krivica in obremenitev nam je povsod od naših višjih storjena bila.

V prvo smo zelo obteženi zaradi raznovrstnih davkov, ki jih moramo plačevati že vrsto let, zaradi česar so nas povsem izčrpali in pognali v revščino. Na noben način ne verjamemo, da je ta veliki denar prišel v komoro Vašega veličanstva. Marsikateri davki so nam bili naloženi, glede katerih pa nismo nikdar videli pisma in naročila Vašega Veličanstva in o njem slišali. Vse povprek so nam bili naloženi. Zemljiški gospodje so nam večkrat dejali: le dajte davek, vnaprej ne boste nobenega nikdar več dali. Tako so nas spravili v dobrohotnost, kar pa noče imeti nobenega konca. Zato in zaradi drugih obremenitev, od njih storjenih, ki slede, smo bili vsi skupaj pognani v ta upor.

V drugo smo zelo težko in hudo prizadeti zaradi nezmogljive tlake. Stara pravda se hudo krši z nezmogljivo tlako. Pustili nas niso pri stari pravdi, temveč moramo opravljati vse delo v vinogradu, na polju, pri delu na obzidju in jarku, pri opravljanju stavbnega lesa in kuriva, in vse drugo delo, ki je potrebno, kolikokrat se nam zapove, ali pa nas rubijo ... »/.../ Ko smo pri jedi, nam pogosto ne puste toliko miru, da bi pojedli svojo jed, ampak nas poženo spet na delo. Zaradi tega bodo naše in Vašega cesarskega Veličanstva kmetije opustele zaradi zanemarjanja našega lastnega dela.«

V tretje smo mi, uboga gmajna marsikje s tem obteženi, da če eden od nas umre in ga smrt pobere, gospodje pridejo v hišo in vzamejo živino, žito, meso in kar najdejo. In če pusté take reči pri hiši, jih morajo dediči odkupiti z denarjem. Mnogo dedičev zaradi tega izgubi dediščino, ki jo potem zemljiški gospod odda drugim. S tem zapadejo nedorasli mali otroci večkrat v revščino in morajo služiti.

V četrto smo zelo prizadeti s kaznimi in sodnimi globami, ki se zvišujejo – včasih primejo kakega tatu ali čarovnico – pa jih izpuste za denar, vino, živino in drugo blago in ti delajo potem trojno škodo, ker so kaznovani za take in podobne postopke samo na mošnji.

V peto višajo nam večkrat mere pri dajatvah žita in vina, zlasti pri (vino)gorskem pravu. Tudi pri gorskem pfenigu nas pritiskajo v nasprotju s staro pravdo, enako pri dajatvi od vinskega pridelka, ki ga nočejo vzeti od stiskalnice, marveč hočejo pozneje (na dan sv. Martina) imeti čisto vino. Tudi duhovniki in njihovi hlapci pobirajo tako desetino, kakor je po starem nikoli ni bilo.

V šesto: Zelo močno nas obremenjujejo tudi nenavadne mitnine in skladiščna prava, ki so jih svojčas naznanili; milostno spremembo želimo od Vašega cesarskega Veličanstva tudi v tem, da so nam naložili pri mnogih vaseh in nekaterih cerkvah nenavadne nove mitnine, ki jih po starem ni bilo.

V sedmo: Na raznih krajih nas obtežujejo z nenavadnimi cestami (op. glede obvezne poti pri kmečkem trgovanju), ki jih po starem nikoli ni bilo in ki bi jih tudi radi naznanili. Prosimo Vaše cesarsko Veličanstvo za milostno spremembo.

V osmo smo marsikje oškodovani zaradi novca – obremenjujejo nas pri zamenjavi denarja. En krajcar namreč jemljejo le za tri pfenige, medtem ko ga jemljejo od naših sosedov za štiri pfenige.

V deveto nas revne ljudi zelo oškodujejo pri sejmarini. Po starem smo plačevali za sejmarino (marktrecht) dva pfeniga, sedaj pa moramo plačevati dva krajcarja.

V deseto nas obremenjujejo glede ribištva. Prepovedujejo ribariti v malih in velikih potokih, kar je bilo po starem dovoljeno. Kdor ujame perišče rakov, kar po starem nikdar ni bilo prepovedano, ga zapro in mu nalože globo. Sedaj ribarijo grajski hlapci in speljujejo vodo prek njiv, s čimer uničujejo potoke in zemljišče.

V enajsto nas zelo otežujejo glede lesovja v gozdovih, glede nekaterih travnikov in pašnikov. Ponekod so gospodje prepovedali izrabo pravic v gozdu, na travnikih in pašnikih. V tem prosimo za milostno spremembo, da nas pustite pri stari pravdi.

V dvanajsto smo mi revni ljudje tudi v tem obteženi, da če ob času tožimo gosposko, bodisi zaradi krivde ali drugega, nam ne odločijo, ne brez prava in ne po pravu. Iz tega vzraste nemir. Prosimo za milostno spremembo.

(Podložniki se v tej točki torej pritožujejo, da se njihove tožbe ne jemljejo v sodni postopek.)

V zadnje so iz naše, v Konjicah zbrane gmajne, po nekolikokrat revni ljudje pred nas stopili in dejali, kako jim njihovi gospodje grozé po telesu in življenju, da jim bodo brž ko bo zveza razpuščena, njihova zemljišča odvzeli. Zategadelj je gmajna razburjena in bi zopet med njimi nastal upor. Če bi Vaše cesarsko Veličanstvo se temu ne protivilo, je bati, da se bo to upiranje razširilo še naprej.

V sklepu podložniki prosijo cesarja, naj ustreže njihovi prošnji in jih pusti pri stari pravdi, da bodo mogli obdelovati vinograde, polja in kmetije: »Mi hočemo biti, kar je prav in pravično, Vašemu cesarskemu Veličanstvu pokorni in na voljo s telesom in imetjem in se hočemo potruditi, da to (op. za kar so prosili) zaslužimo z vso podložnostjo pri Vašem cesarskem Veličanstvu kot pri našem najmilostljivejšemu gospodu in deželnem knezu.«

Podpis: Vašemu cesarskemu Veličanstvu podložna in pokorna celokupna gmajna, ki je sedaj skupaj zbrana na polju pri Konjicah.

(Povzeto po: Kos, M. (1969). Slovenski kmečki upor leta 1515. V: Zgodovinska čitanka za šesti razred. Ljubljana: DZS, str. 50–53.)

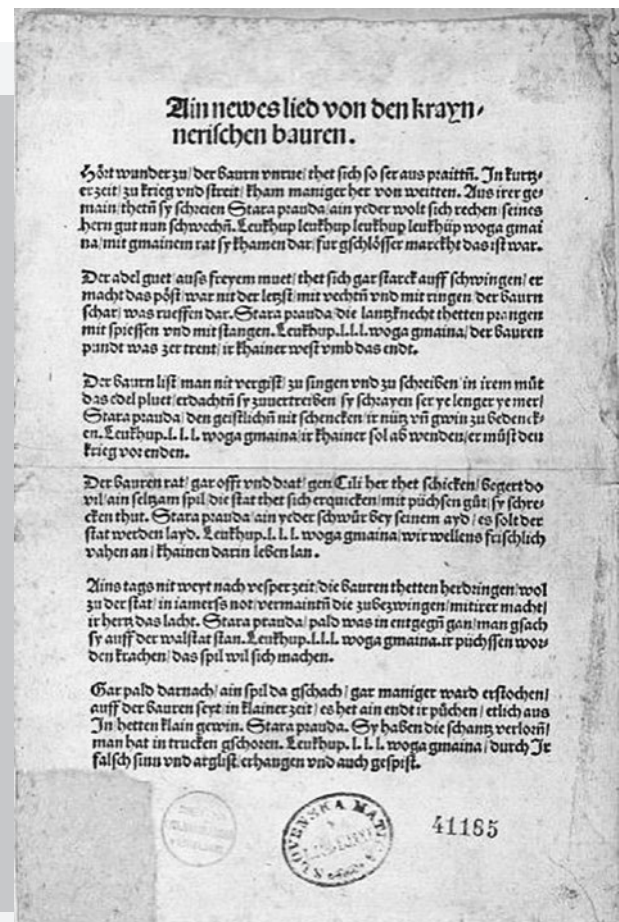
VIR 3:

*Letak s prvimi slovenskimi
tiskanimi besedami.*

(Hrani Narodna univerzitetna knjižnica Ljubljana.

Rokopisna zbirka in zbirka redkih tiskov.

Dostopno na: www.dlib.si (dostop: 12. 8. 2015).)

VPRAŠANJA – DELO V DVOJICAH:

- Analizirajte zemljevid in ugotovite, katere slovenske dežele je zajel kmečki upor 1515. Sklepajte, zakaj upor imenujemo vseslovenski kmečki upor. Zapišite, v katerih slovenskih deželah oz. pokrajinah upora ni bilo. S pomočjo znanja iz pouka zgodovine sklepajte zakaj. Ob zemljevidu ugotovite, kje so bila največja uporniška žarišča.
- Preberite vir 2 in ugotovite, za kakšno vrsto vira gre. Koliko točk – zahtev vsebuje vir in na kaj konkretno se te zahteve nanašajo?
- Sestavite seznam konkretnih pritožb upornikov in sklepajte o vzrokih za upor.
- Kje je bilo izvirno besedilo (vir 2) sestavljeno? Kdo je pisec (so pisci) izvirnega besedila? Na koga se pisec/pisci izvirnega besedila obrača/-jo? Zakaj se obračajo prav nanj?
- Ocenite, ali je pisna pritožba upornikov pomenila legitimno obliko komunikacije v fevdalni družbi. Kakšna je bila ob tem reakcija vladarja? Pojasnite.
- Kaj je razvidno iz sklepa (vir 2) glede odnosa upornikov do cesarja?
- Iz vira 3 (nemška žolnirska pesem) natančno izpišite dve značilni puntarski gesli in razložite njun pomen. Kje hranijo letak (navedite kraj in institucijo), na katerem lahko preberemo ti dve puntarski gesli? Zakaj ima ta letak za Slovence poseben pomen?

SKUPNE NALOGE – DISKUSIJA

Vprašanja:

- S pomočjo predhodnega znanja zgodovine o turških vpadih sklepajte o oborožitvi in organiziranosti upornih kmetov.
- Ob zgornjih virih in drugi literaturi razložite, kakšne so bile posledice vseslovenskega kmečkega upora in kako je potekalo kaznovanje kmetov. Kakšne so bile kazni? Čemu je služila kazen? Ali bi lahko nekatere izmed kazni imenovali tudi drakonske kazni? Zakaj?
- Razpravljajte, ali je vseslovenski kmečki upor pomenil izboljšanje položaja kmetov. Podajte argumente za in/ali proti.

NALOGA ZA GLOBJE RAZUMEVANJE TEME – INDIVIDUALNO DELO

Napiši zgodovinski esej – z argumenti potrdi ali ovrzi trditev, da je kmečki upor pomenil žalitev vladarja in boga v razslojeni fevdalni družbi.

Nataša Šekoranja Špiler, Gimnazija Brežice

ZGODOVINSKO TERENSKO DELO PO PUNTARSKIH BREŽICAH

UVOD

Ker je vseslovenski punt leta 1515 med drugim zajel tudi mesto Brežice, je bil z namenom počastitve obletnice in aktivne vključitve dijakov v tematiko oblikovan delovni list za zgodovinsko terensko delo po omenjenem mestu. Zgodovinsko terensko delo omogoča, da dijaki samostojno aktivno iščejo informacije in dejstva za spremembe ter razmišljajo o vzrokih za spremembe. Prav tako pa so prisiljeni z induktivnim razmišljanjem sklepati, kako so lokalni kmečki nemiri vpeti v širše slovensko puntarsko gibanje. S terenskim delom lahko razvijamo vse tri sklope učnih ciljev, tako vsebinske in procesne kakor tudi vzgojne. Delovni list je zasnovan tako, da spodbuja razvijanje vseh osmih ključnih kompetenc. V aktivnosti na terenu pa so vključene še medpredmetne povezave z geografijo in slovenščino (literatura).

Delo je zasnovano v štirih fazah. V prvem delu je priprava dijakov v učilnici. Predstavljena mora biti tema, dijake razdelimo v skupine, dobijo delovne liste in podamo jim navodila za delo. Pri terenskem delu se skupine s pomočjo zemljevida in delovnega lista premikajo po Brežicah. Na vsaki postojanki samostojno rešujejo naloge na delovnem listu. Informacije iščejo na različnih objektih, informativnih tablah, spomenikih ter s pomočjo zgodovinskih virov na samem delovnem listu in na verodostojnih spletnih straneh ob uporabi »pametnega« telefona. Obiskati morajo tudi Posavski muzej v gradu. Pri terenskem delu sodeluje še profesorica slovenščine, ki z dijaki analizira Aškerčevo pesem Boj pri Brežicah in pesem s prvimi tiskanimi slovenskimi besedami Nova pesem o kranjskih kmetih oz. Le vkup, le vkup uboga gmajna. Tretja faza poteka doma, ko skupine dokončajo delovne liste in izdelajo plakat. Zadnji del pa poteka zopet v šoli, kjer delovne liste pregledamo, dopolnimo, predstavimo plakate ter oblikujemo skupno tabelsko sliko za zapis v zvezke. Plakate razstavimo na hodniku pred učilnico za pouk zgodovine. Dijaki pa napišejo tudi članek o terenskem delu za šolski časopis.

NAVEZAVA NA UČNI NAČRT (GIMNAZIJA)

Širša tema iz učnega načrta	Razvoj zgodovinskih dežel in Slovenci
UČNI SKLOP:	Položaj kmeta, kmečki upori
VSEBINSKI CILJI:	Dijak/ dijakinja: • našteje velike slovenske kmečke upore in jih časovno opredeli; • opiše položaj podložnika v 16. stol. in navede vzroke za kmečke upore; • pojasni in ovrednoti posledice kmečkih uporov; • razloži sintagmo »boj za staro pravdo«; • razišče zgodovinski pojav; • spozna in analizira literarna dela, povezana s kmečkimi upori.

PROCESNI CILJI:	Dijak/ dijakinja: • se uri v terenskem delu in razvije spretnosti neposrednega opazovanja pojavov, dogodkov, procesov v pokrajini; • razvije sposobnost časovnih in prostorskih predstav; • razvije spretnosti samostojnega zbiranja, izbiranja, analize in sinteze zgodovinskih informacij ter kritično presodi njihovo uporabno vrednost; • oblikuje samostojne sklepe in mnenja o zgodovinskih dogodkih, pojavih in procesih; • pojasni, kako je zgodovinsko dogajanje vplivalo na kulturno ustvarjanje; • ob uporabi zemljevida se uči orientacije v prostoru; • s timskim delom razvije medosebne veščine in se nauči prizadevati si za skupne cilje.
ODNOSNI CILJI	Dijak/ dijakinja: • razvija pozitiven in odgovoren odnos do lokalne in nacionalne zgodovine; • se zaveda pomena ohranjanja kulturne dediščine; • razvije zanimanje za zgodovinsko nacionalno in lokalno preteklost.
KLJUČNI POJMI:	punt, stara pravda, tlačan, fevdalne obveznosti, kmečka zveza, Brežice.
KLJUČNE KOMPETENCE:	sporazumevanje v maternem jeziku, digitalna kompetenca, učenje učenja, matematična kompetenca, sporazumevanje v tujih jezikih, osebnostno-socialne zmožnosti, samoiniciativnost in podjetnost, državljanske zmožnosti, kulturna zavest.

OPIS IN UTEMELJITEV POTEKA AKTIVNOSTI

Učitelj dijake v izbranem razredu naključno razdeli v 5 skupin (po 5 ali 6 dijakov). Razdeli jim delovno gradivo ter razloži namen in potek dela. V grobem jim oriše pomen leta 1515 za slovenski in lokalni brežiški prostor. Dijaki pregledajo naloge na delovnem listu. Učitelj jih opozori na upoštevanje cestnoprometnih predpisov ter na kulturno obnašanje v muzeju.

Izhodiščna točka za terensko delo je Trg izgnancev (pred gimnazijo). Skupine dijakov se na teren podajo v 10-minutnih intervalih. Skupine se s pomočjo zemljevida in delovnega lista premikajo po Brežicah po postojankah. Na vsaki postojanki samostojno rešijo naloge na delovnem listu. Informacije iščejo na različnih lokacijah, objektih, informativnih tablah, spomenikih po Brežicah, v Posavskem muzeju Brežice ter s pomočjo zgodovinskih virov na samem delovnem listu in na verodostojnih spletnih straneh. Uporabljajo lahko tudi zgodovinska učbenika za drugi letnik.

Delo skupine dokončajo doma. Dodelajo delovni list (naloge, povezane s podatki na internetu) in oblikujejo plakat z miselnim vzorcem. Plakat opremijo s slikovnim gradivom, pridobljenim s terenskim delom (fotografije, prospekti, letaki).

Pri naslednji uri v šoli pregledamo naloge na delovnem listu in jih po potrebi dopolnimo. S petih plakatov miselnih vzorcev na tabli oblikujemo skupni miselni vzorec (zapis tabelske slike v zvezek).

Posamezne plakate razstavimo na oglasnih panojih pred zgodovinsko učilnico.

VIRI IN LITERATURA

- Curk, J. (1981). Brežice, gradbena zgodovina gradu in mesta. V: Časopis za zgodovino in narodopisje, št. 2, str. 228–249.
- Dejak, V. idr. (2001). Vodnik po zbirki Posavskega muzeja Brežice. Brežice: Posavski muzej Brežice.
- Grafenauer, B. (1956). Zgodovina slovenskega naroda. III. zvezek. Ljubljana: Kmečka knjiga.
- Grafenauer, B. (1974). Boj za staro pravdo. Ljubljana: DZS.
- Granda, S. (2008). Mala zgodovina Slovenije. Celje: Celjska Mohorjeva družba.
- Gregorič, M., Guštin, M. (1986). Posavski muzej Brežice. Maribor: Založba Obzorja Maribor.
- Jakič, I. (1997). Vsi slovenski gradovi. Ljubljana: DZS.
- Hozjan, A., Potočnik, D. (2001). Zgodovina 2. Učbenik za 2. letnik gimnazije. Ljubljana: DZS.
- Koropec, J. (1976). Brežice v srednjem veku. V: Časopis za zgodovino in narodopisje, št. 1 str. 93–114.
- Kos, M., Gestrin, F., Melik, V. (1974). Zgodovinska čitanka za 6. razred osnovnih šol. Ljubljana: DZS.

Mlacovič, D., Urankar, N. (2010). Zgodovina 2. Učbenik za drugi letnik gimnazije. Ljubljana: DZS.
Mlinarič, J. (1972). Srednjeveško slovstvo. Izbrano delo. Ljubljana.
Prijatelj, I. (1913). Aškerčeva čitanka. Izbrane pesmi Antona Aškerca. Praga: Svobodna misel.
Spletna stran 1: www.upravneenote.gov.si (datum dostopa: 20. 5. 2015).
Spletna stran 2: www.wikimedia.org (datum dostopa: 20. 5. 2015).
Spletna stran 3: www.primorske.si (datum dostopa: 21. 5. 2015).
Škaler, S. (1973). Boj za staro pravdo. Ljubljana: DZS.
Zgodovina Slovencev, (1979). Ljubljana: Cankarjeva založba.

DELOVNI LIST ZA TERENSKO DELO

Ključno vprašanje: *Kateri so bili glavni vzroki za kmečke upore in kakšne so bile posledice kmečkih uporov?*

NAVODILA ZA DELO

Dijaki v izbranem razredu ste naključno razdeljeni v 5 skupin (po 5 ali 6 dijakov). Vsaka skupina je dobila delovno gradivo (delovni list). Učitelj vam je razložil namen in potek dela.

Preglejte naloge na delovnem listu, da se z njimi seznanite. Pri delu na terenu upoštevajte cestnoprometne predpise ter pazite na kulturno primerno obnašanje v muzeju.

Izhodiščna točka za terensko delo je Trg izgnancev (pred Gimnazijo). Skupine dijakov se na teren podajate v 10-minutnih razmikih. Skupine se s pomočjo zemljevida in delovnega lista premikate po Brežicah po postojankah. Na vsaki postojanki samostojno rešite naloge na delovnem listu. Informacije iščite na različnih lokacijah, objektih, informativnih tablah, spomenikih po Brežicah, v Posavskem muzeju Brežice ter s pomočjo zgodovinskih virov na samem delovnem listu in na verodostojnih spletnih straneh. Uporabljajte tudi učbenik za 2. letnik zgodovine. Delo na terenu dopolnite s fotografiranjem.

Delo skupine dokončajte doma. Dodelajte delovni list (naloge, povezane z internetom) ter oblikujte plakat z miselnim vzorcem. Plakat opremite s slikovnim gradivom, pridobljenim s terenskim delom (fotografije, prospekti, letaki ipd.).

Pri naslednji uri v šoli bomo naloge na delovnem listu pregledali in jih po potrebi dopolnili. Na podlagi petih plakatov miselnih vzorcev bomo ob poročanju posameznih članov skupin na tabli oblikovali skupni miselni vzorec (zapis tabelske slike v zvezek).

Plakate posameznih skupin bomo razstavili na oglasnih panojih pred učilnico za pouk zgodovine.

Razred: _____

Člani skupine: _____

ZEMLJEVID BREŽIC

Zemljevid mesta
Brežice.

(Spletna stran 1: www.upravneenote.gov.si (datum dostopa: 20. 5. 2015).)

1. Naloga (Postojanka: Informativna tabla pri severnih mestnih vratih – današnje sodišče)

Na priloženem zemljevidu (na prejšnji strani) označi mesto (X), kjer so se v srednjem veku nahajala severna mestna vrata. (Zemljevid opremi z legendo.)

Na spletu poišči informacije o Brežicah v srednjem veku in odgovori na vprašanja.

- Kaj je Brežicam določilo ime? Katero je nemško poimenovanje za Brežice?
- Pojasni razloge za nastanek srednjeveškega mesta Brežice.
- Kdo je dal mestu mestne pravice in kdaj?
- Navedi vsaj pet mestnih pravic iz brežiškega Privilegija (v pomoč ti je lahko tudi vir 6).

S pomočjo spodnje karte slovenskih dežel opredeli lego Brežic.

Slovenske dežele v 15. in 16. stoletju.

(Zgodovinski atlas za osnovno šolo (1999). Zbirka Koraki v času. Ljubljana: DZS, str. 18.)

2. naloga (Postojanka: Ulica stare pravde)

Za okrepčevalnico Vrtnica zavij levo v stransko Ulico stare pravde.

Ulica stare pravde.

(Foto: N. Šekoranja, april 2015.)

- Kaj je urbar?
- Navedi in pojasni osnovne fevdalne obveznosti srednjeveškega kmeta.
- Razloži, zakaj je imel podložnik navedene obveznosti do svojega zemljiškega gospoda (vir 1).
- S pomočjo vira 1 razloži sintagmo »boj za staro pravdo« in zakaj je do tega boja prišlo.

VIR 1: Pritožbe kmetov na zboru v Konjicah

Presvetli cesar, najmilostljivejši gospod! Mi ubogi ljudje, vsi in vsak med nami, pa tudi celokupna gmajna, ki smo sedaj vsi skupaj zbrani v Konjicah, in vsa zveza od Kranjske do Ptuja, dajemo vašemu cesarskemu veličanstvu na znanje, kakšna velika krivica in obremenitev nam je povsod od naših višjih storjena bila.

V prvo smo zelo močno obteženi – nam v uničujočo škodo zaradi različnih davkov, ki smo jih sedaj nekaj let dajali, večkrat v enem letu dvakrat ali trikrat po goldinar. /.../

V drugo smo bili v vaši stari navadi težko in hudo prizadeti zaradi nezmotljive tlake. /.../

V tretje smo mi uboga gmajna marsikje s tem obteženi, da če eden nas umre in ga smrt pobere, je naša gosposka tu in nas prijemlje v naših hišah; jemlje živino, žito, meso in kar najdejo. /.../

V četrto smo zelo prizadeti s kaznimi in sodnimi globami. /.../

/.../ V zadnje so iz naše v Konjicah zbrane gmajne po nekolikokrat revni ljudje pred nas stopili in dejali, kako jim njihovi gospodje groze, na telesu in življenju, da jim bodo, brž ko bo zveza razpuščena, njihova zemljišča odvzeli. Zategadelj je gmajna razburjena in bi zopet med njimi nastal upor. Če bi vaše cesarsko veličanstvo se temu ne protivilo, je bati, da se bo to upiranje razširilo še naprej.

(Kos, M., Gestrin, F., Melik, V. (1974). Zgodovinska čitanka za 6. razred osnovnih šol. Ljubljana: DZS, str. 52–54.)

3. naloga (Postojanka pri spomeniku)

Pri vodovodnem stolpu zavij levo na Bizeljsko cesto, pojdi čez viadukt in na levi strani boš zagledal/-a zanimiv spomenik.

Skiciraj omenjeni spomenik v spodnji okvirček.

- katerim dogodkom je posvečen?

- kaj spomenik simbolizira?

- kdo je avtor spomenika? Kje v Brežicah stoji še eno kiparsko delo omenjenega avtorja?

- Na spodnjo časovno os vpiši velike slovenske kmečke upore z njihovimi letnicami. Posebej obkroži upore, v katerih so sodelovali brežiški tlačani.

- Naštej še nekaj drugih dogodkov, pojavov, procesov, ki so značilni za slovenske dežele v 16. stoletju.

4. naloga (Postojanka: Park pri spomeniku)

Posedi na klopici v parku pri spomeniku. Dopolni spodnjo preglednico, tako da primerjaš prvi vseslovenski kmečki upor in hrvaško-slovenski kmečki upor. Pomagaj si s priloženimi viri ter učbenikom (Mlacovič, D., Urankar, N. (2010). Zgodovina 2). Nekatero podatke boš v preglednici lahko dopolnil/-a po obisku Posavskega muzeja v gradu.

Ime upora:	PRVI VSESLOVENSKI	HRVAŠKO-SLOVENSKI
Leto upora:		
Vzroki upora:		
Vodja upora:		
Zahteve upornikov:		
Obseg upora:		
Število upornikov:		
Posledice upora za Brežice:		

VIR 2

»/.../ Okrog 15. junija 1515 se je zbralo v dveh dneh okoli 9000 upornih kmetov – tolikšne množice se niso sešle na Slovenskem nikoli pred tem in za tem šele na taborih 1868 – in napadlo brežiški grad. Zgorela sta mesto in grad, pobiti so bili vsi v gradu – preko 60 skoraj samih Hrvatov z vitezi bratoma Markom in Štefanom iz Klisa ter z Ludvikom Reineckerjem na čelu. Kranjska dežela je zaupala Marku dogovarjanje s Hrvati o vojaški pomoči proti upornim kmetom. Ko je v zvezi s tem Marko že drugič v letu 1515 potoval na Hrvaško, je prodal okrog 50 žena in otrok upornikov v Primorje. Na povratku se je mudil v Brežicah, kjer so ga podložniki pokončali. Uporniki so pobitim odsekali glave in jih nekaj dni nosili okrog na drogovih, trupla pa pustili nepokopana. Valvasor je obračun z Markom zapisal takole: »Ko so kmetje prebili vse tri zidove gradu je Marko Klis s šestimi konjeniki zajahal konje, odprl grajska vrata in se hotel v diru prebiti skozi vrste kmetov. Ker pa so bili kmetje prežagali kole, na katerih je slonel dvigni most, se je most podrl in Marko je s šestimi jezdeci vred padel v jarek. Tam so ga kmetje z vilami pobili. /.../«

(Koropec, J. (1976). Brežice v srednjem veku. V: ČZN, št. 1, str. 106, 107.)

VIR 3

/.../ Pred pustnim torkom, 3. februarja 1573 je sporočil Ilija Gregorič v brežiškem gospostvu, da je on prvi za Bogom in nad cesarjem in vsemi velikaši, da hoče obnoviti pravo staro vero, odpraviti vse nove naklade, mitnine, dace in podobno. S tem je spravil vse množstvo na svojo stran. Še 21. februarja je bilo okrog 100 brežiških podložnikov zdoma. Sodobni vir sporoča, da je bil Ilija Gregorič rojen v brežiškem gospostvu (okoli 1520). Brežiškim meščanom je ponujal brez uspeha »bratsvo«. So mu pa obljubili, da se ne bodo borili z njegovimi ljudmi in da jim bodo potrebno prodali. Krištof Gal in njegov kaštelan Gašper Possinger sta ubranila s težkim topom grad pred kmečkimi uporniki, ki so po prenočevanju v Dobovi napadli Brežice 3. februarja 1573, se polastili mesta in oplenili mitnico. /.../

(Koropec, J. (1976). Brežice v srednjem veku. V: ČZN, št. 1, str. 110, 111.)

- Na podlagi virov 2 in 3 pojasni, kdo je bil vitez Marko in kakšna je bila njegova vloga. Zakaj so ga kmetje pobili?
- Kakšno mesto je Vitez Marko dobil v slovenskih pripovedkah? (Pomagaj si s spletom.)

5. naloga (Postojanka na koncu Ulice stare pravde – informativna tabla)

Potepanje po Brežicah nadaljuj proti vodovodnemu stolpu, kjer se po Ulici stare pravde sprehodi do gradu.

S pomočjo informativne table na koncu ulice odgovori na spodnja vprašanja.

- Kako se je Ulica stare pravde imenovala v srednjem veku?
- Zakaj takšno poimenovanje?
- V čem je posebnost te ulice?
- Katere dejavnosti so se nekoč opravljale v omenjeni ulici?

Pri gradu poišči informativno tablo, ki označuje južna mestna vrata. Tudi ta vrata označi na zemljevidu na str. 62 z X.
(Ne pozabi na legendo.)

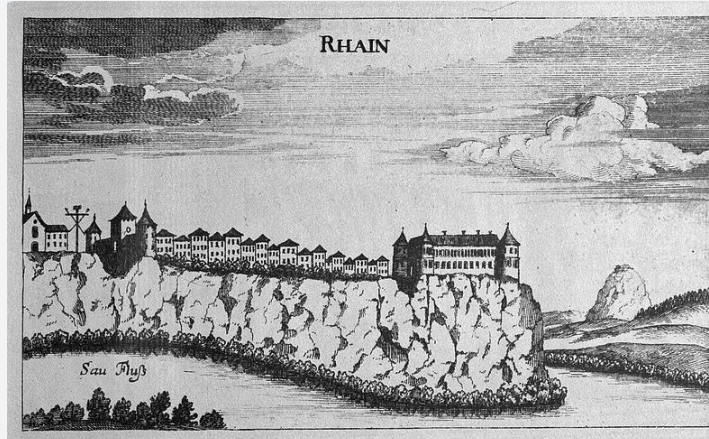

*Informativna tabla pri gradu.
(Foto: N. Šekoranja, april 2015.)*

6. naloga (Postojanka pred gradom)

Preden vstopiš v grad, postoj pred vhodom pri veliki informativni tabli.

Oglej si grad in ga fotografiraj. Primerjaj današnji videz gradu s priloženo grafiko iz 17. stol.

Brežice v 17. stol.

Spletna stran 2: www.wikimedia.org
(datum dostopa: 20. 5. 2015).

- Od kdaj do kdaj so gradili zdajšnji grajsko stavbo? Pojasni zakaj.
- Kdo je bil vodilni arhitekt novega brežiškega gradu?
- Razloži pojem brežiška trdnjava. Kaj je danes ohranjeno od trdnjave?
- V okvirček skiciraj tloris brežiškega gradu. V katerem arhitekturnem slogu je grad grajen in zakaj ima takšno obliko? (Pomagaj si z virom 4.)

VIR 4

/.../ Grad, ki leži na pomolu nad kolenom nekdanje savske struge, sestavljajo štirje dvonadstropni trakti, od katerih je južni sestavljen iz pritlične odprte terase in nadstropnega obrambnega hodnika. Trakti oklepajo notranje dvorišče in pri tem oblikujejo pravokoten nekoliko jugozahodno potegnjjen tloris, ki ga na vogalih ščitijo štirje enako visoki okrogli stolpi, ki tričetrtsko izstopajo iz stavbnega kompleksa. Trakti in stolpi so brez talnih toda s preprostimi konkavnimi venčnimi zidci. Opečne strehe traktov so sedlaste, stolpov pa mansardno zalomljene, stožčaste. /.../

(Curk, J. (1981). Brežice, gradbena zgodovina gradu in mesta. V: ČZN, št. 2, str. 229.)

- Kaj na današnji grajski stavbi dokazuje, da se je v grad v 16. oz. 17. stol. prihajalo prek dviznega mostu nad obrambnim jarkom?
- Nad vhodnim portalom je relief z grbom rodbine Gall pl. Gallenstein, ki je bila v začetku 17. stol. lastnica gradu. Katera letnica je nad grbom in kaj označuje? Poimenuj simbol omenjene rodbine, ki je viden v družinskem grbu.

7. naloga (Postojanka v razstavnih prostorih Posavskega muzeja)

Vstopi na grajsko dvorišče. Povzpni se v drugo nadstropje v razstavne prostore. Obišči prostora, ki sta namenjena kmečkim uporom.

- Na stenskem zemljevidu slovenskih srednjeveških mest je naslikan tudi grb mesta Brežice. Preriši ga in skušaj razložiti, kaj simbolizira. O simbolih govori tudi vir 5. Razloži tudi aktualni pomen grba. Na kateri stavbi v mestu si lahko še opazil/-a omenjeni grb? Katera zgodovinska pomožna veda se ukvarja s preučevanjem grbov?

VIR 5

/.../ Na začetku 16. stoletja (1501) so si Brežice izposlovale pravico do mestnega grba, ki predstavlja sredi črnine tri zlate bregove nad tekočo vodo in v ozadju zlati stolp. Priznana jim je bila tudi pravica do tedenskega sejma ob sobotah in do letnih štiritedenskih sejmov na Lenartovo in Florjanovo. /.../

(Koropec, J. (1976). Brežice v srednjem veku. V: ČZN, št. 1, str. 106.)

- Pojasni izvor besede punt (puntarji).
- S pomočjo eksponatov v vitrinah primerjaj opremo kmečke in plemiške vojske.

Kmečka vojska:	Plemiška vojska:

- Kaj je možnar? Čemu je služil?
- Kaj pa sta šlem in avba?
- S pomočjo grafik na panoju in eksponatov v vitrini pojasni, kako je plemiška vojska obračunala s poraženci.
- Zakaj je bila usoda mesta Brežice in gradu obuntu 1573 drugačna kakor leta 1515?

8. naloga (Postojanka pri glasbeni šoli)

Ko boš zapustil/-a grad, nadaljuj po Ulici prvih borcev proti izhodišni točki. Vmes posedi še na klopci pri današnji glasbeni šoli.

- Kaj je bilo nekoč v tem objektu in kaj v mogočem objektu na nasprotni strani ulice?

- O kmečkih uporih so nastale tudi nekatere pesmi, med drugim tudi znamenita »Le vkup le vkup uboga gmajna«. Pojasni, zakaj ima ta pesem širši slovenski pomen.

- Ob kateri priložnosti je pesem nastala in zakaj?
S katere perspektive (vidika) je napisana? Utemelji.

- Preberi prevod pesmi (vir 6) in dokaži, da je pesem pristranska.

- Kako anonimni avtor označuje upornike?

VIR 6

Nova pesem o kranjskih kmetih

O, čujte to: / nemir močno / vse kmečki je preplavil. / V kratkem že / premnogi je / prišel na boj od daleč. / Iz množice / krik čuje se: / Stara pravda! / Vsak rad bi maščevanje, / gospoda premoženje. / Le vkup, le vkup, le vkup, le vkup, uboga gmajna! / Sklenili so in že gredo / nad mesta in gradove. //

In plemič se / prav hrabro je / postavil jim po robu. / Srčno se bil, / ni zadnji bil / v boju in spopadu. / Kmetje tako / tu vsi vpijo: / Stara pravda / landsknehti se bleščijo / in sulice vihtijo. / Le vkup, le vkup, le vkup, le vkup, uboga gmajna! / In kmečki punt razbit je zdaj, / nihče ne ve, kaj pride. //

Nakana zdaj / se kmetov naj / zapiše in zapoje. / V predrzkosti / bi modro kri / radi s sveta pregnali. / Vsak dan vpijo / vse bolj močno: / Stara pravda! / In še za tem stremijo, / da cerkve last dobijo. / Le vkup, le vkup, le vkup, le vkup, uboga gmajna! / Nihče ne sme zdaj iz vojske, / vsak mora z njimi iti. //

Sklenili so / in pošljejo / tja k Celju svoje čete. / Poigrati se / si z njim žele. / Se mesto utrjuje. / S pokom hudo / ga plašijo. / Stara pravda! / So vsi prisego dali: / Le vkup, le vkup, le vkup, le vkup, uboga gmajna! / Podkurimo jim dobro mi, / vse bomo pomorili. //

Nekega dne, / večer je že, / pritisnili so k mestu. / Menili so, / gorje, z močjo / zavzeti ubogo mesto. / In v srcu vseh / se čuje smeh: / Stara pravda! / Na okope že prodrejo, / meščani se uprejo. / Le vkup, le vkup, le vkup, le vkup, uboga gmajna! / Se kmalu slišal pok bo pušk, / se igra bo začela. //

In kmalu se / pričela je / tu igra. Prav v kratkem / premnogi kmet / je bil ubit. / Je konec njih početju! / Premnogi, da / plačilo ima: / Stara pravda! / Jih z okopov so odbili, / vso igro izgubili. / Le vkup, le vkup, le vkup, le vkup, uboga gmajna! / Za hudobijo, zavist kol / in vislice dobijo.

(Mlinarič, J. (1972). Srednjeveško slovstvo. Izbrano delo. Ljubljana, str. 196-198.)

- O velikem kmečkem uporu 1515 je pisal tudi znani slovenski pesnik. Kateri? Navedi tudi naslov pesmi. Uporabi vir 7.

VIR 7

»Boj pri Brežicah

»Kdo trka tam zunaj – o polunoči?«

»Odprite! Kum Zorko pred vrati stoji.«

»Od kod si?« – »Iz Brežic – iz boja!«

»Odprta ti koča je moja!«

»Iz Brežic! Divja li še pravde vihar?«

»Ne! Danes potihnil je že za vsekdar!

Mir sklenil je Ditrihštajn Žiga –

nad njim nikjer vojvode ni ga!«

»To boj je bil strašen, bil vražji je boj.

Kij s sulicoj, z mečem bat, sablja s kosoj ...

Nocoj je vse tiho tam doli ...

Zdaj ukaj vsak grad naokoli!«

»O, miren zdaj je vsak puntar – tlačan.

Mir rajski opevata krokar in vran ...

Kako smo se bili v dolini,

to jaz ti naznanjam edini!«

»Tristo jih po bitvi ostalih še roj,

v vrt mestni nažene ti Ditrihštajn, voj;

nasmeje se Žiga in deje:

Pokaj pak prazne te veje?!«

»Pet kmetov, tovariši dragi, lahko

kot sadje nosilo bi vsako drevo!

Kot nalašč, prekrasna – vešala ...

Pa naj se poskusi ta – šala! –«

(Priatelj, I. (1913). Aškerčeva čitanka. Izbrane pesmi. Praga: Svobodna misel, str. 95–96.)

- S katerimi besedami avtor pesmi opisuje boj?
- Kakšno orožje so imeli kmetje?
- Primerjaj vira 7 in 8. Kdo je zadušil kmečki upor pri Brežicah in kako je ravnal s poraženci?
- Kako bi zagovarjal/-a trditev, da o znameniti bitki pripoveduje preživel kmet?
- Ali v tej pesmi zaslediš ironijo in kako si jo razlagaš?

VIR 8: Kazni za upornike

/.../ Herberstein je s svojim zmagovitim pohodom po Štajerski in Kranjski dosegel, da je kmečka zveza povsod razpadla. Upor je bil zadušen. Mnogi kmečki voditelji iz Kranjske so se bali Herbersteinovega maščevanja in so še pred njegovim prihodom pobegnili v Benečijo. Njihov strah vsekakor ni bil odveč. Prvo in najgrozovitejše kaznovanje za kmete je pomenil že Herbersteinov prihod. Njegova zmagovita vojska, pijana vina in zmag, je požigala uporniške vasi ter pobijala in obešala kmete. /.../ Neredki so bili nataknjeni na kol, obešeni ali so jih pretepli s šibami. Mnogim so požgali hiše. Od ostalih je morala dati vsaka hiša po en goldinar. To je bila torej prva kazen, ki so jo izvajali med samim uporom. Po končanem upor pa so cesar in plemiči posameznih dežel začeli razpravljati in predlagati dolgotrajne denarne in druge kazni, ki naj bi kmete »večno« spominjale na njihov upor. /.../

(Škaler, S. (1973). Boj za staro pravdo. Ljubljana: DZS, str. 38.)

Po dokončanem delu se sprehodi po Cesti prvih borcev skozi mestno jedro ter se vrni na izhodiščno točko na Trg izgnancev do Gimnazije.

SINTEZA

S pomočjo današnjih spoznanj v skupini oblikujte plakat z miselnim vzorcem na temo Brežice v kmečkem upor 1515. Priložite tudi fotografije, ki ste jih posneli na terenu, ter gradivo, ki ste ga dobili v Posavskem muzeju.

Tina Štupar

POLETJE 1991 »NA KMETIH«: ODMEVI SLOVENSKE OSAMOSVOJITVE V ČASOPISU KMEČKI GLAS V LUČI AKTUALNIH DOGODKOV, KMETOVANJA IN AGRARNE POLITIKE TER UPORABA ČASOPISA PRI POUKU ZGODOVINE V SREDNJI ŠOLI

UVOD

»Med zgodovinarji kroži že kot šala. Odgovor na vprašanje namreč, zakaj je lažje in manj problematično raziskovati (in poučevati, op. avt.) na primer srednji vek kot pa novejše, nam bližjo preteklost. Akterji, zlasti tisti iz srednjega veka, namreč zgodovinarja ne morejo več popravljati, demantirati ali pa mu kar koli očitati, medtem ko akterji iz bližnje preteklosti zgodovinarja s kritiko, pripombami in nestrinjanji dosežejo že kar prek mobilnega telefona.«¹ Zato se v tem članku namenoma osredotočamo na poučevanje sodobne zgodovine v povezavi z metodo uporabe pisnih virov pri pouku zgodovine. Pisni viri so za raziskovalca življenjskega pomena, saj se na njih opira ne glede na to, ali raziskuje srednji vek ali novejšo zgodovino.

Vire učitelj pojmuje drugače, kot bi jih raziskovalec, saj skušamo z njimi doseči drugačne cilje. Kako lahko učitelj v učno uro vplete metodo dela s pisnimi viri, natančneje s časopisnimi članki? Na kaj mora biti pozoren? Kaj lahko sprašuje vir?

Na vsa ta vprašanja bomo skušali odgovoriti na primeru dela s članki iz slovenskega tednika Kmečki glas. Cilj bo spoznati poročanje tega medija o aktualnih političnih dogodkih kot tudi o pričakovanih glede položaja slovenskega kmeta v samostojni državi. Učitelj bo uporabo časopisa izkoristil za ponavljanje snovi.

METODA UPORABE PISNIH VIROV PRI POUKU ZGODOVINE S Poudarkom NA UPORABI ČASOPISOV

»Sodobna didaktika poudarja, naj bo težišče učnega dela in učnih aktivnosti na učencu, praksa pri zgodovinskem pouku pa kaže, da lahko med aktivne metode uvrstimo tudi metodo dela z zgodovinskim besedilom.«²

Pisne vire po 19. stoletju delimo na dokumentarne in pripovedne. Med slednje sodijo biografije, zgodovinski epi, anali itd., h dokumentarnim pa prištevamo različne listine, akte, časopise, matične knjige.³ Pri pouku lahko uporabimo najrazličnejše pisne vire – kronike, poročila, spominska pričevanja, časopisne članke, statistične pregledne, literarna besedila –, »ki bodo s svojo sugestivnostjo in bogastvom umetniškega izraza zelo pritegnili učence, obogatili njihove predstave o določenih zgodovinskih razmerah ter motivirali življenjsko in konkretno razmišljanje učencev. Zato ni potrebno učitelju imeti preveč didaktičnih pomislov glede vključevanja takšnih del v pouk.«⁴

¹ Pesek, R. (2007). Osamosvojitvev Slovenije. Ljubljana: Nova revija, str. 11.

² Karba, P. (2005). Zgodovina v šoli v 21. stoletju – vse življenje uporabna popotnica. Vodnik za učitelje. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, str. 53.

³ Potočnik, D. (2013). Viri in pouk zgodovine. Maribor: Mednarodna založba za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru, str. 29.

⁴ Potočnik, D. (2009). Zgodovina, učiteljica življenja. Maribor: Založba Pivec, str. 106.

NAPOTKI ZA DELO Z BESEDILI

Potočnik poudarja zlasti pravilen izbor samega gradiva, kajti treba je izbrati tiste odlomke ali dele besedila, ki so metodično uporabni. Prednost uporabe pisnih virov vidi v tem, da učitelja spodbuja k ustvarjanju take učne ure, pri kateri so učenci čim bolj samostojni. V preteklosti so bile pogosto v uporabi zgodovinske čitanke.⁵ Zgodovinski pisni vir, tako Karba, mora biti učencem razumljiv, hkrati pa mora upoštevati tudi didaktične dejavnike in tako biti usklajen z učnimi cilji in načeli, ki jih skušamo doseči, ter razvojno stopnjo.⁶

Preveč zahtevna besedila učence odvrčajo, premalo zahtevna pa jih dolgočasijo. Če želi učitelj spodbuditi kritično presojo besedil, mora izbrati tako gradivo, ki izraža nasprotujoča si stališča. Učitelju lahko priprava učne ure vzame več časa, vendar ta metoda prinaša kakovostnejše znanje učencev in tudi večje zanimanje za družbene probleme.⁷

Trškanova navaja dva načina uporabe metode dela z besedili. Pri prvem načinu se učenci osredotočajo na samo vsebino, torej podatke iz virov. Učenci najprej vir preberejo, ga obnovijo, obnovijo vsebino, poskušajo izluščiti bistvo, posplošujejo, konkretizirajo, sintetizirajo. Pri drugem načinu analizirajo avtorja in ugotavljajo, kdo je, kako je dobil svoje informacije, ali je morda pristranski, ali je pisal na temelju primarnih virov (pisnih, ustnih, materialnih).⁸

Potočnik predlaga različne možnosti uporabe zgodovinskih pisnih virov. Prednost daje najprej individualnemu delu učencev, šele po nekaj uspešno izvedenih učnih urah s to učno metodo pa naj jo učitelj začne izvajati s skupinsko obliko dela, ki je metodično zahtevnejša, od učitelja pa zahteva tudi večjo stopnjo organizacije.

Možnosti individualnega dela so:

- a) vsi učenci v razredu dobijo enak zgodovinski vir, a različne naloge;
- b) učenci dobijo različne zgodovinske vire, ki so tematsko povezani, in se ukvarjajo z istim problemom, vsebino.

Vsako individualno ali skupinsko delo se obvezno zaključi še s poročanjem o ugotovitvah.⁹

Pri delu s pisnimi viri, zlasti s časopisi oziroma časopisnimi članki, je nujno učencem postaviti vprašanja. Tiskani mediji so bili že od nekdaj (očitno ali prikrito) pristranski, strankarsko naravnani, zato je treba najprej odgovoriti na vprašanja o sami pristranskosti in objektivnosti podajanja informacij.

Danijela Trškan med drugim povzema tudi ta vprašanja:

- Katera politična stranka je izdajala ta časopis?
- Kateri dogodek opisuje?
- Kako opisuje dogodek?
- Kateri so podatki, ki jih časopis navaja?
- Ali časopis izhaja dnevno, tedensko, mesečno?
- Ali je to informativni časopis ali vsebuje osebna stališča?
- Kdo so glavni bralci?
- Na kateri strani je objavljen dogodek?
- Koliko prostora zavzema?
- Ali ima fotografije, karikature?
- Ali besedišče razkriva kakšno ideologijo?
- Ali je ton nevtralen, neoseben, angažiran, ironičen ali čustven?
- Ali je sporočilo dogodka popolno?
- Katere so jasne trditve, katere so dvomne?¹⁰

5 Prav tam.

6 Karba, P. (2005). Zgodovina v šoli v 21. stoletju – vse življenje uporabna popotnica. Vodnik za učitelje. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, str. 53.

7 Homerová, M. (2009). Metody pro výuku práce s textem ve společenskovedních předmětech. Učitelské noviny.

8 Trškan, D. (2000). Metoda dela z besedili pri pouku zgodovine. V: Zgodovina v šoli, letnik IX, številka 3-4, str. 3.

9 Potočnik, D. (2009). Zgodovina, učiteljica življenja. Ljubljana: Maribor: Založba Pivec, str. 107.

10 Trškan, D. (2000). Metoda dela z besedili pri pouku zgodovine. V: Zgodovina v šoli, letnik IX, številka 3-4, str. 4.

Švec in Maňák navajata naslednje cilje, ki naj bi jih učenec dosegel z branjem besedila:

- iz besedila izluščiti glavne informacije in ideje,
- med njimi prepoznati odnose,
- jih soodvisno razporediti,
- njegovo vsebino razumljivo predstaviti,
- oblikovati lastno stališče do problema,
- k besedilu dodati svoje komentarje.¹¹

Pomembno je, da znajo učenci poiskati tudi skrita sporočila, npr. v propagandnih gradivih.¹²

Pri predmetu zgodovina je nujno, da učenci poznajo zgodovinske okoliščine; njihovo poznavanje je prvi pogoj za kakovostno delo z besedili. Če učenci ne poznajo širšega konteksta, metoda dela z besedili nima nanje nobenega pozitivnega vpliva. Znanje je prvi pogoj za pravilno interpretacijo zgodovinskega besedila.¹³

Časopisi, tako iz preteklosti kot tudi zelo sveži, so izvrstno učilo pri pouku zgodovine, kajti vsaka stran je napolnjena z zgodbami iz preteklosti, s pričevalci, utrinki iz socialne zgodovine in tako nudi neizčrpen vir za diskusijo v razredu.¹⁴ Založniki so se, denimo, združili v projektu NIE (Newspapers in Education – Časopisi v izobraževanju), s katerim želijo spodbujati uporabo časopisnih člankov pri pouku. NIE je mednarodni program, s katerim želijo spodbujati pismenost tako, da učitelji pri pouku uporabljajo časopise. Učenci se tako učijo matematiko, zgodovino, jezik, naravoslovje, družboslovje, državljansko vzgojo in etiko.¹⁵

Za delo s časopisom ali s časopisnimi članki veljajo vsi napotki, ki veljajo za besedila na splošno, poleg tega pa seveda upoštevamo tudi napotke za delo s slikovnim gradivom, saj je mnogo člankov opremljenih s fotografijami, ki so prav tako zanimiv in privlačen vir.

ČASOPIS KMEČKI GLAS

Časopis Kmečki glas je začel izhajati v medvojnem času, in sicer na pobudo vodstva Osvobodilne fronte; namen je bil političen, saj naj bi z izdajanjem lista za kmetovalce ideje fronte povezali tudi s kmečkim zaledjem. 1. junija 1943 je Vlado Kozak v Kočevskem rogu izdal prvo številko Kmečkega glasa, v katerem se je pisalo ne samo o kmetijskih temah, pač pa tudi o političnem dogajanju in o združevanju jugoslovanskih narodov. Že naslednje leto pa so kljub temu zaplenili prvo številko drugega letnika, in sicer na ukaz Borisa Kidriča, kajti v časopisu naj ne bi pisali v korist Tatarov, sicer jugoslovanskih zaveznikov. Tako vidimo, da je bil časopis kritičen že v svojih začetkih. V nadaljevanju so morali celo ukiniti prilogo Umni kmetovalec, ki je vsebovala strokovne nasvete s področja kmetijstva, češ da s tem časopis podpira zasebne kmete. Spet so uvažali več politično-vzgojnih tem o poljedelstvu in zadružništvu v novi Jugoslaviji. Konec 50. in v začetku 60. let pa je prihajalo vse več pritožb glede politične naravnosti vsebine s strani bralcev, pa tudi sami uredniki so bili v precepu med socialistično politično ideologijo in med pisanjem za kmeta, strokovnimi nasveti in koristnimi informacijami brez političnih namenov. V 70. letih se je spet pojavil val člankov s socialistično vsebino, povezanih s partijo, v začetku 80. let pa so časopis tudi strogo nadzirali, čemur so se novinarji upirali in se borili za svobodno poročanje. Že malo pred osamosvojitvijo in po njej pa se je časopis dokončno otrese spon bivše politične oblasti.¹⁶

OSAMOSVOJITEV SLOVENIJE PRI POUKU ZGODOVINE

Osamosvajanje Slovenije je proces, ki se je začel v zametkih že takoj po drugi svetovni vojni. Prišlo je namreč do delitve med zagovorniki centralizma in tistimi, ki so zagovarjali federalistično ureditev. Seveda takrat politiki niso imeli v mislih samostojne, demokratske Slovenije, pač pa so se zavzemali le za boljši položaj v okviru Jugoslavije. Po smrti Josipa Broza - Tita leta 1980 pa so se razmere začele zaostrovati, a kljub temu še ni

11 Maňák, J. (2003). *Výukové metody*. Brno: Paido, str. 219.

12 Homerová, M. (2009). *Metody pro výuku práce s textem ve společenskovedních předmětech*. Učitel'ské noviny.

13 Prav tam.

14 Historic Newspapers in Education. <http://www.historic-newspapers.co.uk/info/teaching-history-resources/> (dostop: 21. 9. 2014).

15 Newspapers in Education. <http://www.nwintimes.com/app/nie/> (dostop: 21. 9. 2014).

16 Naših 60 let skupaj z vami. Brezplačna priloga tednika Kmečki glas. (2003). Ljubljana: Založba Kmečki glas, str. 6–15.

prišlo do očitnejših pobud, saj je bila Slovenija v precepu med velikim vložkom, ki ga je dala skupni državi, in med varnostjo ter zaščito, ki ji jo je ta nudila. Prav tako ni bil zane-marljiv gospodarski vidik, saj je skupna država zagotavljala velik trg. Po prvi jasno izraženi pobudi o neodvisnosti v 57. številki Nove revije, ki jo je oblikoval krog intelektualcev, in po procesu proti četverici so se v družbi začele širiti zahteve po demokraciji in proti cen-tralizmu. Tone Pavček je 8. maja 1989 prebral Majniško deklaracijo, prav tako je bil izdan alternativni program Temeljna listina Slovenije 1989, ki je izražal podobne ideje. Zaradi ne-soglasij je razpadla Zveza komunistov Jugoslavije. Oblikovana je bila slovenska skupščina, v kateri so sprejeli Deklaracijo o suverenosti RS. 23. decembra 1990 je bil izveden plebiscit, na katerem se je 88,5 % vseh volilnih udeležencev opredelilo za samostojnost in suverenost Slovenije.¹⁷

25. junija 1991 so bili sprejeti Temeljna ustavna listino o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije, s katero se je Republika Slovenija konstituirala kot samostojna država, Deklaracija o neodvisnosti in še nekaj zakonov, s katerimi je Slovenija prevzela precej pri-stojnosti na različnih področjih. Istega dne se je začela seja Zveznega izvršnega sveta, kjer so naslednji dan, 26. junija 1991, sprejeli sklep, da bo prevzel vse naloge v zvezi s prehodi državne meje. Zvezna vlada je prepovedala postavljanje mejnih prehodov znotraj SFRJ, prav tako pa je bilo treba odstraniti vse že postavljene prehode. Na podlagi teh sklepov je JLA začela napad na Slovenijo.¹⁸

Prišlo je do vojaških spopadov med JLA in Teritorialno obrambo ter slovensko po-licijo, takratno milico. Posredovanje s silo je bilo neizogibno tudi zato, ker niti vodstvo SFRJ niti vrh JLA nista imela opredeljenega stališča do odcepitve niti izdelanega koncepta preprečitve le-te; zato so vedeli le, da do sprememb v sestavi SFRJ ne sme priti. Cilj sloven-ske strani je bil jasen, torej ohraniti državno samostojnost in ozemlje. Namen vojaškega posredovanja SFRJ pa je bil le zasesti mejne prehode ter izolirati Slovenijo pred zunanjim svetom.¹⁹

7. julija 1991 je na Brionih prišlo do pogajanj med SFRJ, Hrvaško, Srbijo in Slovenijo. Po dolgotrajnih pogajanjih so sprejeli Brionsko deklaracijo, s čimer so narodi SFRJ dobili avtonomijo in možnost lastnega odločanja, prepovedali so nasilje in enostranske ukrepe. Izpustiti so morali tudi vojne ujetnike.²⁰ Med desetdnevno vojno je bilo na strani JLA 163 ranjenih in 39 mrtvih, na slovenski strani pa med civilisti 38 ranjenih in 5 mrtvih, med miličniki 22 ranjenih, 4 mrtvi ter med teritorialci 89 ranjenih, 4 mrtvi.²¹

23. decembra 1991 je bila sprejeta slovenska ustava, s čimer je bila Slovenija oprede-ljena kot demokratična republika ter kot pravna in socialna država, v kateri ima oblast ljudstvo. Vsebuje tudi zapisane temeljne človekove pravice in svoboščine ter delitev oblasti na zakonodajno, izvršno in sodno.²²

Poznavanje slovenske sodobne zgodovine, zlasti tiste v devetdesetih letih, je pri otrocih in mladih po koncu šolanja slabo. Vzrok tega je vsekakor v tem, da preprosto zmanjka časa za obravnavo teme. To je tudi čas nesoglasij, razdorov v politiki, ko se je prenehala prevlada ene politične stranke in se je začelo obdobje pluralizacije.²³

PRIMER UPORABE ČASOPISA PRI POUKU ZGODOVINE – UPORABA ČLANKOV IZ KMEČKEGA GLASA PRI UČNI URI

Ker je uporaba časopisa oziroma pisnih virov najbolj učinkovita šele takrat, ko so učenci že seznanjeni z zgodovinskimi dejstvi, bomo v nadaljevanju predstavili možnost uporabe časopisnih člankov pri ponavljanju snovi, zlasti po obravnavi teme Osamosvoji-tev Slovenije oziroma širše teme Razvoj slovenskega naroda v 20. stoletju. Predlog dela s časopisom je primeren tako za gimnazijske programe kot tudi za srednje strokovno izobra-ževanje. V tej uri bo učitelj z dijaki s pomočjo obravnave člankov ponovil nekatere vidike osamosvajanja, pričakanj ob njem ter posledic, zlasti tistih na gospodarskem področju. Predlagano učno pripravo lahko izvedemo tudi kot pripravo na preverjanje znanja.

17 Slovenska zgodovina v besedi in sliki. (2003) Ljubljana: Založba Mladinska knjiga, str. 201–225.

18 Marolt, J. et al. (1998). Slovenci skozi čas. Kronika slovenske zgodovine. Ljubljana: Založba Mihelač, str. 503–509.

19 Osamosvojitve Slovenije. Priročnik za učitelje osnovnih in srednjih šol. (2008). Ljubljana: Zavod za šolstvo RS, str. 111–121.

20 Prav tam, str. 141.

21 Marolt, J. et al. (1998). Slovenci skozi čas. Kronika slovenske zgodovine. Ljubljana: Založba Mihelač, str. 510–511.

22 Prav tam, str. 511.

23 Osamosvojitve Slovenije. Priročnik za učitelje osnovnih in srednjih šol. (2008). Ljubljana: Zavod za šolstvo RS, str. 6–7.

UVODNA MOTIVACIJA

ČAS	UČITELJ	DIJAK
(5 MINUT)	Učitelj s seboj prinese v razred časopis Kmečki glas (novejšo izdajo ter starejšo izdajo, po možnosti iz leta 1991). Pokaže tudi nekaj slik naslovnice takoj ob začetkih izhajanja časopisa. Vpraša jih: • Ali je ta časopis tudi zgodovinski vir? • Katere podatke, menite, lahko najdemo v njem? • Od kod so avtorji črpali podatke za pisanje svojih prispevkov?	Učenci odgovarjajo na vprašanja in sodelujejo v pogovoru o pomenu časopisa kot zelo uporabnega zgodovinskega vira.

Učitelj s seboj v razred prinese nekaj izvodov časopisa, če ima možnost, tudi nekaj števil iz leta 1991. S tem pri učencih vzbudi zanimanje in jih pritegne k prebiranju časopisa. Prek pogovora ugotovijo, da so časopisi odlični zgodovinski viri in pričevalci o življenju v preteklosti, saj predstavljajo odsev življenja določenega časa. Učitelj se z dijaki pogovarja tudi o tem, od kod so avtorji prispevkov črpali podatke, sploh v preteklosti, ko še ni bilo interneta. Tu se dijaki zavedo tudi pomembnosti tiskane besede v preteklosti, ki je bila glavni in najbolj trajen prenosnik informacij.

Prva naslovnica Kmečkega glasa
iz leta 1943.
(Vir: Naših 60 let skupaj z vami.
Brezplačna priloga tednika
Kmečki glas. (2003). Ljubljana:
Založba Kmečki glas, str. 7.)

Poletje 1991 »na kmetih«:
Odmevi slovenske osamosvojitve
v časopisu Kmečki glas v luči
aktualnih dogodkov, kmetovanja in
agrarne politike ter uporaba časopisa
pri pouku zgodovine v srednji šoli

Naslovnica sodobnega Kmečkega glasa,
avgust 2014.

(Vir: Kmečki glas. Facebook.

Dostopno na: <https://www.facebook.com/442716742529652/photos/pb.442716742529652.2207520000.1413815977.522572774544048/?type=1&theater> (dostop: 11. 10. 2014).)

OSREDNJI DEL

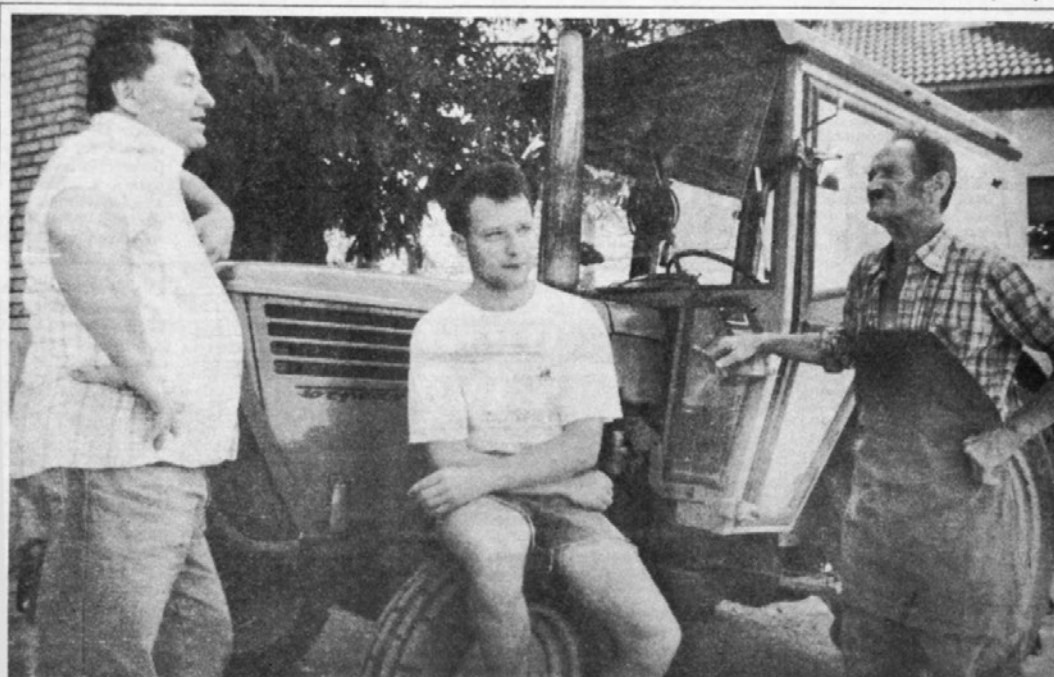
ČAS	UČITELJ	DIJAK
20 MINUT	Učitelj na kratko predstavi zgodovino časopisa Kmečki glas in okoliščine njegovega nastanka ter izhajanja skozi čas. Pove, da bodo dijaki to učno uro prebirali članke iz časa slovenske osamosvojitvene vojne. Učence pozove, da se razdelijo v 5 skupin. Vsaka skupina bo dobila svoj članek v vprašanji, na katere bodo morali odgovoriti, hkrati pa si lahko pomagajo z učbenikom za zgodovino.	Učenci poslušajo. Učenci se razdelijo v skupine in začnejo z delom.
5 MINUT	Ko učenci odgovorijo na vprašanja, jih učitelj pozove k poročanju povzetkov. Učitelj na tablo zapisuje ključne besede člankov. Pozove učence, naj članke poskušajo kronološko ustrezno razvrstiti. Poleg ključnih besed/povzetka napiše vrstni red člankov od najstarejšega do najmlajšega.	Poročevalci predstavijo povzetke člankov. Učenci dajejo predloge in utemeljujejo vrstni red člankov.
10 MINUT	Učitelj nato povabi prvo skupino, da začne s poročanjem. Temu sledijo poročanja preostalih skupin, pri čemer odgovorijo na vsa vprašanja na delovnih listih.	Predstavijo odgovore na vprašanja.

Učitelj razdeli učencem 5 različnih (kronološko nepravilno razvrščenih) člankov z vprašanji.

DELOVNI LIST

1. DA BO ZADRUGA SPET KMETOVA

Preberite članek in odgovorite na vprašanja.

BO – NE BO... – Temeljite razprave o tem, kakšne bodo zadruge po izidu od lanske jeseni pričakovanega zakona o zadrugah, potekajo ne le v vladi in skupščini, temveč tudi na kmečkih dvoriščih – prav kmete zakon namreč najbolj zadeva. Od leve proti desni: Rado Šteblaj z Iga je, sodeč po nasmehu, prepričan, da bo vse v redu, Tomaž Pucihar dvomi (kar pri mladini, ki smo jo potisnili iz enega sistema v povsem drugega, ni nič čudnega), gostilničar Pri Ulčarju pa meni, da bodo ljudje vsekakor prišli k njemu – če ne iz veselja, pa na jezo. Fotografija: Slavko Kvas.

V evljarstva zakonodaja obravnava zadruga kot organizacije združenega dela v družbenolastiškem sistemu. Iko so bili člani zadrug v neustreznem položju in niso mogli samostojno odločati o zadeh, zaradi katerih so zadrugo ustanovili. Ikon o zadrugah, ki ga je minuli teden ejela slovenska vlada in ga bo zelo kmalu rajmo) sprejela tudi republiška skupščina, postavlja zadrugništvo znova na klasične selje, kar preprosto pomeni, da bodo z zaugo upravljali kmetje, da bodo odločali vojih pridelkih od njive pa do trgovine, da to prostovoljno vstopali in izstopali in ustaljali zadruga tam in takrat, kjer, kadar in kar jih bodo potrebovali. Da bodo skupaj rovali krmila, gnojila, stroje, skupno polali pridelke in izdelke trgu – morda tudi

zunanjemu – in da bo vsaka zadruga, kot je zapisano že kar v prvem členu novega zakona, pospeševala gospodarske koristi svojih članov.

Nada Podlogar

DA BO ZADRUGA SPET KMETOVA

Ime »zadruga« spet dobiva nekdanji zaupni prizvok – čeprav bo ponekod še trajalo, da se bodo kmetje znebili neprijetnega, globoko v kosteh tičnega spomina na KDZ

(Kmetijska delovna zadruga) ali KOZ (Kmetijska obdelovalna zadruga). Prav to pa so želeli doseči predlagatelji – slovensko kmetijsko ministrstvo – s postavitvijo zadrugništva na klasične temelje, kmetu v zaslombo in pomoč, ne pa v oviro in nezaupanje.

Kakšna bo torej »nova« zadruga? Takšna, da bo kmet stopil v zadrugno trgovino ali pisarno kot v svoj dom, z zaupanjem, ne s strahom, in bo odšel zadovoljen, ne pa razočaran, jezen ali morda celo z občutkom, da je ogoľjan.

Seveda spet ne bo vsem prav. Saj poznamo tisto staro – trije Slovenci, pet mnenj, in pa tisto še starejšo – kakorkoli se obrnemo, imamo določene zadeve – zadaj... A predlagatelji zakona so storili, kar so največ mogli. Vse drugo je zdaj odvisno od zadrugnikov.

Da bo zadruga spet kmetova. V: Kmečki glas, 24. julij 1991, št. 30, leto XLVIII, str. 1.

1. Povzemite vsebino članka.

2. Kaj prikazuje slikovno gradivo? Zakaj je avtor članka vključil tudi fotografijo?

3. Katere tri poklice oz. generacije članek predstavlja? Kakšna so njihova pričakovanja ob osamosvojitvi?

4. Kakšna je razlika med zadrugami v starem in v novem sistemu? Ali poznamo zadruga tudi danes? Za katera področja dela?

2. Izvršni svet sprejel tri temeljne zakone: PRIVATIZACIJA, DENACIONALIZACIJA, ZADRUGE

Preberite članek in rešite naloge.

Izvršni svet sprejel tri temeljne zakone

PRIVATIZACIJA, DENACIONALIZACIJA, ZADRUGE

O zakonih o lastninskem preoblikovanju podjetij (privatizaciji), o denacionalizaciji in o zadrugah razpravljamo že tako dolgo, da je republiški vladi minuli teden le uspelo oblikovati vse tri predloge. O tem bodo kajpak prav kmalu govorili tudi v skupščini, kjer je kljub temu, da so bili vsi trije zakoni z javno razpravo, pripombami, predlogi in zahtevami spremenjeni tudi do treh četrtin, še pričakovati precej razprave. Minister za pravosodje in upravo RAJKO PIRNAT meni, da vsaj z zakonom o denacionalizaciji ne bo nihče zadovoljen (in najmanj predlagatelj, kar glede na spremembe sploh ni nič čudnega), da pa je treba občutljive pravne operacije, kar lastništvo nedvomno je, opravljati s skalpelom in ne s sekuro – kar pomeni zapletene in dolgotrajne postopke ob kar največjem spoštovanju pravnega reda in pravne varnosti.

Privatizacija

Zdajtnji predlog je pravzaprav pripravljen na povsem novih temeljih. Bistvo zakona je delitev podjetij na velika, srednja in mala, od tega pa je odvisen tudi način obravnave. Varovali naj bi interese podjetništva in proizvodnjo, hkrati pa bili kar se da pravični pri vračanju lastnikom. Velika podjetja (z več kot pesto zaposlenimi) se bodo morala preoblikovati v delniške družbe (pri čemer bodo delničarji vsi Slovenci, države lastnine ne bo več) v 60 dneh po izidu zakona, srednja in mala podjetja (več oziroma manj) kot 125 zapo-

slenih) pa v enem letu. V petih letih pa naj bi na srednji republiški sklad za razvoj prenesli od 30 do 50 odstotkov delnic, izdanih za obstoječi družbeni kapital, druge pa prodali svojim delavcem (30 odstotkov) in drugim interesentom. Republiški sklad za razvoj bo izročil 15 odstotkov delnic od vsakega podjetja slovenskemu odkodninskemu skladu, 20 odstotkov pokojninskemu skladu, 35 odstotkov vrednosti vseh zbranih delnic pa novo nastalim investicijskim družbam.

Denacionalizacija

Vzeti je lahko, vrniti pa dokaj težje, zlasti če so zadeve v lasti kogarkoli, ki se je 9. 5. 1945 komaj rodil in za takratne postopke ni kriv, morda pa z njimi niti ni dočela seznanjen. Zakon, ki ureja denacionalizacijo, je tesno povezan s procesom privatizacije, sodelovalo pa je tudi Združenje lastnikov razlaščenega premoženja. Bistvena sprememba prvotnega osnutka (od katerega je ostala komaj slaba četrtina) je vključevanje površin, odvzetih z arondacijo in z raznimi izjemnimi določili ali drugimi pogodbami, ki so jih bivši lastniki sklenili z državo, kar pa bo v pristojnosti sodišč.

Dediči so praviloma le fizične osebe, izjemoma Cerkev kot civilna pravna oseba. Praviloma se vračajo nepremičnine, tudi kmetijska in gozdna zemljišča, v naravi. Omejitve so le v primeru splošnega interesa ali ekonomike – če bi se z vrnitvijo posamezne parcele, ki je v sklopu večjega

kompleksa trajnega nasada ali v večji parceli, nastali z arondacijo ali komasacijo, okrnili funkcionalnost teh kompleksov ali pa bi nastala takšna razdrobljenost, ki bi onemogočala ekonomično obdelavo, se vrne upravičencu v prvem primeru njegovo zemljišče v last, ne pa v posest, z najemno pogodbo za (za zdaj) pet let. V drugem primeru – da se zemljišča ne bi razdrobila – pa se upravičencu zagotovi so-lastninski delež na tem kompleksu, sledi pa komasacija ali drugačna razdelitev teh parcel v nepravnem postopku ali sporazumno z drugimi so-lastniki. V obeh primerih ostane kompleks fizično nerazdeljen z najemniškim odnosom med zdajšnjim in prvotnim lastnikom. Če upravičenec ne zahteva vrnitve kmetijskih zemljišč, dobi priznanico Sklada za kmetijska zemljišča in gozdove Republike Slovenije, s katero lahko zemljišča ali gozdove kupi iz Sklada za kmetijska zemljišča in gozdove ali od drugih lastnikov (zadeva je prenosljiva in bi zemljo morda kupil kdo drug) ali pa jo zamenja za obveznice pri Slovenskem odkodninskem skladu. Denarna podlaga za odkodninski sklad bo določen del kapitala, ki se bo stekal vanj iz privatizacije podjetij, prodaje družbenih stanovanj in kmetijskih zemljišč. Razlaščeni lastniki so se nekako strinjali, da velikih kmetijskih kombinatov ne gre razpuščati čez noč, odpovedali pa so se tudi vračilu izgubljenega dobička. Po besedah ministra Pirnata so pač dosegli nekakšen razumen kompromis.

Zakon o zadrugah

Predlog zakona temelji na načelu klasičnega zadrugištva, kakršno smo imeli do druge vojne in ga ima Evropa še danes. Zadruga je po tem zakonu organizacija vnaprej nedoločene števila članov, ki ima namen pospeševati gospodarske koristi svojih članov, temelji pa na prostovoljnem vstopu, svobodnem izstopu, enakopravnem sodelovanju in upravljanju članov. Zadrugo ustanovijo lahko najmanj tri fizične ali pravne osebe, ukvarja se lahko z več

registriranimi dejavnostmi, vodi jo direktor, ki ga imenuje upravni odbor, ali predsednik zadruga, če zadruga nima upravnega odbora, najvišji organ pa je občni zbor. Vsak član mora ob vstopu vplačati članski delež – najmanj enega, lahko pa tudi več prostovoljnih.

Do tu pravzaprav ni bilo prav veliko spornega, pač pa je še vedno nekaj vprašanj o 10. poglavju predloga zakona, ki govori o vračanju združnega premoženja ter o lastninjenju premoženja, ustvarjenega v trajnejšem sodelovanju z združnimi organizacijami.

Drobnolastniška struktura, je pojasnil kmetijski minister Jože Osterc, onemogoča kmetom, da bi se kot podjetniki pojavljali na trgu – to morejo le združeni na podlagi združnih načel. Na teh načelih je zgrajeno zadrugištvo v srednji Evropi tudi glede združne predelave, pri nas pa kmetje skoraj niso sodelovali v predelavi in trženju. Zadrugištvu bi torej kazalo dati prednost pri lastninjenju predelovalnih obratov, kar bi dajalo članom večjo možnost, da sodelujejo pri upravljanju. To naj bi upoštevali pri lastninjenju 20 klavnic, 11 vinskih kleti, 8 mlekarin in štirih obratov hmeljarstva, mečalnic, Tovarni sladkorja Ormož in Mlinopek Murška Sobotna, če bodo zadrugi upravičenci izrazili to željo, sicer bo zanje veljal zakon o privatizaciji. Z večjim vplivom združnih upravičencev na združno predelavo se bomo izognili novim gradnjam vzporednih predelovalnih obratov (pri čemer niti zdajšnji niso povsem izkoriščeni!).

Vračanje združnega premoženja naj bi potekalo po postopku, predvidenem z zakonom o denacionalizaciji, prav tako povezanem z zakonom o privatizaciji. Na vračanje združnega premoženja ne vpliva pravica združnih upravičencev pri lastninjenju omenjenih predelovalnih obratov.

Počakati bo treba še, kaj bodo dejali poslanci v republiški skupščini. Zagotovili pa so vsaj to, da ne bomo dolgo čakali.

N. P.

Izvršni svet sprejel tri temeljne zakone: PRIVATIZACIJA, DENACIONALIZACIJA, ZADRUGE. V:

Kmečki glas, 24. julij 1991, št. 30, leto XLVIII, str. 3.

1. Na kratko povzemite vsebino članka.
2. Kaj je privatizacija?
3. Kakšne oblike podjetij predvideva novi zakon?
4. Kaj se bo zgodilo z državno lastnino?
5. Kaj je denacionalizacija?
6. Kako so bile nepremičnine kmetom odvzete in zakaj?
7. Kakšne so oblike vrnjenega premoženja?
8. Na katerih osnovah deluje klasično zadrugištvo? Kaj je glavni cilj zadruga?

3. Kaj bo po 26. Juniju drugače. PREVZEMANJE ODGOVORNOSTI

Preberite članek in rešite naloge.

Kaj bo po 26. juniju drugače

PREVZEMANJE ODGOVORNOSTI

Po vsem, kar se je pri nas dogajalo zadnje dni, se je večina Slovencev že streznila vsaj toliko, da na nameravani dan osamosvojitve najbrž ne pričakujejo niti »čudeža« (ne glede na to, kako kdo to besedo razume) niti najbolj črnega pogroma, najsi bi prišel od kjerkoli. Dovolj jasno smo namreč pokazali, da vztrajamo pri odločitvi o samostojnosti, pa tudi, da smo se (še)pripravljani pogovarjati o vseh rešitvah, ki bi olajšale ta korak tudi drugim, ne samo Sloveniji in njenim ljudem.

In kakorkoli že bomo (ali pa ne, kajti zgodi se lahko še marsikaj) praznovali našo neodvisnost, ostajajo stvari, ki jih ljudje morajo vedeti, na katere tudi zahtevajo odgovor. Najprej: pripravljena in sprejeta je vsa osamosvojitvena zakonodaja. Zaradi nje se ne bo nikomur nič zgodilo vsaj še naslednjih šest mesecev, kajti

vsakdo bo imel čas za odločitev glede državljanstva, (če bo izpolnjeval pogoje zanj). To namreč najbolj skrbi Neslovence med nami. V naslednjih treh letih nameravamo tudi prevzeti v svoje roke varstvo meja in vojaške objekte (prvo tretjino teh že letos avgusta). Za vse dejavnosti, povezane s tem in z delovanjem nadzora na tleh in v zraku, so pripravljeni podrobni terminski načrti. To pomeni, da bodo morebiti prizadeti le posamezniki, zdaj zaposleni v teh službah in dejavnostih, večina pa sploh ne. Tudi to vemo, da bodo granicarje na meji zamenjali slovenski miličniki, jugoslovanske carinike pa njihovi slovenski kolegi v ustreznih uniformah. Zanesljivo se bo to zgodilo na avstrijski, italijanski in madžarski meji. Na meji s Hrvaško pa le, če se (oboji!) ne bi znali pametneje dogovoriti. Ne vemo pa, kdaj naj bi prevzeli dejansko oblast na teli območjih. V zraku pa še vedno visi odgovor

na vprsanje, koliko bo mejnih prehodov na Kolpi, povedano po domače, in kje vse bodo Zgornja številka se giblje med 30 in 40.

Seveda pa ljudi ob meji bolj kot druge zanima, kakšno bo poslej njihovo življenje. Bod še hodili na sejme v Karlovac, Varaždin in kaj dlje, bodo smeli (brez novih dajatev) prodaja na ono stran, zlasti hlodovino in les itd. O vsem tem lahko le bolj ali manj ugibamo. Mislimo, da si, da ureditev ne bi smela biti slabša od sedanjice.

Obstaja pa tudi želja in hotenje, katere izpolnitev ob najboljši volji ni v naših rokah. Želimo, da ne bi ostali predolgó nerazumlje – pri nas doma in za mejami v prostoru, katerega del hočemo postati in se zato potegujemo za mednarodno priznanje neodvisne države Slovenije.

M. C.

Kaj bo po 26. juniju drugače. PREVZEMANJE ODGOVORNOSTI. V:

Kmečki glas, 19. junij 1991, št. 25, leto XLVIII, str. 1.

1. Na kratko povzemite vsebino članka.

2. Kakšne spremembe v delovanju mejnih prehodov se predvidevajo?

3. Kakšne spremembe v delovanju mejnih prehodov se predvidevajo?

4. Kakšna so predvidevanja glede gospodarskega sodelovanja s preostalimi deli skupne države v prihodnje?

5. Ali članek izraža osebno stališče avtorja?

4. KAJ SO REKLI O OSAMOSVOJITVI?

Preberite članek in rešite naloge.

1. Povzemite vsebino članka.

2. Ali članek sporoča kakršno koli strankarsko pripadnost?

3. Zakaj je avtor za izjave izbral prav te posameznike?

4. Predsednik predsedstva Republike Slovenije omenja razglasitev obdobja demokracije v Parizu. Kateri dogodek omenja Kučan?

Posebej za Kmečki glas. KAJ SO REKLI O OSAMOSVAJANJU. V:

Kmečki glas, 26. junij 1991, št. 26, leto XLVIII, str. 1.

Posebej za Kmečki glas

KAJ SO REKLI
O OSAMOSVOJITVIPredsednik predsedstva Republike
Slovenije Milan Kučan

Naš čas je doba demokracije, miru in enotnosti v Evropi – so razglasili voditelji Evrope in Severne Amerike novembra lani v Parizu; tudi za slovenski narod. Slovenci jemljemo svojo usodo v svoje roke in pravo s tem ustvarjamo razmere za enakopravno in teorno sodelovanje z narodi, s katerimi smo doslej živeli v skupni državi, s svojimi sosedi ter vsemi drugimi narodi Evrope in sveta.

Predsednik slovenske skupščine dr.
France Bučar

Gre za trdnost, veliko odgovornost in voljo naroda. Ta horak pomeni prelomnico v našem življenju. Treba je povedati, da prinaša določeno tveganje, ki pa odstopa v racionalnih okvirih, in to poskušamo izpeljati.

Predsednik vlade Lojze Peterle

Pri porodu je pomembno tako, da se mati razveseli, lele ko se otrok rodi. Prej pa so muke in težave. Zelo se veselim tega dne. Dne, ki se mora zgoditi, naj si kdo od zunaj tega želi ali ne.

Kmetijski minister dr. Jože Osterc

Moja želja in upanje je, da bomo slovenskega kmeta lažje začeli in mu omogočili razvoj v samostojni državi.

Ljubljanski nadškof in metropolit dr.
Alojzij Šuštar:

Vsi pričakujemo, kaj se bo zgodilo, in sam si iskreno želim, da bi bilo mogoče mirno uveljaviti naše želje po samostojni Sloveniji. Ohranimo močno zaupanje in sodelajmo z vsemi političnimi ljudmi na naši zemlji.

5. S tanki čez Kog pri Ormožu. PODIVJALI, POŽGALI IN ODŠLI

Preberite del članka in odgovorite na vprašanja.

S tanki čez Kog pri Ormožu

PODIVJALI, POŽGALI IN ODŠLI

Vaščani Jastrebeca, Gomile in Koga, ki živijo ob poti Središče ob Dravi-Kog-Ljutomer in naprej proti Gornji Radgoni, pred dvajsetimi leti, ko so z odpovedovanjem zbrali denar za asfalt, niti sanjati niso mogli, da bodo po tej cesti prodirali tudi tanki. Približno 22 tankov in oklepnih vozil se je usodno sredo, 3. julija, valilo v koloni po koskih strminah. Cesto, ki prinaša življenje in je povezana s svetom, je podivjana soldateska tokrat uporabila za sejanje smrti, spuščanje rafalov in požiganje. Na srečo ni bilo civilnih žrtev, pač pa so uničena gospodarska poslopja Ivana Haložana in Alojzije Šulek iz Gomile pri Kogu 7 ter 32, od kraja pa sta zgoreli poslopji sosedov in sorodnikov Ivana Praprotnika in Franca Robina na Jastrebcu 35 in 34.

Vojska, ki se je tokrat obrnila proti narodu, ki jo je hranil in jo še, se je iz varaždinske smeri prebijala proti Radgoni že od torka, 2. julija. Številne barikade na vseh poteh, tudi vaških, so jo ovirale in običajni so na Preseki v Ljutomerški občini, na Stari Gori pa so se spopadli s teritorialci. Za seboj so pustili tudi dva tanka na Bajzecu – eden je zapeljal s poti, drugi se je pokvaril. Ko so tanki v sredo takoj po opoldnevu nadaljevali pot, se je večina živčih ob

še umikali po asfaltni cesti. Čakati na gasilce bi bilo prepozno, saj jim vojska ni dovolila pomagati. Zdaj sem na vikendu v bližini, z Ormoža so mi že pripeljali precej hrane. V svoji hiši zdaj ne morem niti kuhati niti spati. Za pomoč pa si najbolj želim miru in streho nad glavo na stara leta.

Praprotnikove in Rubinove smo našli na pogorišču obeh poslopj, iz katerih se je še valil dim. Oboji imajo okoli tri

hektare zemlje z gozdom in vinogrdom vred. V hlevu je bilo ob požaru sedem prašičev, ki so poginili, krave pa so začasno privezali pri sosedih.

Franč Rubin: »Rafale so spuščali vse naokrog, krogle so mi švigale med nogami, sosedu so uničili novo fasado na hiši. Bili smo pri Praprotnikovih, ko se je vžgalo, vendar ne vemo kako, prav lahko bi bila zažigalna bomba. Ostali smo brez vsega orodja – vil, grabelj,

motik. Svetu moramo kazati tako sramoto, pa bi lahko prav lepo živeli, saj nam je prav zdaj začel lepo roditi pet let stari vinograd.«

Franč Praprotnik: »Smo pa veseli, da v nesreči nismo ostali sami. Obiskali so nas novinarji z vsega sveta, vendar bo najbolj koristna pomoč mir. V vojni pač ni mogoče ničesar obnoviti, že jutri lahko spet požgejo.«

Darja Zemljič

Franč Rubin: »Krogle so mi švigale med nogami.«

Pogorišče pri Rubinovih na Jastrebcu

Pogorišče pri Alojziji Šulek na Gomili pri Kogu

Alojzija Šulek: »Bilo je huje kot v drugi svetovni vojni.«

Prav tisti dan, ko so divjali tanki po Kogu, smo obiskali kmeta Stanka Maroševiča ob mejnem prehodu Čmurek na Tratah. Na cesti za Lakavec so bili traktorji – barikada – začasno umaknjeni. Pri Maroševičih so bili teritorialci dobra dva dneva in pomagali so jim s hrano in gostoljubjem. Voja pa zdaj, ko to pišemo, še ni končana, zato gospodar Stanko ni želel, da jih fotografiramo. »Že jutri lahko pridejo drugi in se nam maščujejo. Danes je sicer bolj mirno, le Avstrijci so na kontrolnih poletih ob meji.« Stanko Maroš namreč že po zvoku loči vsa letala in v spominu mu bodo ostali preleti letal JA, ki so bombardirala na Šentilju. Voja pa jim je prinesla tudi praktične težave. Mariborske mlekarne niso odvažale

S tanki čez Kog pri Ormožu. PODIVJALI, POŽGALI IN ODŠLI. V:

Kmečki glas, 10. julij 1991, št. 28, leto XLVIII, str. 5.

1. Na kratko povzemite vsebino članka.
2. Kje je prišlo do spopadov, kdo je vdiral prek meje? S kom so se spopadli?
3. Kaj so uporabili za vaše barikade?
4. Zakaj gospa Šulek pravi, da je ta vojna hujša od druge svetovne vojne?
5. Kakšno podobo slovenskih kmetij lahko razberemo iz članka in slikovnega gradiva?

ZAKLJUČNI DEL

ČAS	UČITELJ	DIJAK
5 MINUT	Učitelj nato vpraša dijake, kakšna je podoba slovenskega podeželja ob osamosvojitvi. Kakšna bi bila podoba Slovenije na različnih področjih danes, če ne bi prišlo do osamosvojitve?	Dijaki odgovarjajo na vprašanja.

V zaključku ure učitelj uporabi metodo „if history“ oz „alternate history“, s katero želi dijake spodbuditi k razmišljanju o tem, kako bi bilo, če ne bi prišlo do osamosvojitve države.

Je vaja, s katero pogledamo v preteklost in se vprašamo: „Kaj, če?“ Kaj bi se zgodilo, če bi se neki zgodovinski proces ali dogodek razvil v drugačno smer? Kako bi to vplivalo na svet, v katerem živimo, ali pa vsaj na našo državo? Glavni cilj te metode je spodbujanje ustvarjalnosti in znanja.²⁴

SKLEP

Na podlagi primera uporabe časopisa Kmečki glas pri pouku smo ugotovili, da mora biti učitelj pri pripravi ure zelo previden. Pri izboru gradiv mora namreč upoštevati značilnosti razreda in dijakov: starost, predznanje, motivacijo, koncentracijo, fizično počutje (npr. utrujenost zaradi zadnje šolske ure itd.). Prav tako moramo paziti, da so članki ustrezno dolgi in napisani razumljivo. Ne smemo pozabiti na strukturiranje ustreznih vprašanj, s katerimi spodbujamo branje in razmišljanje o prebranem članku. Viri spregovorijo le, če jih znamo povprašati!²⁵

Učna ura je namenjena ponavljanju, torej učitelj predvideva, da imajo dijaki že neko znanje (bolj ali manj stabilno), ki ga utrdijo s pomočjo prebiranja člankov, ki vsebine predstavijo slikovito, realno. Prav to dijake spodbudi k bolj doživljajski sprejemanju zgodovine, lažje se identificirajo z dogodki. Čeprav nudi metoda dela s časopisi veliko prednosti, jo učitelji uporabljajo malo. Vzroke bi lahko iskali v relativnem trudu, ki ga mora učitelj vložiti v pripravo gradiv, in času, ki ga zahtevata izbor člankov in priprava vprašanj za nadaljnje delo.

LITERATURA IN VIRI

- Bloch, M. (1996). Apologija zgodovine ali zgodovinarjev poklic. Ljubljana: Studia humanitatis. Da bo zadruga spet kmetova. V: Kmečki glas, 24. julij 1991, št. 30, XLVIII, str. 1.
- Gabrič, A., Režek, M. (2011). Zgodovina 4. Učbenik za četrti letnik gimnazije. Ljubljana: DZS. Historic Newspapers in Education. Dostopno na: <http://www.historic-newspapers.co.uk/info/teaching-history-resources/> (dostop: 21. 9. 2014).
- Homerová, M. (2009). Metody pro výuku práce s textem ve společenskovedních předmětech. Učitel'ské noviny.
- Karba, P. (2005). Zgodovina v šoli v 21. stoletju – vse življenje uporabna popotnica. Vodnik za učitelje. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo
- Kaj bo po 26. juniju drugače. PREVEZMANJE ODGOVORNOSTI. V: Kmečki glas, 19. junij 1991, št. 25, leto XLVIII, str. 1.
- Kmečki glas. Facebook. Dostopno na: <https://www.facebook.com/442716742529652/photos/pb.442716742529652.-2207520000.1413815977./522572774544048/?type=1&theater> (dostop: 11. 10. 2014).
- Marolt, Janez et al. (1998). Slovenci skozi čas. Kronika slovenske zgodovine. Ljubljana: Založba Mihelač.
- Maňák, J. (2003). Výukové metody. Brno: Paido.
- Naših 60 let skupaj z vami. Brezplačna priloga tednika Kmečki glas. (2003). Ljubljana: Založba Kmečki glas.
- Newspapers in Education. Dostopno na: <http://www.nwitimes.com/app/nie/> (dostop: 21. 9. 2014).

²⁴ What is alternate history? Dostopno na: <http://www.alternatehistory.com/> (dostop 15. 10. 2014).

²⁵ Bloch, M. (1996). Apologija zgodovine ali zgodovinarjev poklic. Ljubljana: Studia humanitatis.

Osamosvojitve Slovenije, (2008). Priročnik za učitelje osnovnih in srednjih šol. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.

Posebej za Kmečki glas. KAJ SO REKLI O OSAMOSVAJANJU. V: Kmečki glas, 26. junij 1991, št. 26, leto XLVIII, str. 1.

Potočnik, D. (2013). Viri in pouk zgodovine. Maribor: Mednarodna založba za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru.

Potočnik, D. (2009). Zgodovina, učiteljica življenja. Maribor: Založba Pivec.

Pesek, R. (2007). Osamosvojitve Slovenije. Ljubljana: Nova revija.

Slovenska zgodovina v besedi in sliki (2003). Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.

Strmčnik, F. (2001). Didaktika. Osrednje teoretične teme. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete Ljubljana.

Trškan, D. (2000). Metoda dela z besedili pri pouku zgodovine. V: Zgodovina v šoli, letnik

IX, številka 3-4, str. 3-7.

What is alternate history? Dostopno na: <http://www.alternatehistory.com/> (dostop 15. 10. 2014).

POVZETEK

Uporaba pisnih virov, zlasti časopisnih člankov, je lahko zelo vznemirljiva in dinamična metoda, ki jo lahko učitelj uporabi pri pouku. Ker je časopis zelo neposreden vir in izraža resničnost, kot je dejansko bila, pušča tudi odprte možnosti za interpretacijo in ustvarjanje lastnega znanja. Časopis je dokumentarni pisni vir, ki ga je treba za uporabo pri pouku prilagoditi. Izbor gradiva je ključen, saj le z ustreznim izbranimi časopisnimi članki učence spodbudimo k delu in jim nudimo zanimivo učno izkušnjo. Pri pouku lahko preučujemo le en članek z različnih vidikov ali pa obravnavamo več tematsko sorodnih člankov. Pred začetkom dela s časopisnimi članki je nujno, da učenci poznajo zgodovinske okoliščine in da imajo zadostno znanje o preučevani temi. Metoda dela s časopisi je predstavljena na primeru dela s časopisom Kmečki glas, ki je namenjen kmetovalcem že vse od svoje prve številke leta 1943. Z njegovo pomočjo smo utrjevali temo osamosvojitve Slovenije. Učna ura je tako sestavljena iz uvodne motivacije, glavnega dela, pri katerem učenci delajo samostojno po skupinah in nato poročajo o dobljenih rezultatih, ter zaključka, kjer učitelj za razbremenitev uporabi metodo »if history«. S pravilnim pristopom je lahko metoda dela s časopisi imenitna in zaželena pri pouku zgodovine.

Bojana Modrijančič Reščič, Šolski center Nova Gorica, Elektrotehniška in računalniška šola

PO SLEDEH HOLOKAVSTA

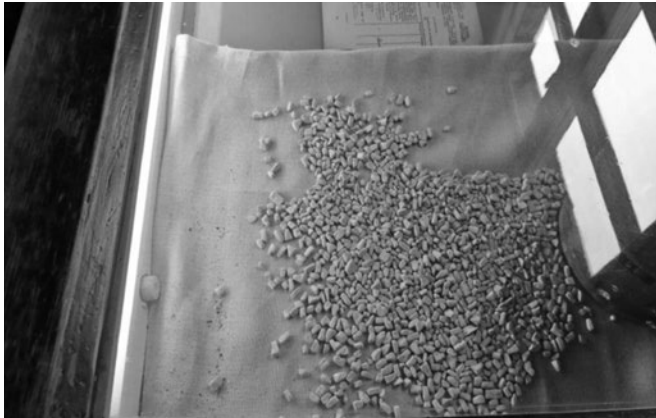
UVOD

Prispevek govori o holokavstu – o tem tragičnem dogajanju med drugo svetovno vojno. Trpeli so tisti, ki so bili drugačni od superiorne rase, kot je v nadaljevanju menil dijak strokovne šole. Taki so bili deležni najhujšega ponižanja oz. niso bili vredni, da bi še bili ljudje. Pričevanja še živečih, avtobiografska dela, predvsem pa ogled kraja dogajanja nepojmljivega trpljenja so dijake spodbudili, da s svojimi interpretacijami s pomočjo govornih vaj svojim sošolcem osvetlijo tiste dni, ki so za srednješolce v sodobnem svetu težko razumljivi.

HOLOKAVST

Beseda holokavst nas vedno opomni na trpljenje ljudi v taboriščih med drugo svetovno vojno, na vse tiste, ki se niso skladali z ideologijo o nadčloveku, a so hoteli le živeti, biti ljudje, čeprav so bili oropani tega dostojanstva. Nekateri so za vedno ostali na tujem, nekateri pa so se vrnili domov. Njihova pričevanja so bila opomin, da se kaj takega ne sme več zgoditi, zopet drugi o tem niso hoteli pripovedovati. Preživeli svoje spomine velikokrat posredujejo mladim, ki lahko ustvarijo boljši jutri brez strahotnega trpljenja. Današnja mladina sicer o vsem tem lahko bere v literarnih in zgodovinskih knjigah, vendar pravijo, da vse to sprejemajo le kot zgodovinsko dejstvo. A štirim dijakom iz 2. in 3. letnika Elektrotehniške in računalniške šole iz Nove Gorice, smer Tehnik računalništva, je v šolskem letu 2013/2014 obisk taborišč Auschwitz I in II oz. Auschwitz-Birkenau spremenil pogled na tiste dni. Sami niso znali pojasniti kako, a so zagotovili, »da moraš biti tam, da spoznaš, kaj se je zgodilo«. Odzvali smo se povabilu Sonje Vrščaj, nekdanje predsednice Slovenskega taboriščnega odbora internirank Auschwitz-Birkenau. Prijetna sogovornica se vrača na kraj, kjer je trpela. Mladim je pripovedovala o tistih dneh, ki so še vedno živi. Opomnila jih je, da je bilo potrebno veliko iznajdljivosti in žrtvovanja, da so si trpeče pomagale, predvsem pa bile prepričane: Ko pridemo domov ...

Še ne 17-letna Kraševka se je znašla v taborišču, saj je bila vključena v mladinsko organizacijo v okviru OF. Bila je mlada sekretarka, ki je ljubila svoj jezik in domovino. Nikoli se ni vdala, čeprav je v taborišču videla veliko mrtvih, živela v nečloveških razmerah; na tistem grozljivem kraju se je poleg stenic, uši, podgan, komarjev pojavil tudi tifus. Povedala nam je o dogodku, ko je Jud vzel kruh, a ga je esesovec lovil. Ko je spoznal, da ga celo s kolesom ne bo mogel ujeti, je nadenj poslal pse. Vsi so vedeli, kaj ga čaka. Mladim pa je ob obisku taborišč Auschwitz I in II oz. Auschwitz-Birkenau svetovala: »Če boste imeli domovino radi, jo boste obvarovali vsega hudega. Nikoli ne obupajte, saj se vedno najde rešitev.« Mladi so jo radi poslušali, predvsem pa niso mogli razumeti njene vztrajnosti in poguma ter trdne volje, da je vse to preživela. Sami pravijo, da je včasih mladost težka, da pa se jim bo grozljivo taborišče za vedno vtisnilo v spomin.

*Zyklon oz. ciklon B.
(Foto: Bojana Modrijančič Reščič.)*

*Zid streljanja v taborišču Auschwitz 1.
(Foto: Bojana Modrijančič Reščič.)*

*Porušeni krematoriji v taborišču
Auschwitz-Birkenau.
(Foto: Bojana Modrijančič Reščič.)*

Dijak 2. letnika je po ogledu kraja trpljenja zapisal, da je bilo taborišče pretresljivo že zaradi negativnega vzdušja in grdih stavb: »Stresla me je misel, kaj vse so tam počeli z ljudmi. Vedel sem, da si moram ogledati kraj, kjer je trpela moja pokojna prababica Dragica Trojer. Videl sem, da nobenemu ni bilo lahko, ampak ni mi bilo jasno to, kako lahko en sam človek prepriča večino ljudi, da morajo neko raso iztrebiti, ker niso enakovredni njim - nemškemu narodu. Noben človek, pa lahko je še takšen slabič, si ne zasluži trpljenja, kakršnega so takrat doživljali interniranci. Vodička nam je pripovedovala, za kaj vse so bile namenjene stavbe, kje in kako so bili zaprti interniranci. Videli smo strelni zid, kjer so na dan usmrtili po več sto ljudi. Videli smo tudi krematorije, kjer so sežigali nedolžne ljudi. Najbolj od vsega pa me je bolelo dejstvo, kako so lahko usmrtili tudi otroke, ki sploh niso vedeli, zakaj so tam. Vodička nam je povedala nekaj pretresljivih zgodb, kako so jih usmrtili. Najbrž nikoli ne bom razumel,

kako lahko hladnokrvno privedeš nedolžnega otroka pred strelni zid in ga usmrtiš. Spraševal sem se, kako so se lahko krvniki vračali k svoji družini, poljubili svoje otroke, čeprav so prej tuje družine usmrtili. Nečloveško se mi zdi, da so delali tudi poskuse na ljudeh npr. na ženskah, da bi nemške ženske rojevala dvojčke, da bi bil nemški narod večji. Zato ne smemo nikoli pozabiti, kaj vse so počeli v taborišču z interniranci in zato moramo svoje izkušnje in znanje o tem deliti naprej. Zahvalil bi se vsem sodelujočim na tem izletu, še posebej gospe Sonji Vrščaj, ki je z nami delila svoje zgodbe, kako se je vse pričelo, kako je pristala v taborišču, kaj vse je doživljala tam in kako so jih zavezniki osvobodili. Vem pa, da za marsikoga ni bilo lahko, ker smo vsi vedeli, da hodimo po grobovih nedolžnih ljudi. Nekateri starejši udeleženci izleta pa so vedeli, da gredo obiskat grob svojih staršev.

Ogled koncentracijskega taborišča Auschwitz je name pustil močan vtis, namreč na življenje sem začel gledati iz drugega zornega kota. Spomnim se, da je gospa Sonja Vrščaj rekla, da materialne dobrine veljajo veliko v življenju, niso pa vse. Lahko smo srečni tudi brez tega in se imamo lepo.«

Njegov sošolec je dodal, da so ga zelo prizadele ruševine nekdanjega krematorija in tudi ostanki pisarne zloglasnega doktorja Mengeleja, ki je opravljal poskuse na nosečih ženskah: »Za konec smo se ob spomeniku, kjer imamo Slovenci tudi lastno ploščo, poklonili vsem padlim Slovincem. Mislim, da sem od celotnega izleta največ pridobil iz tistega skupnega večera z gospo Sonjo Vrščaj, saj mi je prav tisto, kar je bilo izrečeno, takrat manjkalo. Volja in trud. Taboriščnice so imele veliko volje, trudile so se preživeti in se veselile ob misli, da bodo spet videle svoje domače. Dodal bi še, da ni imelo nič smisla brez ljudi, ki so to doživeli. Po mojem mnenju je tisti človeški stik s to tematiko, v tem primeru je bila to gospa Sonja, pomembnejši od kupa na pol porušenih stavb. Tisto so samo fizični dokazi, ljudje pa so tisto, kar šteje.«

Dijak 3. letnika je dodal: »Pri ogledu Auschwitza me je najbolj šokiral pogled na osebne predmete taboriščnikov, zlasti na otroške čevlje in dve toni človeških las. Videli smo tudi kleti, kjer so ljudi izstradali do smrti ter jih mučili na različne strahotne načine: vešala, zid, kjer so streljali ljudi, plinsko celico pa krematorij, kjer so ubijali in sežigali ljudi. Potem smo odšli še v Auschwitz II-Birkenau, od katerega pa ni ostalo veliko. Vendar je še dobro ohranjen vhod, skozi katerega so vozili vlaki, ki so prevažali ljudi na to morišče. Vidni so tudi dimniki in ograja iz bodeče žice, ki je obdajala taborišče. Plinske celice ter krematorije so SS-ovci minirali, preden so se umaknili pred rdečo armado, ki je osvobodila preživele zapornike. Na koncu smo še položili venec in sveče na spominsko ploščo ter se tako spomnili vseh, ki so v tem taborišču trpeli.

V Auschwitzu sem spoznal, kako daleč lahko pripelje človeško sovraštvo ter kako je človek domiseln, ko namerava uničiti sočloveka. Žalostno je, da so morili večinoma nedolžne ljudi samo zato, ker so bili druge narodnosti, drugačnega verskega ter političnega prepričanja ... Nepredstavljivo je, kako je taboriščnikom kljub vsemu poniževanju, mučenju in trpljenju uspelo »ostati ljudje«, saj so preživeli največje grozote in največjo organizirano morijo, kar jo je doživelo človeštvo. Še zdaj mi ni jasno, kako so SS-ovci dopoldne morili otroke ter se popoldne vrnili k svojim otrokom in družini brez kančka slabe vesti. Menim, da bi morale vse srednje šole organizirati ekskurzije v Auschwitz, da bi vsi spoznali grozote taborišča ter da bi se to v prihodnosti ne ponovilo.«

Njegovemu sošolcu je zapustil globok vtis ogled taborišča Auschwitz II-Birkenau: »Tam smo se sprehodili do porušenih krematorijev in plinskih celic. Vzeli smo si nekaj minut, da smo položili venec na spominsko ploščo ob spomeniku umrlih. Nato smo se sprehodili do barake, v kateri je nekoč bivala gospa Sonja Vrščaj kot interniranka, ki se je izleta udeležila z nami. Tam nam je povedala, kakšne so bile življenjske razmere, ko je taborišče še obratovalo. Mislim, da ne govorim samo v svojem imenu, ko rečem, da sem bil zgrožen nad vsem, kar so morali pretrpeti. Želim povedati še, da sem v Auschwitzu kupil knjigo, ki prikazuje grozote, ki so se tam dogajale. Podaril sem jo teti moje mame, ki je še živa, ima 87 let in je bila v Auschwitzu en dan in pol (bila je v drugem vagonu), njena sestra pa je tam ostala do bridkega konca. Teta se je zjokala in mi rekla, da tako lepega darila v življenju še ni prejela.«

USTNI PRIČEVANJI PREŽIVELIH

Tisti, ki so preživel grozote holokavsta, vedo, kaj pomeni izgubiti del svojega življenja, kaj pomeni biti zaznamovan, biti le številka. Mnogi molčijo, saj jim je mučno pripovedovati o tistih dneh. Ena izmed njih je **Ljudmila Bratuž - Milka**. Njen pravnuk, dijak 1. letnika smeri Tehnik računalništva, je o tem delu njenega življenja dobil podatke od njene hčere Milene Bratuž, saj sama o tem ne govori, vse je natančno povedala le ob vrnitvi: »*Milka Bratuž se je med drugo svetovno vojno pisala Štrukelj. Rojena je bila 24. 8. 1924 v Tolminskem Lomu pri Mostu na Soči. Bila je zajeta na poti, ko se je vračala iz Temljin v Baški grapi proti domu. Njeno družino so izdali domobranci, saj je bila aktivna borka proti okupatorju. Njeno sestro so ujeli na domu v Lomu, ker so vedeli, da je njena sorodnica. Najprej so ju odpeljali v goriški zapor, kjer sta bili zaprti od sredine septembra 1944 do 9. 10. 1944, ko so ju iz Trsta premestili v Auschwitz. Njuna pot je trajala teden dni v prenatrpanih živinskih vagonih. Zaradi lakote in nečloveških razmer je veliko ujetnikov tedaj umrlo že na poti. Z vlaka so jih s kamioni pripeljali do taborišča, kjer so jih že takoj ločili po skupinah. Medtem so jih pretepali z gumijevkami. Ločili so jih glede na starost, spol, sposobnost za delo, versko ter narodno pripadnost. Ljudje so se znašli v taborišču, ki je bilo naselje velikih barak, obdanih z električno žico ter stražnimi stolpi. Bilo je grozljivo. Odvzeli so jim nakit, hrano ter dodatke, kot so očala in obleke. Vse so postrigli, pobrili in jim vtetovirali številko. Milka je imela številko 89137, njena sestra Elza pa 89138. Gole so jih nato peljali najprej pod vroč ter nato pod mrzel tuš, da bi tako preprečili bolezni in zajedavce. Obleka, ki so jo prejeli, je bila zmečkana, umazana, vendar so jo morali obleči. Obuti so bili v lesene cikle. V taborišču so bili apeli vsakdanja rutina. To so bili zbori na velikem prostoru pred barakami, kjer so se morali dvakrat do trikrat na dan postaviti v vrste, da so mučitelji preverjali njihovo prisotnost. Če ni bila vrsta vojaško ravna, so jih suvali. Stati so morali tudi po več ur ne glede na vremenske razmere. Temperatura je padla tudi pod minus 40 stopinj Celzija. Marsikatera je v teh razmerah omedlela. Prisilni biriči so onemogle odnesli v krematorij. Če ne bi hoteli tega delati, bi tudi njih ustrelili in jih sežgali.*

Interniranci so delali na poljih, čistili jarke, nosili opeke in kamenje. Nekateri so hodili tudi v tovarne ali šivalnice. Običajno so delali po dvanaest ur na dan. Hrano so dobivali v skledo brez pribora. Najpogostejši obrok je bila juha, ki je bila v resnici samo prekuhana voda s koščki kolerabe. Pili so jo po požirkih. V taborišču so razsajale različne bolezni. Najsmrtonosnejša je bila griža. Obolele so prestavili v karanteno, in če se niso hitro pozdravili, so jih odstranili. Imeli so tudi veliko problemov z ušmi.

Milki je pomagala sestra. Ko je bilo le mogoče, sta se držali za roke in si vlivali pogum, obujali spomine na dom, brate in starše. Milka se je spominjala dogodka, ki se ji je za vedno vtisnil v spomin. Nekega dne so bili na delovni akciji in tedaj je neka interniranka s Primorske zaradi nevdržnih razmer hotela pobegniti, zato je stekla proti močvirju. Poljska paznica jo je takoj opazila in je nadnjo poslala psa. Ostalim je od groze ledenela kri. Skupaj s sestro sta morali njeno truplo odpeljati v krematorij. Velikokrat se je spominjala strahu, ko je pred krematorijem čakala ali se bo sestra vrnila ali pa bo tudi ona ostala v ognjenem zublju peči. Takrat jo je oblival mrzel pot od strahu. Minute so se zdele kot ure, in ko jo je naposled le zagledala, je bila srečna. Spomladi leta 1945 sta bili Milka in sestra premeščeni v taborišče Bergen, kjer se jima je zdelo še hujše kot v Auschwitzu, saj je v tem taborišču močno razsajal tifus. Elza je zaradi okužene vode močno zbolela in po kakšnem tednu tudi umrla. Za prababico je bila izguba zelo boleča. Tu dalj časa ni mogel nihče preživeti. 16. 5. 1945 je v taborišče vdrla rdeča armada in jih osvobodila. Preživele so odpeljali v bolnišnico, da so si pred odhodom domov vsaj malo opomogli. 14. 8. 1945 se je Milka vrnila domov. Tehtala je komaj 35 kilogramov in je bila brez las, lastni oče jo je spoznal šele, ko je spregovorila. Od groze se je zgrudil na tla in neizmerno zajokal. Desetmesečna grozota jo je spremljala celotno življenje. Zaradi strahu, da bi se to ponovilo, ni nikoli pripovedovala o življenju v taborišču in o kriminalnih dejanjih paznikov. Nikoli ni prestopila italijanske meje zaradi sovraštva do Italijanov. Njeni hčeri Mileni Bratuž se zdi, da je s svojo molčečnostjo hotela svojo mladost izbrisati iz svoje zavesti. Vendar jo je misel nanjo na žalost spremljala celo življenje. Zaradi tega ni želela po televiziji spremljati dokumentarnih oddaj o Auschwitzu.

Ko sem pripravljaj svojo govorno vajo, sem se naučil veliko novega o taborišču in o svoji prababici. Spoznal sem, kako so se morali ljudje boriti za svoje življenje. Ko primerjam težave današnjih ljudi in moje prababice, ugotovim, da se to ne more primerjati z grozotami, ki jih je preživela moja prababica. Za nas mlade so težko razumljive, saj živimo svobodno in brez strahu.»

Zaupanja v svetlo prihodnost pa ni izgubila tudi še vedno živahna **Bogdana Šimac Rakar**, ki šteje že 91 let. Za domačine Breginja je bila vedno Dani Tamatova, zdaj pa živi v domu ostarelih v Tolminu. Leta 1944 je morala 21-letnica kot politična zapornica najprej v zapor v Gorico, nato pa je skupaj z drugimi sotrpinkami s Krasa, Brd pristala v taborišču smrti Auschwitzu. Spominja se, kako so bile ženske strahotno ponižane, saj so jim najprej odvzeli vse imetje, nato so se morale sleči do golega, kar je bilo za starejše ženske zelo sramotno. V drugem prostoru so jih ostrigli in pobrili, nato so morale pod tuš. Košček mila, ki so ga dobile, je bil poln peska. Rablji so jim menjali vročo in mrzlo vodo, interniranke pa so kmalu ugotovile, da brisač ne bodo dobile. Dobile pa so obleko, ki ji tako niso mogle reči, ter obutev: »Bila sem kot ubog siromak, saj sem zaradi lesenih cokel dobila žulje. Pa tudi obleko smo si menjale, da je bila ženskam vsaj nekoliko prav. Nato so ženske doživele popolno ponižanje, saj so na roke dobile številko s peresom. Nevednice smo mislile, da si jih bomo z vodo izbrisale, a so se nam esesovke le smejale. Sama je postala številka 82911. Z ostalimi Breginjkami smo skozi okna gledale ljudi, ki so bili postrojeni v vrste. Še prekmalu smo izvedele, da so bili to apeli. Naše sobe so bile velike 2 kvadratna metra, v vsaki pa se nas je gnetlo po 10. Bile smo obgrizene zaradi stenic, česar pa tedaj nismo vedele. Zato je vsaka hotela spati na sredini. Najprej smo jokale, a so se solze kmalu posušile. Večkrat smo tudi slišale nemške besede 'los, snel in banditen'.« Dani se je spomnila, da so jedle le bore malo, da pa so morale imeti okrog pasu s trakom privezani skledo in žlico, sicer hrane nisi dobil. Morale so z golimi rokami prenašati opeko, tudi ko je bilo hudo mraz. Med delom so morale poslušati pesem Rozamunda. Tako so se jim krvniki dodatno posmehovali. In bile so polne uši, kot pravi Dani, so imele »gvantarce«, ki so se pojavile pod obleko, niso pa jih imele v laseh. Spomnila se je tudi, da so čez noč izginili otroci in starejši. V bližini njene barake s številko 25 je zelo smrdelo, saj so bili tam krematoriji. In vsi so vedeli, kaj se je dogajalo v njih. Tam so imeli tudi zdresirane pse, saj so taboriščnice morale ponoviti, kar je naredila ta žival. Kaznovali so jih že zaradi malenkosti. Morale so se sleči in se uleči na bodeč pesek, kot je to storil pes. Slednji so jih tudi večkrat ogrizli. Preostale so morale gledati take prizore v opozorilo, da se ne smejo upirati. »Tudi zbolela sem,« je povedala Dani, »imela sem krvavo grižo.« Zelo je pazila, da je ne bi nihče odkril. In najbolj srečna je bila, ko so se približevali Rusi. Taboriščnice so tedaj odkrile skladišče in v njem ameriške pakete s hrano. Veliko žensk je tedaj umrlo, ker so se preveč najedle. Njej kljub lakoti ni bilo do hrane, hotela je le domov. Osvobodili so jo 1. 5. 1945, domov pa je prišla 1. 9. 1945. Seveda je morala čakati na popravljene železniške proge, obvezno karanteno in dokumente. A spomin na lepo oblečene krute paznice, na umazana in vedno polna stranišča, na lakoto, »ko smo imele trebuh v hrbtu«, ter hudo žejo je še vedno živ.

PRIČEVANJA PREŽIVELIH V KNJIGAH

Veliko je ustnih pričevanj še živčih ljudi, mnoga pa so zapisana v knjigah kot spomini, v obliki intervjuja ali pa so to literarne zgodbe. Kot spomin, predvsem pa opomin nam vsem, naj spoštujemo njihovo preteklost, v katero so bili potisnjeni in ki jih je tako kruto zaznamovala ter jim spremenila nadaljnje življenje.

Angela Vode v III. knjigi zbranih del Spomin in pozaba spregovori o svojem trpljenju v Ravensbrücku. Zdelo se ji je, da drvi v pekel. »Imam občutek, da ne spadam v to dobo, kjer je prostora za vse, le za človeka s srcem in dušo ne ...«. ¹ Vedno se je spraševala, kakšna je bila krivda vseh teh žensk, ki so strahotno trpele, ki so jih tujci oropali vsega človeškega in jih strahotno ponižali, saj so postale le številke. Obtoževala je tudi nemške žene, da so bile tudi one zveri, ki so teptale človeško dostojanstvo zaprtih in z njimi ravnale slabše kot z živino: »Pozabile ste, da ste same žene in matere, saj ni bilo v vas niti sledu ženskosti in člo-

¹ Vode, A. (2000). Spomin in pozaba, III. knjiga. Ljubljana: Krtina, str. 218.

večnosti. V vas je moralo zamreti sleherno čustvo materinstva.«² Oropali so jih tudi najlepšega okrasa – las, ki so jih potrebovali za sestavine pri letalih. Bile so prezeble, lačne, žejne. A ko so hotele piti vodo v kopalnici, so jih grobo opozorili, da se od vode v taborišču dobi tifus. Slovenke so kmalu spoznale starešino barake blokovo ter štubovo, ki je skrbela za red v sobi. Bivanje v taborišču je bilo uničujoče fizično in moralno. Bile so kanalje in zavržene svinje, ki niso smele dobiti uši, saj so te prenašale tifus, za zdravljenje pa ni bilo nikakršnih sredstev. Angela Vode se je zavedla, da je izgubila svobodo, vendar je hotela živeti. Zato se je oklepala optimizma. V taborišču ni hotela umreti, saj je bila tam smrt strašnejša kot doma. Čeprav je čakala nanjo, ker je hudo zbolela. Zaradi mraza in prepiha je bila vedno prehlajena, zaradi bronhialnega katarja je kašljala, dobila pa je tudi črevesni katar, najnevarnejšo taboriščno bolezen, ki so se je težko rešili: »Kriva je bila predvsem hrana, nekoliko tudi voda, a svoj delež prispevajo tudi živci. Posebno hudo je bilo ponoči: ko sem šla ven, sem po dvakrat omedlela, predno sem prišla do stranišča. A zjutraj nisem smela ležati, marveč sem morala stati z drugimi v snegu in mrazu 'zbor'.«³ V bolnišnici je bila higiena svoje nasprotje, saj so bolnice dobile uši, če jih že niso imele, stenice in ščurki pa so jim delali družbo. Ni bilo toplomerov, obvez, zdravil, ker jih je osebje pokradlo zase, tudi za vojake. A kljub vsemu so bolnice občutile veliko srečo, če so lahko mirno ležale in niso vstajale ob pol štirih zjutraj ter stale v mrazu pri apelu. Sicer je, ko je za silo ozdravela, delala, in sicer je nakladala pesek na majhne vozičke ter jih odvažala na prostor, ki ga je bilo treba izsušiti. Težakemu delu jo je iztrgala rojakinja Mara, ki ji je našla delo pletilje. Obrat je vodila zelo prostaška Nemka, ki je še posebej sovražila Slovenke. A nihče ni preprečil, da bi se jetnice različnih narodnosti ne družile in si pomagale med seboj. Čeprav A. Vode piše, da je tudi v taborišče prišla pomlad, je imela vedno občutek, da je bilo mračno, da ni bilo tako svetlih dni kot v domovini. A za jetnice je zasijal svetli žarek upanja, ko so 6. 6. 1944 zavezniki prišli do Pariza. In ponesrečeni atentat na Hitlerja jih je prepričal, da je tudi v Nemčiji vrelo. In čeprav so mnoge kljub nemogočim razmeram dočakale svobodo, so bili spomini na gorje še vedno živi. Zanj je bil najbolj grozen apel. Bile so utrujene, premražene, lačne, premočene, posledice pa so kmalu občutile; zbolele so, kar ni bilo daleč od krematorija. Težko je bilo ostati človek, kar so dokazovale krute gestapovke – paznice, ko so jetnice pretepale in jih brcale s škornji. A človek, ki je bil teptan in ponižan, je preživel, čeprav je spoznal, kaj pomeni biti človek človeku volk.

Kruto usodo istega taborišča je občutila tudi pokojna pisateljica **Branka Jurca**, kar je zapisala v treh kratkih zgodbah Pa ne bomo jedle, Maščevanje in Pot v svobodo, ki jih je zbrala v delu z naslovom **Pot v svobodo**. V njih je izpostavila tudi krute nadrejene, ki so imeli živalska imena in lastnosti, saj so se še posebej kruto izživljali nad kaznjenkami, a te so se jim uprle ter zahtevale svojo človečnost. V zgodbi Pa ne bomo jedle je izpostavljena skromna Poljakinja Siemensovega obrata, ki ji je kruta paznica Julika z jastrebovimi očmi odrezala skrbno počesane lase. Dekle si je namreč želelo, »da ne bi bila samo številka v težkih, lesenih coklah, v progasti obleki in z belo ruto na glavi.«⁴ Ostrižena je kljub razočaranju stisnila ustnice in ni jokala. Čeprav so bile ženske brezvoljne, so se vendar uprle, ko je paznica odkrila prevaro s ponarejenimi kuponi za hrano. Odločila se je, da bodo odtlej ženske dobile le polovico obroka: »Edino lakota jih bo strla, edino lakota je še sposobna, da jih prisili k ponižnosti, k skromnosti in pridnosti.«⁵ Slovenki pa sta sklenili, da bosta raje še bolj lačni kot sicer. A tri Belgijke, ki niso okusile še ničesar hudega v življenju, so klonile v posmeh lastnemu narodu; preostale so jih označile za stavkokaze. Če se je Juliki zazdelo, da je bila boj s tisočglavo kačo, ki je ni mogla streti, so se jetnice obrnile h krivi Herti, kočevski Nemki, ki je prosila milosti za golo življenje.

V noveli Maščevanje je izpostavljena stiska blokove, Ukrajinke Vere, ki jo je pogoltnila Nemčija. Če je ženske niso ubogale, so jih dobile z bičem. Zato se jih je bala, rada pa bi odšla domov s prihajajočo sovjetsko vojsko. A lačne taboriščnice so vdrle v pazniško skladišče, kjer je bilo vsega v izobilju, predvsem čokolade, kruha, margarine, klobas, medu in marmelade. Vero so mrzlo gledale in je niso spustile naprej. Ona je vedela, da je osamljena; bila je na vrhu in je telebnila na tla. In ženske so se znesle nad njo, saj so jo kamenjale, ji pravile podlasica, ničvrednica, izdajalka. Tako so se ji maščevale kot tudi vsem gadom, »ki so nam pili kri.«⁶

2 Prav tam, str. 213.

3 Prav tam, str. 238.

4 Jurca, B. (2014). Pot v svobodo. Maribor: Litera, str. 139.

5 Prav tam, str. 151.

6 Prav tam, str. 175.

Pot v svobodo pa je bila za vse jetnice sladka v istoimenski noveli, paznicam pa je nagnala strah v kosti, ko so se pijane bale za lastno življenje. Spoznale so, da jih interniranke ne ubogajo več, da niso več poslušne, same pa so bile popolnoma brez moči. Izpostavljena je paznica Žaba, kot jo imenuje pisateljica, ki ima debela bedra in mežikajoče, svinčene oči. Tu je tudi Peter, pes taborišča, ki je še utegnil postreči večerjo svojemu psu na belem krožniku z mesom in omako. Ironično je bilo, da ženske niso imele kaj jesti, njihovi nadrejeni pa so imeli živalske lastnosti; peščica razčlovečenih ljudi je torej vladala množici. Slednja pa se je hotela najesti do sitega. Čeprav so jih vojaki brcali, bili s puškinimi kopiti, celo streljali, so se ženske vrgle na zelenjavo kakor kobilice »in s polnimi usti so zadovoljno škilile po kruhu«. ⁷ A niso se uspele vse najesti, morale so na pot, saj se je bližala odrešitev za trpine, pot pa je gorela pod nogami nekoč brezobzirnim. Slovenke so se zavedele bolečega dejstva, da bodo odšle po isti poti kot nekoč v trpljenje. Vzporedno s taboriščnicami so se umikali nemški vojaki, po cestah pa so pešali tudi ranjenci z obvezami, berglami: »Bilo je mrzlo, aprilsko, nemško jutro.« ⁸ Oberinka se je zavedela, da so jo »te ženske, vsa ta neštivilna čreda, vsa ta golazen, ki jo je v taborišču z lahkoto obvladovala«, prerasle. ⁹ A tudi trpeče so vedele, da ne bodo nikoli več čreda.

V novelah Branke Jurca je čutiti trpkost življenja v taborišču, kjer so trpele ženske vseh narodnosti, se med seboj tudi sprle, predvsem pa trpele ponižanje in degradacijo brezsrčnih. Zdi se, da je bilo vreme prava slika doživljanja trpečih, saj je bilo vedno mrzlo. Dež je pršel, vse je bilo vlažno. In vlekel je mrzel veter. In čeprav je tudi v taborišče prišla pomlad, se je dokončno oglasila, ko so ponižane za vedno odšle v svobodo.

Svobodo je dočakal tudi **Shlomo Venezia**, avtor dela **Sonderkommando**, ki je napisano v obliki intervjuja z Beatrice Prasquier, mlado žensko, ki si želi, da teh krutih dogodkov ne bi pozabili. Je preživel sonderkomando, ki je na smrt obsojenim deportirancem pomagal pri slačenju in jih je odpeljal v plinske celice, iz njih izvlekel trupla in jih prenesel do krematorija. Imel je samo 21 let. Bil je v Grčiji rojeni italijanski Jud, »ki je kot materni jezik ohranil ladino, dialekt Judov iz Soluna, kjer je živel«. ¹⁰ V Auschwitz-Birkenau je prišel 11. 4. 1944. Kot 12-leten je moral pustiti šolo, se zaposliti in vzdrževati družino, saj je ostal brez očeta. Čeprav so bili doma zelo revni, jih je ščitil italijanski konzulat. A Nemci so deportirali najprej grške Jude, nato italijanske judovske družine. Starešine le-teh so se odločili, da bodo šli v Atene, ker bodo tako blizu svojih tovarn; tako so si podpisali smrtno obsodbo. 8. 9. 1943 je bilo konec zavezništva med Nemčijo in Italijo. G. Venezia in njegov brat sta se pridružila odporniškemu gibanju, a konec marca 1944 sta postala ujetnika sinagoge in še s svojima dvema bratrancema pristala v zaporu. S prvim konvojem se je avtor dela znašel v taborišču Auschwitz-Birkenau. Matere in sester ni videl nikoli več. Od 2500 Judov so v taborišče poslali 320 moških in 328 žensk, ostali so smrt dočakali v plinskih celicah. Ubežal ni nihče, saj so bili povsod Nemci z mitraljezi in psi. Že takoj na začetku je bil na desni strani blok 24, kar pa je bil bordel za vojake in Nejud, ki so imeli privilegije. Ob oknih so slonele lepe ženske, Nejudinje, ki so se smejale. G. Venezia je verjel, da bo v taborišču le delal. Že zgodaj je spoznal, da je znanje jezikov življenjskega pomena, a ob ponovni selekciji je vedel, da si lahko obsojen na smrt že, če imaš nekoliko usahlo zadnjico. Moški so bili zelo porezani, saj krvniki niso imeli pene za britje. Tuširati so se morali z vrelo in ledeno vodo, sam pa je postal številka 182727. Kot interniranci niso več imeli črtastih oblačil, pač pa dezinficirana oblačila ujetnikov, ki so prišli pred njimi; ta so bila ponošena in raztrgana. Sam se je ponudil, da bo za dodaten kos kruha pomagal briti. Zelo so bili tudi lačni, a niso imeli menažk za tekočo hrano. Ker jim jih nihče ni dal, so jih umazane in zarjavele pobrali s tal. Morali pa so jih imeti vedno pri sebi, sicer so jim jih ukradli. Kapo njihove barake je bil Nejud oz. Poljak, ki je bil pravi izmeček. Sicer so bili kapi Nemci, Poljaki, Francozi, nemški kriminalci, ki niso končali v zaporu. V kasnejši enoti Sonderkommando so bili vsi ujetniki in kapo Judje. Večina je bila Poljakov, nekateri pa so bili iz držav Vzhodne Evrope. Za dvojno porcijo juhe je opravil dodatno delo – z drugimi jetniki je vlekel voz, na katerem so bila razpadajoča trupla tistih, ki so umrli v karanteni. Širil se je neznosen smrad, saj so trupla ležala in razpadala do 15 ali 20 dni: »Slišal sem, da so možje, ki so delali v krematoriju, dobili dodatne žlice in druge stvari, ki so v taborišču prišle prav.« ¹¹ Moral se je prilagoditi:

⁷ Prav tam, str. 185.

⁸ Prav tam, str. 194.

⁹ Prav tam, str. 196.

¹⁰ Venezia, S. (2010). *Sonderkommando: V peklu plinskih celic*. Ljubljana: Modrijan, str. 11.

¹¹ Prav tam, str. 56.

za silo je govoril nemško, ker je na črno trgoval z vojaki, ter jidiš. Ker bi za hrano naredil vse, je bil razporejen v posebno komando Sonderkommando. Tam so veljala posebna pravila, saj so jih nadzorni esesovci pustili pri miru, ker so opravljali pomembno delo. Paznik Nizozemec, ki se je v SS vključil prostovoljno, saj je verjel v nemško doslednost in učinkovitost, je bil sicer zelo človeški, ni pa hotel opravljati nečloveškega dela, pač pa se je temu spretno izognil. Baraka, v kateri je živel g. Venezia, je bila obdana z bodečo žico in ograjena z zidom, kar jih je ločilo od drugih barak v moškem delu taborišča. Z drugimi ujetniki tako niso mogli komunicirati. A premestili so jih v krematorij, kjer so tudi spali. Najprej so okrog njega pulili travo in tako čistili teren. Vanj niso smeli pogledati. G. Venezia je to storil skrivaj, videl pa je nagrpadena trupla mladih. Morali so tudi sortirati oblačila, ki so ležala na tleh. Nemcem so morali odpreti loputo, ki je vodila v plinsko celico, da se je v njej znašel zyklon B. Ob tem suroveži nikoli niso nosili plinskih mask, ko so odvrgli smrtonosen prah. Sonderkomandi so občutili le grozo, ko so najprej slišali glasne krike in jok, po desetih ali dvajsetih minutah pa ni bilo slišati ničesar več. Ko pa so odstranjevali trupla, se je po prostoru širil kiselkast smrad. Ker se niso smela prilepiti na razbeljeno železo, so nosila polivali z vodo, sicer so morali mrtve spraskati z vilami in delo se je upočasnilo. Stene celic pa so prebelili z apnom, a tla so ostala mokra. To novih taboriščnikov ni motilo, saj so verjeli, da se bodo tuširali. Tudi v jarke so morali prenesti trupla, kjer je gorel ogenj in ni smel nikdar ugasniti. Pepel so zmetali v reko, zdrobili pa so tudi medenične kosti, ki so slabo gorele. Shlomo Venezia se je zavedel, da je postal avtomat, ki je le ubogal ukaze. Angel smrti, esesovec Moll, pa je dokazal, kaj lahko vojna naredi iz človeka, saj je hladnokrvno večkrat ustrelil tistega, ki je nosil trupla in obnemogel, prej pa ga je še prebičal. Pisec spominov pa ga je moral še sleči, saj so oblačila pripadala tretjemu rajhu. Vedel pa je, da je imel mrtvi več sreče, kot so jo imeli živi, ker mu ni bilo več potrebno prenašati pekla na zemlji in gledati človeške krutosti.

Grozljivo je bilo dejstvo, da so selekcije potekale ob najpomembnejših judovskih praznikih. In ko so ljudje obležali na tleh brez življenja, so jih imenovali muslimani, saj je bil njihov položaj podoben muslimanom pri molitvi. Čeprav so sonderkomandi opravljali svoje delo in postali celo roboti, so nekoč pripravili upor, ki pa se je žal izjalovil. Nekateri ujetniki so jim zavidali, drugi so jih krivili za vse hudo. A g. Venezia v knjigi spominov pravi, da bi takoj menjal z drugimi ujetniki, čeprav bi trpel. Nikoli pa ni razmišljal o pobegu; poljsko ni znal, bal se je, da bi ga kmetje zato izdali. Tega ni storil niti potem, ko so morali uničiti krematorije. In januarja pred osvoboditvijo se je neopazno priključil jetnikom, ki so zapuščali taborišče. Nikomur ni povedal, da je bil sonderkomandovec, saj se je zavedal, da bi ga takoj ubili. Najprej je pristal v Mauthausnu, kjer je dobil železno zapestnico s ploščico in številko 118554, nato je v taborišču Melk delal 8 ur na gradbišču avstrijskih civilistov, gradil pa je tudi gorske predore. Premestili so ga tudi v Ebensee, manjše taborišče v sklopu Mauthausna. Takrat si je posteljo delil z Rusom, ki je močno kašljal. In tudi sam je po osvoboditvi hudo zbolel za tuberkulozo. Tedaj so tudi gradili gorske predore, a so vrtali v skalo in bili vedno mokri. Američani so že bombardirali železniško postajo, ujetniki pa so obnavljali železniške tire. Spoznal je, da je vojna skrhala tudi solidarnost med ujetniki, upravnik z oficirji pa je zapustil taborišče, saj jim je gorelo pod nogami. G. Venezia se je v svobodi, ki je prišla 6. 5. 1945, počasi privajal na hrano, v taborišču Ebensee pa je ostal še 2 meseca, saj ni imel kam. Zaradi bolezni je pristal najprej v bolnišnici v Vidmu, kasneje je bil v sanatoriju, nato je odšel v bolnišnico v Meran. V zdravstvenih ustanovah je tako preživel še 7 let. Obiskoval je tečaj angleščine in spoznal svojo bodočo ženo, s katero imata 3 sinove. 47 let po osvoboditvi je zopet pripovedoval svojo zgodbo, saj ga prej ljudje niso hoteli poslušati. Družini ni hotel pripovedovati, saj je menil, da ne more biti običajni oče, ker je taborišče v njem ubilo življenje.

KAKO SO MLADI PODOŽIVELI PREBRANO

Ko so dijaki 2., 3. in 4. letnika smeri Tehnik računalništva v govornih vajah predstavili prebrano delo, se je mnogim zdelo nepojmljivo dejstvo, da so morali sonderkomandi iz

plinskih celic odstranjevati trupla. Imeli so mastne in umazane roke, zato so si pomagali z berglami. Dijaki 4. letnika so si bili edini: *»Grozljivo je, kako so ljudje trpeli. Nekaterim so oči izstopile iz očesnih votlin, drugi so krvaveli iz delov telesa, bili celo pokriti z lastnimi iztrebki oz. iztrebki drugih. Jasno je, da so si želeli priti do zraka, zato so plezali po drugih in stisnili šibkejše. Verjamemo, da se g. Venezia na začetku ni mogel dotakniti kruha, saj so njegove roke smrdele po smrti, a kasneje se je navadil tudi na to. Ne predstavljamo si, da bi mi morali početi isto. To so res neverjetni podatki, a so resnični.«* Dijaki 2. letnika so obsodili nadzornika celice, saj je obsojene na smrt še dodatno strašil, ko je prižigal in ugašal luč: *»Pa saj so bili deportiranci že tako psihično uničeni, imeli so uši, vedeli so tudi, da jih ne čaka nič dobrega.«* Dijakom 3. letnika pa se je zdelo grozljivo dejstvo, da je g. Venezii ostala koža mrtvega na rokah, ko se je zmehčala ob okvari v krematorijskem dimniku. Dodali so še, da se ne morejo vživeti v vlogo sonderkomanda, ki je moral držati glavo tistemu, ki ga je Nemec ubil. Če ga je ob tem poškopila kri, je tvegaj svoje življenje. *»A zakaj ni kdo pobegnil?«* so se spraševali posamezniki ob govornih vajah. Pripovedovalci so odgovarjali, da je nekaterim ujetnikom sicer uspelo pobegniti, a ko so pripovedovali o grozotah, jim ni nihče verjel, saj so vsi drugi le hoteli dobiti vojno. *»Pa tudi Nemci niso mogli tvegati, da bi kdo povedal o notranjosti plinskih celic. Sploh pa so taboriščnike obravnavali kot podgane.«* Pripovedovalci govornih vaj v 2., 3., 4. letniku smeri Tehnik računalništva so izpostavili prizor, ko je umrla 2-mesečna dojenčica, ki se je dojila pri materi. Preživela je plinsko celico, a jo je paznik ustrelil, saj je pomenila dodatno in nepotrebno breme za taborišče.

Ko sem kot profesorica slovenščine na strokovni šoli v 2., 3. in 4. letniku smeri Tehnik računalništva izpostavila vprašanje, ali je kdo vedel, kaj je nekoč pomenilo biti sonderkomando, so skoraj vsi le zmajali z glavo. Povedali so, da so sicer vedeli, kaj so esesovci počeli z interniranci, da so z njimi ravnali brezčutno, saj so se prepričali, da izpolnjujejo ukaze tretjega rajha, a vloga sonderkomanda je po njihovem mnenju zapustila v človeku globoke sledi. Kaj lahko vojna naredi s človekom, so se prepričali ob poslušanju govornih vaj. Pripomnili so, da se sami sicer ne morejo vživeti v tiste dni, vedo pa, da je bilo neznosno hudo. Tisti, ki so imeli sorodnike v taborišču, so povedali, da so intervjuvani med pripovedovanjem pogosto utihnili, razmišljali in jokali. Tisti bralci, ki so predstavili delo taboriščnika Venezie, pa so izrazili svoje mnenje.

Dijaku 4. letnika smeri Tehnik računalništva je bilo težko razumeti, kako so bili lahko stražarji v taborišču tako hladnokrvni ter brezbrizni, da so pobijali ljudi brez slabe vesti in zadržkov: *»Verjetno zato ker so imeli oprane možgane in so verjeli nacistični propagandi o nemški superiornosti ter da je treba preostale 'podljudi' iztrebiti, da bo arijska rasa 'ostala čista'. Neki nemški častnik je pobijanje judov celo primerjal z iztrebljanjem podgan v kanalizaciji.«*

Dijak 3. letnika pa je zapisal: *»Knjiga Sonderkommando mi je bila všeč, saj je napisana po resničnih dogodkih, ki jih je doživel avtor. Nazorno nam prikaže dogajanje znotraj taborišč, predvsem v krematorijih. Med prebiranjem si je težko predstavljati, da se je vse to dogajalo. Dela, ki so jih morali opravljati ljudje, so bila grozljiva. Sonderkomandi so bili vsak dan v stiku s smrtjo. Kot je večkrat omenil pisatelj, so postali avtomati, saj se niso več zavedali, kaj počnejo. Kot je omenjeno, se Venezia na začetku z rokami sploh ni mogel dotakniti hrane, saj je z njimi ves dan prijemal trupla. Med prebiranjem mi je bil najhujši zapis o tem, v kakšnem stanju so bili ljudje, ko so odprli vrata plinske celice. Tu se je pokazala krutost tega pobijanja, saj so se ljudje oklepali eden drugega in se borili, kdo bo dobil več zraka. Nato so jih morali ročno znositi iz celice v peč, kar pa je terjalo veliko energije. Najbolj grozno mi je bilo dejstvo, da so sonderkomandi morali tolažiti in miriti ljudi ob slačenju, preden so vstopili v plinsko celico. Ko se postaviš v kožo sonderkomandov, je to psihično obremenjujoče, saj so dobro vedeli, da vse čaka isti konec in da tolažba ni smiselna. Niti solza ni bilo. Verjetno zato, ker so bili vedno v stiku s smrtjo in so zaradi tega postali avtomati. To jih je nato zaznamovalo v življenju tudi po koncu vojne in osvoboditvi, saj so, kot je zapisano v knjigi, težko izražali svoja čustva.«*

Menim, da bi tako knjigo moral prebrati vsakdo, saj nam pomaga razumeti preteklo zgodovino in strašne dogodke 2. svetovne vojne. Vendar pa danes ti dogodki vse bolj tonejo

v pozabo, saj so se nekateri zapisi izgubili ali pa sploh niso zapisani. Zato so pričevanja preživelih ljudi še toliko bolj neprecenljiva. Spoštovanja vredno pa je že to, da ti ljudje delijo svoje izkušnje z nami, saj jim je zagotovo težko govoriti o trpljenju, ki so ga prestajali. Kot je zapisal tudi G. Venezia v knjigi, o tem ni govoril nikomur, saj nihče ni bil pripravljen poslušati. Zgodovina pa je pomembna tudi zato, ker se človek iz nje uči in zato ne ponavlja napak svojih prednikov.«

Dijak 3. letnika pa je dodal: »Ta knjiga je bila prva knjiga o holokavstu, ki sem jo prebral. Zdaj bolje razumem muke, ki so jih ti nedolžni ljudje doživljali. To je bil višek krutosti, ki jo človek lahko stori, in vsi ljudje, ki so živi zapustili taborišča, nikoli več niso bili enaki kot prej. Nemci, ki so hladnokrvno pobijali Jude, so morali čutiti neizmerno sovraštvo do njih, kajti razumen človek tega ne bi mogel storiti. V tej knjigi so dogodki tako podrobno opisani, da lahko kar občutimo grozo ljudi, ki so bili tam ujeti. Najbolj me je pretresel dogodek ob Bunkerju II, ko so morali mrtve po globokem blatu nositi v jarke. Mladenič, ki ga je Moll kasneje ubil, je, kot kaže, povsem izgubil razum in ni bil več del tega sveta, ker ga je vse dogajanje psihično uničilo. Zelo žalostno je, da so ljudje, ki so jih Nemci zaplinili, mislili, da se bodo le stuširali, vendar so v strašnih mukah umrli. Kruto je tudi, da so otroke obravnavali enako kot odrasle in niso pokazali niti kančka sočutja. G. Venezia pravi, da mu je bilo najbolj mučno spodbujati ljudi, ki so bili slabotni in so jih s tovornjaki pripeljali z vlaka. Kmalu so odšli v smrt, saj ko so jih pripeljali v krematorij, jih je esesovec hladnokrvno enega za drugim postrelil. G. Venezia je imel res veliko sreče, da v taborišču ni umrl, saj je kar nekajkrat za las ušel smrti. Knjiga mi je bila zelo zanimiva in je ni bilo težko brati, pa tudi risbe, ki so v njej, popestrijo dogajanje, da si lahko zamišljamo in vsaj malo dojamemo pretekle dogodke.«

Dijak 2. letnika, ki je dogajanje v knjigi Sonderkommando predstavil zelo podrobno, je o delu menil: »Mislim, da je prav, da o tem, kar se je dogajalo, pove nekdo, ki je to doživel, saj pove drugače, kot povedo vsi zapiski in dokumenti. Velikokrat se, ko berem tako knjigo, poskušam postaviti v kožo vpletenih zato, da jo bolje doživljam. G. Venezia se mi je zdel zelo premišljen in je vedel, kaj dela; hotel je preživeti in to je tudi naredil. V vsaki situaciji je znal reagirati tako, da je bilo zanj bolje. S svojim znanjem jezikov je marsikomu pomagal, čeprav jih ni znal popolno, se je pa vsaj nekako sporazumeval. Za svoje sorodnike je hotel poskrbeti, da bodo na varnem, in za brata mu je to tudi uspelo, saj ga je premestil v krematorij, kjer je delal tudi sam. Kakor sem rekel, vedel je, kaj počne. Upam pa, da bo ta knjiga opomin in da se bomo spominjali tega, da ne bomo taki oz. tega ne bomo ponovili. Ne naredi drugemu tistega, česar ne želiš, da bi on naredil tebi! Zgodovinskih knjig sem prebral že kar nekaj, a vendar se najbolje spominim dela Satan, njegovo delo in smrt, ki ga je napisal Tone Ferenc. V njej sem se prvič srečal s podrobnim opisom, kaj se je dogajalo v vseh največjih taboriščih. Takrat sem prvič izvedel številke, ki si jih nisem mogel predstavljati ... koliko Judov je umrlo na en dan ... številke se vlečejo v več 100.000. Tega si res nisem predstavljal. Knjiga govori tudi o Christianu Wirthu, ki je bil šef treh taborišč in je od veselja tudi sam skakal od trupla do trupla in mrtvim pulil zlate zobe, ki jih je hranil v konzervi za fižol. Ko jo je napolnil, je rekel: 'To je samo od prejšnjega tedna!' Včasih se vprašam, ali je bila vojna potrebna in ali smo se iz nje kaj naučili ... Mislim, da se nismo ničesar naučili ...«

MEDPREDMETNA POVEZAVA IN UČNI CILJI (SKLEP)

Šolska predmeta slovenščina in zgodovina se pri pouku dopolnjujeta. Dijaki pri zgodovini sledijo zgodovinskemu dogajanju druge svetovne vojne, vzrokom za njen nastanek, širjenju po Evropi ter njenim posledicam, ki niso zajele samo Judov, pač pa vse nearijske. Čeprav težko, a vseeno skušajo razumeti, kako se lahko ljudje podredijo in sledijo nekomu, ki se ima za večvrednega, kako lahko verjamejo, da so ljudje drugega prepričanja, nacionalnosti ter jezika zanj popolnoma nič. Skušajo razumeti pomen nacizma, kako je obvladoval posameznike, kako jih je popolnoma osvojil. Vedo, da je bil nacizem resna grožnja, predvsem pa nevarnost za širšo Evropo. Vedo, da je druga svetovna vojna popolnoma spremenila svet in ljudi, da jih je zaznamovala, da je postala njihovo življenje. Seznanijo se s trpljenjem v mnogih taboriščih, v katerih so vladale nečloveške razmere, strahotno

trpljenje pa so ustvarili tisti, ki jim pojem človek ni pomenil ničesar. Usodne odločitve posameznika so zahtevale iztrebljanje nekega naroda. Številni nedolžni ljudje so končali v nacističnih taboriščih ne samo v Nemčiji in Avstriji, pač pa tudi na Poljskem, Češkem in v Italiji. Dijaki vedo, da so v teh deželah trpeli mnogi Slovenci, od katerih nekateri še živijo. Vedo tudi, kako velik vpliv so imeli mediji na javno razpoloženje ljudi, kakšna je bila njihova uporaba, predvsem pa zloraba. Mnogi poznajo Hitlerjeve in Churchillove govore. Razumejo tudi vzroke za številne žrtve med vojno ter poznajo razvoj odporiškega gibanja in njegovega vpliva na Slovence ter njegove povezave z zavezniki. Vedo, kako se je končala druga svetovna vojna in kako se je širil vpliv Sovjetske zveze v Evropi in na slovenskem ozemlju.

Naštetim zgodovinskim ciljem dijaki sledijo pri pouku slovenščine s pomočjo govornih vaj ob prebranih delih o tistem času, ustnih pričevanjih še živčih sorodnikov, predvsem pa so se nekateri skušali vživeti v trpljenje mnogih v taboriščih, tako da so obiskali taborišči Auschwitz I in II oz. Auschwitz-Birkenau. S pomočjo branja, poslušanja ter pogovora so razvijali večini ustnega in pisnega sporočanja ter zmožnost estetskega doživljanja s pomočjo aktualizacije dogajanja. Tvorili so jasna, razumljiva ter pravopisno pravilna govorjena ter zapisana besedila. Ob tem so uporabljali tudi drugo materialno in slikovno gradivo. Ustvarili so ga tudi sami, saj so s fotografijami na kraju dogajanja dokumentirali ostaline zgodovine. Dela, ki so jih prebrali, niso bila izbrana samoiniciativno, pač pa sem jim jih svetovala kot profesorica slovenščine z željo, da jim podrobneje odstrejo dogajanje v preteklosti. Zato sem izbrala slovensko pisateljico Branko Jurca, ki je preteklo dogajanje popisala v obliki kratkih zgodb, ter tujega avtorja Shloma Venezio, ki je v pogovoru s pomočjo francoske avtorice dijakom odstrl neznani svet dela sonderkomandov, o katerih se ne govori. Sama sem dodala tudi slovensko avtorico Angelo Vode, da bi jim še dodatno osvetlila dogajanje v taboriščih. Avtentična pričevanja v prebranih delih so jih tako spodbudila, da so spregovorili tudi o svojih sorodnikih. Literarna besedila in ustna pričevanja so tako umeščali v čas in prostor. Razumeli so pomen slovenske in evropske literature v slovenskem in evropskem prostoru. V izraženem mnenju pa so izpostavili svoje vedenje in občutja o prebranem ter ustnih pričevanjih in prostoru, kjer so se dogajala grozodejstva. Čeprav so izrazili svoje mnenje, so sprejeli tudi mnenje sošolcev ter tako razvijali zmožnost kritičnega pogovora pri pouku oz. v šolskem prostoru.

VIRI IN LITERATURA

- Jurca, B. (2014). *Pot v svobodo*. Maribor: Litera.
 Katalog znanja. Slovenščina (2010). Srednje strokovno izobraževanje.
 Katalog znanja. Zgodovina (2007). Srednje strokovno izobraževanje.
 Venezia, S. (2010). *Sonderkommando: V peklu plinskih celic*. Ljubljana: Modrijan.
 Vode, A. (2000). *Spomin in pozaba, III*. knjiga. Ljubljana: Krtina.

POVZETEK

V šolskem letu 2013/2014 sem pri pouku slovenščine dijakom strokovne šole skušala osvetliti dogodke ob trpljenju v taboriščih z literarnimi in avtobiografskimi deli slovenskih in tujih avtorjev ter neposrednim obiskom kraja dogajanja nečloveškega trpljenja. Svoje vedenje o temnem delu preteklosti so tako z branjem povezali z že usvojenim znanjem pri pouku zgodovine, ki so ga nadgradili z usvojitvijo novih pojmov, npr. kdo so bili sonderkomandi ter kakšna je bila njihova vloga med vojno. Pomagali so si tudi z ustnim pričevanjem še živčih prič, kar je pripomoglo h kritičnemu razmišljanju o tistih dneh. V govornih vajah so tako pripovedovalci predstavili dogajanje v taboriščih Auschwitz I in II, ob tem pa spodbudili svoje sošolce, da so se aktivno vključili v pogovor. Njihovo vedenje ter zapisi so postali dragoceni za profesorici slovenščine in zgodovine, ker sta se šolska predmeta tako medpredmetno dopolnila.

PRIROČNIK ANIMIRAJMO!

Brezplačna publikacija v elektronski obliki je objavljena v Digitalni bralnici Zavoda RS za šolstvo. Dostopno na <http://www.zrss.si/zalozba/digitalna-bralnica/podrobno?publikacija=127>.

Konec marca 2016 je pri založbi Zavoda RS za šolstvo izšel e-priročnik *Animirajmo! Animirani film v vrtcu in šoli*. Avtorji, domači filmski strokovnjaki in filmski ustvarjalci, so priročnik zasnovali tudi na pobudo pedagogov, ki so opozarjali na nujno potrebno izobraževanje za samostojno delovanje na področju animiranega filma. Animirani film se namreč vse pogosteje uporablja ne le kot umetniški izdelek, ampak tudi kot didaktični pripomoček. Zato je priročnik, ki prinaša smernice za usposobitev posameznika za samo-

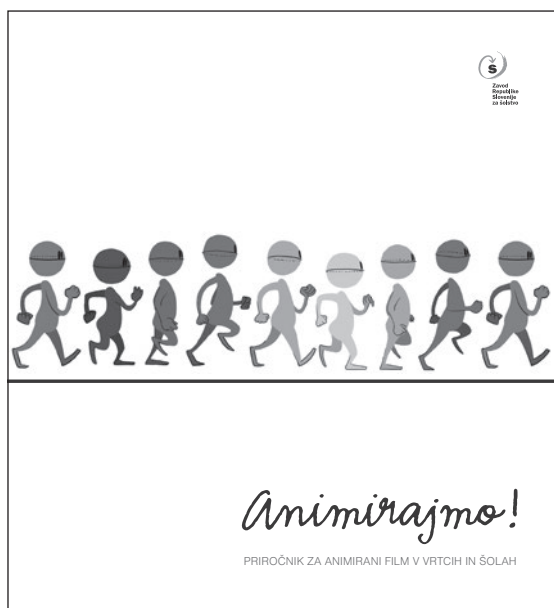
stojno ukvarjanje s filmom, namenjen predvsem strokovnim delavcem v vzgoji in izobraževanju – vzgojiteljem, učiteljem, profesorjem, mentorjem, izvajalcem obšolskih in zunajšolskih dejavnosti – pa tudi izvajalcem neformalnih izobraževanj in delavnic animiranega filma.

Priročnik seznanja strokovne delavce najprej z animiranim filmom kot umetniško zvrstjo. Bralec sledi razvoju animiranega filma na Slovenskem, spozna osnove filmske govorice in njene zakonitosti ter posamezne značilnosti animiranega filma. Avtorji bralcem predstavijo, kako v predšolskem in osnovnošolskem programu različne tehnike animiranega filma pokrivajo likovna področja, zaradi izjemne razlagalne vrednosti pa lahko animirani film univerzalno pojasnjuje tudi zahtevnejše koncepte in vsebine na najrazličnejših področjih ter medpredmetno povezuje. Animirani film je primeren tudi za obravnavo v srednji šoli. Dijaki lahko pri ustvarjanju animiranega filma povezujejo različna predmetna področja – od pisanja scenarija (slovenščina) do zasnove likov in ozadja (likovna umetnost), realizacije (likovna umetnost in računalništvo) in zvočnega opremljanja (glasba), pri tem pa razvijajo timsko delo.

Učitelj lahko animirani film kot didaktični pripomoček uporabi pri določenih vsebinah svojega predmeta, lahko pa izkoristi možnost medpredmetnega povezovanja in sodeluje s kolegi drugih predmetov. Ena od možnosti obravnave je tudi vključitev filma v dan dejavnosti v osnovni šoli (kulturni, naravoslovni, tehniški), v srednji šoli je obravnavo filma mogoče vključiti v projektne dneve v sklopu obveznih izbirnih vsebin ali pa v obliki krožka.

Tudi pri zgodovini je animirani film uporaben didaktični pripomoček. Filmi z zgodovinsko tematiko so privlačni za otroke, saj jim nazorno približajo duha nekega obdobja. Animiranega filma se lahko učenci in dijaki lotijo tudi sami, pri tem bodo poglobili zgodovinsko znanje, odlična pa je tudi povezava z drugimi predmeti – slovenščino (pripovedovanje zgodbe), geografijo, sociologijo itn.

Delavnice, predstavljene v priročniku, vključujejo različne pedagoške pristope, na primer praktično delo, problemski pristop, študijo primerov, zasnovo zgodbe, pripravo zgodborisa, ustvarjanje posameznih filmskih elementov (ozadje, liki, montaža ...). Predstavljene so različne tehnike, pri vsaki delavnici je za lažje načrtovanje dela naveden čas izvedbe.

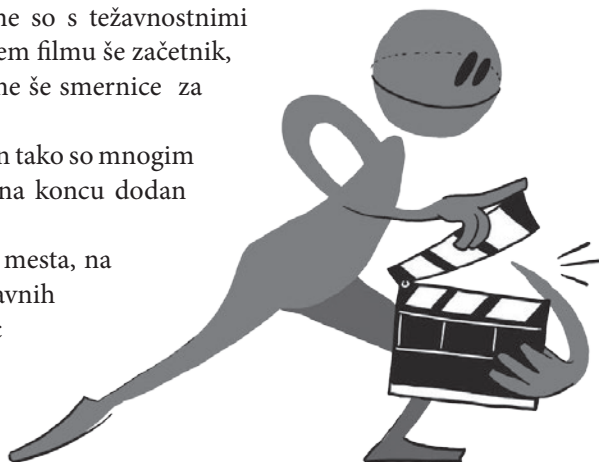

Delavnice utrjujejo znanja, ki so jih učenci in dijaki pridobili na drugih področjih ali pri posameznih predmetih, poljubno jih povežemo tudi z drugimi predmeti in področji (kroskurikularno oziroma medpredmetno povezovanje). Označene so s težavnostnimi stopnjami, tako da jih lahko izvaja tudi pedagog, ki je pri animiranem filmu še začetnik, ter s starostno stopnjo otrok. V posebnem poglavju so izpostavljene še smernice za pogovor ob izbranih animiranih filmih.

Avtorji so si prizadevali vzpostaviti tudi strokovno izrazoslovje in tako so mnogim izrazom premišljeno poiskali slovenske ustreznice. Priročniku je na koncu dodan slovarček z jedrnatimi opisi ključnega filmskega izrazoslovja.

Pedagogi oziroma mentorji bodo v priročniku našli še spletna mesta, na katerih so dostopna reprezentativna dela slovenskih organizacij in javnih zavodov, ki se ukvarjajo z animiranim filmom, organizacijo delavnic ipd., ter predstavitve organizacij, ki izvajajo filmsko-vzgojne programe na področju animiranega filma, in festivalov, na katerih animirane filme predvajajo.

Magda Stražišar

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA KULTURO
MINISTRSTVO ZA IZOBRAŽEVANJE, ZNANOST IN ŠPORT

strokovno usposabljanje

KULTURNI BAZAR

2 0 1 7

KULTURA SE PREDSTAVI

vstopnine ni

30. 3.

www.kulturnibazar.si © cankarjev dom

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA ZDRAVJE
MINISTRSTVO ZA ZUNANJE ZADEVE
MINISTRSTVO ZA OKOLJE IN PROSTOR
MINISTRSTVO ZA KMETIJSTVO, GOZDARSTVO IN PREHRANO

Slovenska nacionalna komisija

REPUBLIKA SLOVENIJA

Tina Štupar

SUMMER OF 1991 "ON THE FARM": REACTIONS TO SLOVENIA'S ATTAINMENT OF INDEPENDENCE IN THE KMEČKI GLAS NEWSPAPER IN LIGHT OF CURRENT EVENTS, FARMING, AND THE AGRARIAN POLICY, AND THE USE OF THE NEWSPAPER IN SECONDARY SCHOOL HISTORY LESSONS

The use of written sources, especially newspaper articles, can be a very exciting and dynamic method for teachers to use in class. Because a newspaper is a very direct source and shows what really happened, it also leaves room for interpretation and creating one's own knowledge. In that way it follows the constructivist paradigm. A newspaper is a documentary written source, which must be adapted for use in lessons. The choice of material is crucial, since only appropriately selected newspaper articles can encourage children to work and provide them with an interesting learning method. During lessons, we can study a single article from different perspectives or discuss several articles with similar topics. Before working with newspaper articles, students must be familiarised with the historical circumstances and possess sufficient knowledge about the studied topic. The method of working with newspapers is shown on the example of working with the *Kmečki glas* newspaper, which has been catering to farmers ever since its first issue in 1943. It was used to consolidate the topic of Slovenia's attainment of independence. The lesson thus consists of introductory motivation; the main part, during which students work independently in groups and then report on the obtained results; and the conclusion, during which the teacher uses the "*if history*" method to enable the students to unwind. With a proper approach, the method of working with newspapers can be an excellent and welcome addition to history lessons.

Bojana Modrijančič Reščič

LITERATURE AS A HISTORICAL SOURCE

During Slovenian language lessons with students of a technical school in the 2013/2014 school year, I tried to shed light on events in concentration camps using literary and autobiographical works by Slovenian and foreign authors, and by visiting the actual place where such inhumane suffering occurred. Through reading, the students connected their knowledge about this dark era in history with what they had already learnt in history lessons; they built on this knowledge by learning new concepts, such as who *sonderkommandos* were and what their role was during the war. They made use of the oral testimonies of living witnesses, which helped them to think about that time critically. During their oral presentations, the narrators presented events in the Auschwitz I and II camps and encouraged their classmates to become actively involved in the discussion. Their knowledge and notes became valuable sources for the professors of Slovenian language and history, because they formed a cross-curricular link between the two school subjects.

Formativno spremljanje v podporo učenju

Priročnik za učitelje in strokovne delavce

2016, ISBN 987-061-03-0347-3, format A4
12,40 €

Ada Holcar Brunauer, Cvetka Bizjak, Marjeta Borstner, Janja Cotič Pajntar, Vineta Eržen, Mihaela Kerin, Natalija Komljanc, Saša Kregar, Urška Margan, Leonida Novak, Zora Rutar Ilc, Sonja Zajc, Nives Zore

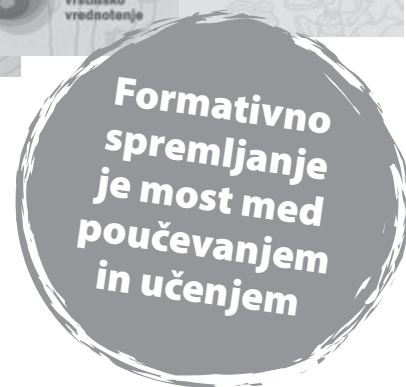
Priročnik obsega 7 zvezkov, zbranih v mapi.

Priročnik združuje strokovna, znanstveno–raziskovalna in osebna spoznanja avtorjev – svetovalcev ter učiteljev praktikov, ki že vrsto let učinkovito uvajajo formativno spremljanje v svoje delo.

Vsak zvezek priročnika vsebuje:

- **teoretični del**, ki izpostavlja nekaj bistvenih značilnosti posameznega elementa formativnega spremljanja,
- **orodje za refleksijo**, ki vodi učitelja v razmislek, kako uspešen je pri uvajanju formativnega spremljanja v svojo prakso, in
- **formativno spremljanje v praksi**, z različnimi primeri, delovnimi listi ipd., ki jih učitelj ob določenih prilagoditvah lahko prenese na svoj predmet oz. področje.

60 let
Zavod
Republike
Slovenije
za šolstvo

Naročanje:

P Zavod RS za šolstvo, Poljanska c. 28, 1000 Ljubljana

T 01 300 51 00 F 01 300 51 99 E zalozba@zrss.si S www.zrss.si

IZ ZALOŽBE ZAVODA RS ZA ŠOLSTVO

temeljni priročniki

TAKSONOMIJA ZA UČENJE, POUČEVANJE IN VREDNOTENJE ZNANJA

- Revidirana BLOOMova taksonomija izobraževalnih ciljev.
- Utemeljitev taksonomije, predstavitev taksonomske preglednice in prikaz uporabe taksonomske preglednice v praksi.
- Temeljni priročnik, neprecenljiv vir in orodje za vse, ki se na neposreden ali posreden način ukvarjajo z izobraževanjem.
- Okvir, ki omogoča učiteljem organizirati učne cilje tako, da bodo lahko razumljivi in uresničljivi.

Avtorji: Lorin W. Anderson, David R. Krathwohl idr.
Prevod: Sonja Sentočnik
Cena: 34,50 €

NOVO

Avtorici: Alenka Kompare,
Tanja Rupnik Vec
Cena: 31,90 €

KAKO SPODBUJATI RAZVOJ MIŠLJENJA

Od temeljnih miselnih procesov do argumentiranja

- Namenjeno osnovnošolskim in srednješolskim učiteljem različnih predmetov ter bodočim pedagoškim delavcem.
- Učitelju omogoča spodbujanje in razvoj kritičnega mišljenja, **ponuja eksplicitne poučevalne pristope, miselne izzive in naloge za razvoj kritičnega mišljenja** na različnih stopnjah izobraževanja od osnovne do srednje šole.
- Podaja različna deklarativna in proceduralna znanja s področja kritičnega mišljenja.
- Namenjeno tudi vsem, ki jih zanima področje kritičnega mišljenja in spodbujanje razvoja kritičnega misleca.

BRALNE UČNE STRATEGIJE

- Prenovljena in z novjšimi spoznanji dopolnjena izdaja s področja učenja.
- **Najpomembnejši in najbolj celovit pripomoček za razvijanje bralne pismenosti** in tudi zmožnosti samoregulacije učenja iz pisnih virov pri nas.
- Namenjeno pedagoškim delavcem v najširšem smislu: učiteljem na vseh stopnjah izobraževanja, študentom vseh pedagoških smeri in šolskim svetovalnim delavcem pri strokovni pomoči učencem z učnimi težavami.

PONATIS
2015

Avtorici: Sonja Pečjak,
Ana Gradišar
Cena: 35,00 €

Naročanje

Naročanje:

po pošti (Zavod RS za šolstvo, Poljanska c. 28, 1000 Ljubljana),
faksu (01/3005-199), elektronski pošti (zalozba@zrss.si)
ali na spletni strani (<http://www.zrss.si>).